

Женевський центр
демократичного контролю
над збройними силами

Geneva Centre for Democratic
Control of Armed Forces

Centre pour le contrôle
démocratique des forces armées -
Genève

Рада національної безпеки і
оборони України

National Security and Defence
Council of Ukraine

Conseil national de sécurité et de
défense d'Ukraine

Організація
Північноатлантичного
договору

North Atlantic Treaty
Organisation

Organisation du Traité de
l'Atlantique Nord

***"Реформування сектору безпеки України:
отриманий
досвід"***

***International Conference
"Security Sector Reform in Ukraine: Lessons
Learned"***

***Conférence internationale
"La réforme du secteur de la sécurité en Ukraine :
enseignements tirés"***

Женевський центр
демократичного контролю
над збройними силами

Geneva Centre for Democratic
Control of Armed Forces

Centre pour le contrôle
démocratique des forces armées -
Genève

Рада національної безпеки і
оборони України

National Security and Defence
Council of Ukraine

Conseil national de sécurité et de
défense d'Ukraine

Організація
Північноатлантичного
договору

North Atlantic Treaty
Organisation

Organisation du Traité de
l'Atlantique Nord

Спільна робоча група Україна – НАТО високого рівня
з питань воєнної реформи

NATO-Ukraine Joint Working Group on Defence Reform

Groupe de travail conjoint OTAN-Ukraine sur la réforme de la
défense

"Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід"

*Матеріали міжнародної конференції Україна – НАТО
(м. Київ, 18 травня 2006р.)*

International Conference

***"Security Sector Reform in Ukraine: Lessons
Learned"***

Conférence internationale

***"La réforme du secteur de la sécurité en Ukraine :
enseignements tirés"***

*Materials of International Conference
(18 May 2006, Kyiv)*

Київ - 2006
Kyiv - 2006

*За загальною редакцією
доктора політичних наук О. С. Бодрука*

Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід: матеріали міжнародної конференції “Україна – НАТО (Київ, 18 травня 2006 р.)

Женевський центр демократичного контролю над збройними силами. Рада національної безпеки і оборони України. Організація Північноатлантичного договору – НАТО. За заг. ред. О. С. Бодрука. – К.; НІПМБ, DCAF, – с. Дод. англ.

У виданні подано матеріали міжнародної конференції Україна – НАТО “**Реформування сектору безпеки: отриманий досвід**”, що відбулася у Києві 18 травня 2006 року.

Міжнародна конференція організована та проведена спільною робочою групою Україна – НАТО високого рівня. У зверненні до учасників міжнародної конференції Генерального секретаря НАТО **Яап де Хооп Схеффера**, у виступах високих посадових осіб України, країн – членів Альянсу і провідних міжнародних експертів розглянуто досвід країн НАТО та міжнародну практику з розробки стратегій трансформації сектору безпеки, концептуальні засади комплексного огляду сектору безпеки країн – членів НАТО, цільові стратегії специфічних напрямів політики безпеки (охорона кордонів, боротьба з тероризмом, корупцією та організованою злочинністю тощо) та реформування окремих компонентів сектору безпеки, розкрито погляди на еволюцію простору міжнародної безпеки, національний досвід та міжнародну практику розробки концепцій політики безпеки, місце України у Європейському просторі безпеки.

Учасники конференції висловили низку важливих думок щодо застосування ефективних механізмів міжвідомчого співробітництва у реформуванні сектору безпеки.

ББК 66.4 (4 УКР)

© Женевський центр демократичного контролю над збройними силами, 2006.

© Рада національної безпеки і оборони України, 2006.

© Організація Північноатлантичного договору – НАТО, 2006.

ISBN 966-581-848-1

ЗМІСТ

Вітальне слово заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України з питань безпеки у зовнішньополітичній сфері **Пирожкова С.**

Вітальне слово заступника директора Женевського центру демократичного контролю над збройними силами (DCAF) **Флурі Ф.**

Вітальне слово помічника Генерального секретаря НАТО з питань оборонної політики та планування **Колстона Дж.**

Звернення Генерального секретаря НАТО **Яап де Хооп Схеффера** – (прямий відеозв'язок)

Розділ 1. ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ ПРОСТОРИ БЕЗПЕКИ, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ

Тарасюк Б. Національна безпека України у ХХІ столітті

Горбулін В. Національна безпека України: загрози та виклики

Гуцал А. Транснаціональні корпорації як важливі гравці на полі міжнародної безпеки

Токар Л. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки в акваторії Чорного моря

Розділ 2. СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ДОБУ ШВИДКИХ ЗМІН

Крутов В. Стратегія національної безпеки України як „дорожня карта” державотворення на сучасному етапі

Белов О. Проблемні питання розробки та імплементації Стратегії національної безпеки України

Розділ 3. ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ: РЕФОРМУВАННЯ ОКРЕМИХ СЕКТОРІВ

Петроченко Ю. Реформування сектору безпеки - ключове завдання у реалізації євроатлантичних прагнень України.

Апаршин І. Трансформація Міністерства оборони України. Досвід реформування Збройних Сил у загальній системі реформування сектору безпеки держави.

Свистович С. Деякі аспекти щодо реформування внутрішніх військ МВС України.

Тимошенко В. Досвід реформування окремих секторів Служби безпеки України

Морозов П. Від теорії до практики: реформування окремих секторів Служби зовнішньої розвідки

Шишолін П. Досвід реформування Державної прикордонної служби України

Марченко Г. Демілітаризація Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи: практика реформування інших підпорядкованих структур

Заключний виступ заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України з питань безпеки у зовнішньополітичній сфері **Пирожкова С.**

Заключний виступ заступника директора Женевського центру демократичного контролю над збройними силами (ДСАФ) **Флурі Ф.**

Заключний виступ помічника Генерального секретаря НАТО з питань оборонної політики та планування **Колстона Дж.**

Додаток 1

Леонов В. Розвідувальні служби в системі демократичного цивільного контролю

Леонов Б. Особливості охорони державної таємниці в умовах реформування сектору безпеки: порівняльно – правові аспекти

Додаток 2

Gribowski J. Security Sector Reform: Lithuanian Experience

Erfogan I. Turkish Experience of Security Sector Reform

Zinitis U. Latvian Experience in Implementing Security Sector Reforms

Karlsbergs J. Preparing Latvian Armed Forces to Join NATO

Colston J. Welcoming Address at the International Conference

Colston J. Concluding Remarks at the International Conference

Cole E. Security Sector Reform: Linking Policy with Implementation

Marku H. National Security Strategy of Ukraine: Problems and Ways of their Resolving

Rudztte K. Lessons Learned from Introducing Effective Implementation Mechanisms of Reform Plans

J. De Hoop Scheffer Address to Participants of International Conference

Schless S. USA National Experience in Developing National Security Strategy

Seniuch R. Poland's View on Security Problems in Ukraine in Modern Security Environment

Sheer J. Status of Security Sector Reform in Ukraine: Achievements, Problems, Perspectives

Fluri Ph. Welcoming Address at the International Conference

Fluri Ph. Concluding Remarks at the International Conference

Список авторів

Вітальне слово
заступника Секретаря Ради національної безпеки
і оборони України
з питань безпеки у зовнішньополітичній сфері
С. Пирожкова

Шановні учасники конференції!

Наша Міжнародна конференція високого рівня є важливим етапом у реалізації євроатлантичної стратегії України. Ми раді вітати у Києві представників країн-членів НАТО, експертів Європейського Союзу, Фінляндії, Швейцарії, Швеції, які висловили бажання приєднатися до обговорення актуальних проблем реформування сектору безпеки України. Важливо наголосити, що наша конференція відбувається у знаменний період розвитку держави, коли формується коаліційна більшість у Парламенті та новий Уряд.

Сьогодні можна з впевненістю говорити про те, що за рік, який минув від започаткування у Вільнюсі Інтенсифікованого діалогу щодо прагнень України до набуття членства в НАТО, наша країна продемонструвала значні зрушення у проведенні демократичних реформ.

Яскравим свідченням цього є вільний та справедливий характер виборів до українського парламенту, поява конкурентного середовища для політичних сил у засобах масової інформації, вироблення європейських підходів до реформування судової гілки влади, системна реорганізація національного сектору безпеки та розширення демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави.

Потужним імпульсом активізації цих процесів стала позиція Президента України, який гарантує незмінність і послідовність нашого зовнішньополітичного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Про це він, зокрема, заявив 5 травня на конференції Спільноти демократичного вибору у Вільнюсі.

Водночас ці інтеграційні процеси є завданням і Уряду, і Парламенту, а також усього суспільства. Переконаний, що входження України до трансатлантичної спільноти держав потрібно розглядати як найбільш гідний виклик для вітчизняної політичної еліти.

Реальним свідченням пріоритетності курсу на поглиблення співробітництва України з НАТО є створення на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 року Міжвідомчої комісії з питань підготовки до вступу України в НАТО на чолі з Першим заступником Міністра закордонних справ України А. Бутейко та відновлення діяльності інституту національних координаторів. Це дало не тільки значно посилити взаємодію центральних органів виконавчої влади у сфері євроатлантичної інтеграції, а вже з січня цього року розпочати роботу з підготовки проекту Цільового плану Україна – НАТО на 2007 рік.

Окрім того, під егідою Ради національної безпеки і оборони України спільно з причетними міністерствами і відомствами розпочато Комплексний огляд національного сектору безпеки, перший етап імплементації якого вже завершено.

У цьому контексті хотів би привернути увагу присутніх до тих принципів, з яких ми виходимо в питаннях реформування сектору безпеки. *По-перше*, цей процес має на меті реорганізувати інституції сектору безпеки нашої держави відповідно до євроатлантичних стандартів. *По-друге*, він включає комплексне реформування таких складових національного сектору безпеки, як: Міноборони України, Головне управління розвідки Міноборони України, Внутрішні війська Міністерства внутрішніх

справ України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України.

Саме тому ми розглядаємо роботу сьогоднішньої конференції як важливий захід, який дасть змогу здійснити детальну оцінку першого етапу Комплексного огляду. Вона також стане необхідною передумовою для успішного проведення завтрашнього п'ятого засідання Спільної робочої групи Україна–НАТО високого рівня з питань воєнної реформи.

У цьому зв'язку заслуговують високої оцінки зусилля Міністерства оборони України, фахівці якого підготували галузевий проект Першої річної національної програми Плану дій щодо членства України в НАТО на 2006–2007 роки.

Крім того, на виконання Закону України „Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави” та з метою систематичного інформування громадськості про діяльність Збройних Сил України, оборонну політику держави та проблеми, що виникають у цій сфері і шляхи їх розв'язання, Міноборони підготувало перше видання щорічника – „Біла книга-2005: оборонна політика України”. Головною тематикою зазначеного документа стало висвітлення проблем реформування та розвитку Збройних Сил України, їх поточного стану, головних напрямів подальшого військового будівництва, які окреслені в оновленій Державній програмі розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки.

Хотів би також зазначити прийняття 12 травня ц. р. під час засідання Державної комісії з питань реформування Збройних Сил України, інших військових формувань та оборонно-промислового комплексу рішення про завершення до кінця поточного року розробки Концепції розвитку Воєнної організації держави та подання на розгляд Президента України проекту відповідного указу. Цей документ включатиме оцінку і тенденції розвитку воєнно-політичної ситуації на довгострокову перспективу, уточнення потенційних зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці України у воєнній сфері, а також аналіз стану Воєнної організації, відповідності її структури, функцій і завдань характеру сучасних викликів.

З метою оптимізації системи органів і служб, утворених для сприяння здійсненню повноважень Президента України, впорядковано діяльність консультативно-дорадчих органів при Президентові України, зокрема, ліквідовано Міжвідомчу комісію з питань реформування правоохоронних органів. Але це не означає, що Україна відмовляється від подальшого проведення Комплексного огляду національного сектору безпеки.

За погодженням з Президентом України цим опікуватиметься Міжвідомча робоча група з питань реформування сектору безпеки та цивільного контролю на чолі з відповідним національним координатором – заступником Секретаря РНБО України, який входить до складу Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до вступу в НАТО.

На моє глибоке переконання, потенціал згаданої Групи зможе забезпечити розвиток напрацьованого в ході здійснення першого етапу Огляду інструментарію. Цей процес й надалі залишатиметься прозорим та відкритим для конструктивного співробітництва з нашими партнерами в Альянсі через існуючий механізм Спільної робочої групи Україна–НАТО з питань воєнної реформи.

Хотів би також поінформувати присутніх, що міжвідомча Робоча група при Раді національної безпеки і оборони України завершила підготовку проекту Стратегії національної безпеки України, основні положення якої сьогодні буде вперше оприлюднено Першим заступником Секретаря РНБО В. Крутовим. Одним із пріоритетних завдань Стратегії є забезпечення повноправної участі України у трансатлантичній та регіональних системах колективної безпеки.

Шановні учасники конференції!

Сьогодні Україна де-факто вже вийшла на новий етап реалізації пріоритетних завдань, пов'язаних з підготовкою країни до членства в НАТО.

Разом з тим ми усвідомлюємо, що прогрес у досягненні цієї стратегічної мети залежить від конкретних результатів реформ у сфері безпеки і оборони, формуванні суспільної підтримки цього курсу. Тому ми маємо зосередити свої зусилля на реалізації тих ключових напрямів, які сприятимуть внутрішній трансформації українського суспільства, усвідомленню ним євроатлантичних цінностей.

Йдеться про наступне:

Перше. Створення дієздатних парламентської коаліції та Уряду, які гарантували б втілення у життя позиції Президента України щодо незмінності євроатлантичного вектора зовнішньої політики нашої держави.

Друге. Повне та неухильне виконання Цільового плану дій на 2006 рік, підготовка Цільового плану – 2007 як проекту першої річної Національної програми в рамках Плану дій щодо членства.

Третє. Активна участь Збройних Сил України у широкому спектрі операцій та ініціатив НАТО, включаючи заходи з підтримання миру, надання гуманітарної допомоги, боротьби з тероризмом.

Четверте. Глибоке та системне реформування національного сектору безпеки. Подальший розвиток цивільно-військових відносин, зміцнення демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією держави.

П'яте. Законодавча підтримка співробітництва Україна – НАТО, яка дасть змогу досягти необхідного прогресу в наближенні до стандартів країн-членів Альянсу. У разі підвищення формату відносин, тобто приєднання до Плану дій щодо членства, цей напрям отримає пріоритетного статусу.

Шосте. Активізація процесів воєнної реформи у контексті імплементації положень Стратегічного оборонного бюлетеня України на період до 2015 року та заходів Державної програми реформування і розвитку ЗС України у 2006–2011 роках.

Сьоме. Підвищення рівня інформування громадськості щодо діяльності органів державної влади у сфері євроатлантичної інтеграції України.

І останнє. Вкрай важливо всебічно вивчати та ефективно використовувати досвід вступу в НАТО нових членів і сьогоднішніх країн-аспірантів. Це дасть можливість уникнути багатьох помилок та належним чином систематизувати нашу роботу у сфері євроатлантичної інтеграції.

У цьому контексті дедалі більшу роль має відігравати Спільна робоча група з питань воєнної реформи. Тому практичні підсумки сьогоднішньої конференції та завтрашнього засідання СРГ ВР набувають для нас надзвичайно важливого значення з огляду на подальшу інтенсифікацію наших відносин з Північноатлантичним альянсом.

Підсумовуючи, хотів би підкреслити, що послідовність України у проведенні демократичних реформ, незмінність європейського вибору нашої держави дають нам реальну можливість піднесення відносин з НАТО на якісно новий рівень. Факт проведення сьогоднішньої конференції та п'ятого засідання СРГ ВР оцінюється нами як беззаперечна підтримка Альянсом політики керівництва нашої держави і Президента України як гаранта незмінності зовнішньополітичного курсу держави.

Вітальне слово
заступника директора Женевського центру
демократичного контролю
над збройними силами (DCAF)
Ф. ФЛУРІ

Вельмишановні представники України та столиць країн Організації Північноатлантичного договору, пані та панове!

Велике задоволення бути сьогодні тут разом з вами, оскільки я представляю Женевський центр демократичного контролю над збройними силами на цій важливій зустрічі.

Документ про політику щодо національної безпеки – тобто власне політика в сфері національної безпеки – вочевидь, є дуже важливим документом в історії перебігу реформування сектору безпеки та оборони будь-якої країни. Хоча логічним здавалось би помістити його на початок процесу реформування, однак, щоб розробити політику національної безпеки, необхідно провести ретельний розгляд цього питання.

Потрібно подумати над ризиками, викликами, можливостями, що є у безпековій політиці на довготривалий період. Потрібно їх розуміти. Потрібно їх розуміти під національним кутом зору. Хоча сам факт того, що ця конференція могла відбутися, передбачає те, що Україна, наші українські колеги пережили процес державного будівництва, принаймні, важливі кроки цього процесу під час аналізу ризиків, загроз, можливостей для національної безпеки, при визначенні ресурсів, які наявні на державному і міжнародному рівнях, аби мати справу з цими ризиками, загрозами, викликами і можливостями.

Бути тут сьогодні – велике задоволення. Наша організація дуже тісно співробітничала з Україною та міжнародними організаціями (не лише НАТО, а також структурами ООН, ОБСЄ). Ми вже певний час тісно співпрацюємо з Радою національної безпеки і оборони, а також Комітетом з питань безпеки і оборони Верховної Ради України. І ми надалі продовжимо цю співпрацю. Отже, ми не лише знаходимося поряд з представниками України та міжнародної спільноти. Ми також дуже тісно з ними співпрацюємо.

Ми розглядаємо цю конференцію як початок процесу важливих реформ, для якого ми з радістю надамо наші ресурси та в якому співробітничатимемо з Україною та міжнародною спільнотою.

Вітальне слово
помічника Генерального секретаря НАТО
з питань оборонної політики та планування,
співголови Спільної робочої групи високого рівня
Україна – НАТО з питань воєнної реформи
Дж. КОЛСТОНА

Пане міністре, вельмишановні учасники конференції! Дозвольте мені від свого імені привітати усіх учасників конференції.

Відповідно до програми конференції дуже скоро до нас по конференц-зв'язку приєднається Генеральний секретар НАТО. Я перерву своє вступне слово, як тільки-но надійде сигнал, що він готовий до участі. А ми поновимо вступну частину, щойно він виголосить своє звернення.

Гадаю, сьогодні дуже важливо те, що ми проводимо цю конференцію з питань реформування безпекового сектору тут, в Україні, під егідою Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань оборонної реформи, яку організовано спільно з НАТО, Радою національної безпеки і оборони України та Женевським центром демократичного контролю над збройними силами.

Передбачається, що на цій конференції буде розглянуто один із найважливіших напрямів порядку денного співпраці між НАТО і Україною. Це – практичне впровадження реформ у безпековому секторі України. Такі реформи слугують і інтересам України, і її прагненню до євроатлантичної інтеграції.

З цієї конференції починає свою діяльність також зустріч 2006-го року на найвищому рівні Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань оборонної реформи, на якій я маю привілей бути співголовою з професором Бершковим.

Сподіваюсь, що колеги побачать, наскільки вдало окреслено мету цієї конференції. А головною її метою є, насамперед, допомога Україні краще підготуватися до викликів майбутнього реформування сектору безпеки. Хочу зазначити, що ця конференція є також своєрідним форумом для обміну поглядами між країнами-членами НАТО, його партнерами, Україною та іншими запрошеними гостями щодо всеосяжної реформи безпекового сектору.

Головною метою, обраною для цієї конференції, є обмін думками про досвід у проведенні трансформацій секторів безпеки і оборони. Конференцію також націлено на допомогу Україні у розробці стратегії національної безпеки.

Таким чином, конференцію обмежено питаннями розробки та практичного впровадження концепції політики національної безпеки. Цей захід розраховано на висвітлення багатьох проблем цієї сфери та істотного зворотного зв'язку з усіх цих сфер, а також на підтримку посиленого діалогу між НАТО і Україною щодо питань членства. Конференція має стати своєрідним каталізатором подальшої роботи на рівні експертів, яку планується проводити на підтримку програми роботи на 2006 рік Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань оборонної реформи.

Але сьогодні, можливо, найважливішим на порядку денному є практичне застосування дослідження сектору національної безпеки України. Воно розроблялося таким чином, щоб охопити усі напрями політики, настанови та механізми, що мають відношення до безпеки держави, включно із зовнішніми та внутрішніми чинниками.

Я вітаю рішення України, ухвалене для вирішення цих питань з представниками НАТО на сьогоднішній конференції та на завтрашній зустрічі Спільної робочої групи з

питань оборонної реформи. Рішення України порадитися з представниками Альянсу є чіткою ознакою поглиблення відносин між Альянсом та Україною.

Я бачу, що в студії Брюсселя з'явився Генеральний секретар НАТО.

Пане Генеральний секретар, тепло вітаємо Вас із Києва від імені усіх учасників цієї міжнародної конференції з питань реформ безпекового сектору України. Разом зі своїми співголовами з Ради національної безпеки і оборони України та Женевського центру демократичного контролю над збройними силами щиро раді бачити Вас. Ми сьогодні також маємо за честь співпрацювати як з учасниками конференції Міністром закордонних справ паном Б. Тарасюком та паном В. Горбуліним – Старшим радником Президента України з євроатлантичних питань, а також вищими представниками міністерств і відомств безпекового сектору України.

Отже, для мене велике задоволення передати Вам запрошення звернутися цього ранку з актуальним Посланням до нашої конференції.

Пане Генеральний секретар, Вам слово.

ЗВЕРНЕННЯ
Генерального секретаря НАТО
ЯАП де ХООП СХЕФФЕРА

Доброго ранку, Україно! Доброго ранку, Києве!
Доброго ранку дорогі друзі! Доброго ранку, пані та панове!
Для мене є великим задоволення звернутися до вас з Брюсселя.
Дозвольте мені висловити подяку організаторам цієї зустрічі
– Раді національної безпеки і оборони України, Спільній робочій групі з питань оборонної реформи, до якої входять представники кількох держав, та Женевському центрові демократичного контролю над збройними силами.

У питаннях оборони минулого року можна було спостерігати значний динамізм в особливому партнерстві між НАТО і Україною. Ми бачили, як впроваджується у життя в Україні амбітна програма реформування. Ми були свідками посиленого діалогу, який постав, на мою думку, як дуже дієвий механізм підтримки намірів України щодо інтеграції; а трохи згодом – міністри закордонних справ країн НАТО на зустрічі у Софії в присутності, звичайно, міністра Бориса Тарасюка привітали вільні та чесні вибори в Україні. Сьогодні є сподівання та очікування, що нове керівництво України неухильно дотримуватиметься шляху реформ. НАТО, зі свого боку, як ми заявляємо, надаватиме помітну підтримку цьому процесові. Нам усім відомо, що швидкість інтеграції залежатиме від показників успішності України.

А сьогоднішня конференція, з її вдало обраною темою – реформування безпекового сектору, на мою думку, є дуже важливою подією порядку денного всеосяжних реформ в Україні. Тому що вдале реформування безпекового сектору означатиме більше безпеки та більше демократії, і того, як я вже згадував, що називається ключовими словами: „громадський та демократичний контроль”.

У рамках відносин між НАТО і Україною обговорюватимуться і обговорюються практичні питання. Дозвольте мені згадати три провідні напрями діяльності:

- *це більше, ніж просто оцінка загроз та ризиків,*
- *це проект вивчення сектору національної безпеки та, звичайно, я б зазначив, останнє, але не менш важливе – це впровадження у життя планів реформування.*

Наша конференція насамперед зосередить увагу на інтересах безпеки у 21-му столітті. І тут слід розглянути вирішальні принципи. Триватиме розробка оцінки безпеки, і це належатиме Україні. Я вважаю, що саме належність цього Україні є дуже важливим поняттям.

Нам слід зосередитися на іншому розумінні безпеки самою Україною, як певним регіоном, як євроатлантичною складовою, як глобальною складовою та на усвідомленні того, що ми живемо у світі, непередбачуваному з погляду безпечного оточення. Потім, звичайно, дискусія зосередиться і повинна зосередитися на практичному: розробка стратегії національної безпеки, що, безперечно, дуже допомагає у формулюванні українських інтересів.

А останнє засідання має бути присвячене практичному впровадженню реформ, важливості людського чинника (це завжди вирішальний момент), політичного керівництва і відданості справі, а також, на мій погляд, останнє, але не менш важливе – відповідним пунктам бюджету для цих завдань. Обговорення питання щодо фінансування та бюджету – завжди складні. Я сам розумію, що тут нема різниці між Україною та НАТО, але їх слід проводити, попри все, і вони мають дати певний результат.

НАТО і країни-союзниці на більш загальному рівні допомагатимуть Україні й надалі. Спільна робоча група з питань оборонного реформування має амбітну програму співробітництва. У жовтні 2006 року консультації на високому рівні НАТО – Україна відповідатимуть цьому порядку денному.

Раніше я зазначив, що зміни в Україні відбувалися і відбуваються з вражаючою швидкістю. Україна показала і показує свою наполегливість. У цьому, на мій погляд, ключ до успіху, як у реформуванні безпекового сектору, так і в прагненнях України до членства в НАТО. Цей процес – у руках України. НАТО підтримуватиме, НАТО допомагатиме, де тільки зможе.

Щиро дякую за увагу. Зичу вам успішного проведення конференції. Хочу додати, що за кілька тижнів ми прийматимемо в Брюсселі Міністра оборони України для участі в роботі іншої комісії Україна – НАТО, де, безперечно, на нашому політичному порядку денному будуть пункти і питання, які ви збираєтесь обговорювати сьогодні у Києві.

Вам відома відданість НАТО справі допомоги Україні у досягненні її цілей. Вам відома моя особиста позиція щодо цього: я робитиму все, що можна, як Генеральний секретар НАТО для надання допомоги вам у цьому процесі. Робота конференції – це ще один крок на шляху України до євроатлантичної інтеграції, і між іншим – до членства України в НАТО.

Дякую вам і успішного проведення конференції!

Розділ 1

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ ПРОСТОРІ БЕЗПЕКИ, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ

Б. Тарасюк

Національна безпека України у ХХІ столітті

Перед тим, як перейти, власне, до проблем безпеки нашої держави, хотів би коротко зупинитися на сучасному безпековому середовищі. Нинішні механізми міжнародних відносин не можуть не враховувати **низку чинників, які безпосередньо впливають на безпеку будь-якої держави**, в тому числі й України.

Перший – це **глобалізація**, що означає стрімке зростання взаємозалежності між проблемами національної, регіональної та світової безпеки. З огляду на глобалізацію, дедалі більшої ваги набуватиме соціо-економічна відстань між заможними і незаможними державами, яка, у свою чергу, загострюватиме такі небезпечні явища, як міжнародний тероризм, екстремізм, ксенофобія, фундаменталізм і нетерпимість.

Другий – за останню декаду прискорилися процеси **розширення НАТО і Європейського Союзу**, що докорінно змінюють архітектуру європейської безпеки майбутнього, зокрема і її соціокультурний вимір.

Третій – теракти 11 вересня 2001 року стали тим переломним моментом у міжнародному безпековому середовищі, образно кажучи, коли був перевернутий пісочний годинник. Боротьба з **міжнародним тероризмом** стала пріоритетом «номер 1» для світової спільноти. Перші її підсумки показали, що радикальні засоби, якими є застосування військової сили проти терористів, можуть бути успішними лише в разі їхньої односпільної підтримки міжнародною спільнотою.

Останнє, очевидно, підштовхує НАТО до необхідності трансформації і, можливо, до оновлення засадничого договору. До провалу низки референдумів щодо Конституції ЄС оптимістичні прогнози про укладання такого договору базувалися на необхідності вибудови нового формату трансатлантичного зв'язку між США та ЄС з урахуванням інституціоналізації статусу ЄС як суб'єкта міжнародних відносин. Думаю, що з часом провідні євроінтегратори повернуться до цієї теми.

Глобалізація також зумовлює плани розширення політики партнерства НАТО. Їх ініціатор – Сполучені Штати Америки – запропонували звернути увагу на зону Азіатсько-Тихоокеанського регіону, насамперед, на партнерство з демократичними країнами, які володіють потужним економічним потенціалом – Австралією, Новою Зеландією, Південною Кореєю та Японією. Поширення політики партнерства на цей регіон посилюватиме потенціал Альянсу у проведенні операцій експедиційного характеру.

Загрози національній безпеці України виписані у «хрестоматійному» **Законі 2003 року «Про основи національної безпеки України»**. Як існуючі, так і потенційні загрози здебільшого мають коріння у внутрішніх проблемах нашої держави, що знайшло відображення, зокрема, у виборі моделі забезпечення національної безпеки України. Вищезначені чинники міжнародної безпекової ситуації разом з характером загроз, які постають нині перед нашою державою, зумовили **вибір європейської моделі безпеки, стрижнем якої є членство в ЄС та НАТО**.

Президент України та його політична «помаранчева команда» віддані курсу на вступ до цих організацій **як найбільш оптимальної версії соціального розвитку та забезпечення безпеки Української держави**.

Як неодноразово наголошувалося, Альянс продовжує політику відкритих дверей і буде готовий прийняти нашу державу тоді, коли Україна буде готова до цього. На сьогодні темпи внутрішньодержавних реформ надають нам підстави **розраховувати на запрошення до переговорів про вступ у 2008 році** на саміті НАТО, присвяченому питанням розширення. До цього Україні необхідно пройти завершальний етап підготовки до членства і оцінити відповідність держави і суспільства критеріям, що висувають перед країною-аспірантом.

З урахуванням зазначеної перспективи українські міністерства і відомства вже **розпочали підготовку проекту першої річної програми в рамках Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ)**. Ми розраховуємо, що рішення Альянсу про запрошення України до ПДЧ буде прийнято після завершення формування нового коаліційного уряду України з тим, щоб розпочати виконання цієї програми вже у вересні поточного року.

Основними пріоритетами у контексті підготовки нашої держави до членства в НАТО залишаються зміцнення демократичних перетворень у суспільстві, оборонна реформа, реформування сектору безпеки, оборонно-промислового комплексу, а також підвищення обізнаності населення про Альянс, про переваги і виклики, що дає членство в ньому Україні.

Хотів би зауважити, що формально не існує **взаємозалежності вступу держави до НАТО та ЄС**. Але зрозуміло, що ті реформи, які ми здійснюємо в ході підготовки до членства в НАТО, пришвидшують наше просування на шляху до ЄС, а здатність держави гарантувати власну безпеку однозначно братиметься до уваги під час розгляду готовності України до членства у Союзі. Це не означає, що НАТО для нас – «чорний хід» до ЄС, однак за своєю сутністю процеси європейської та євроатлантичної інтеграції між собою тісно взаємопов'язані, і про це переконливо свідчить досвід держав Центральної і Східної Європи.

Утім, набуття членства в НАТО – не самоціль. Цей процес, безперечно, сприятиме забезпеченню національної безпеки, однак з набуттям членства загрози не зникатимуть автоматично.

У перспективі наперед дедалі більше виходитимуть проблеми і виклики глобального характеру: демографічні зміни, переорієнтація енергетичних потоків на Південну та Південно-Східну Азію, поширення високих технологій, превалювання корпоративних інтересів над національними, екологічні й техногенні зміни у світі.

Для того щоб не тільки адекватно реагувати на ці виклики, а й упереджувати нові, Україні **потрібно всебічно розвивати політичні та безпекові наукові дослідження**. На жаль, маємо визнати, що на сьогодні ця сфера ще не має належної підтримки з боку держави, а зв'язки між державними інституціями і науковими установами не досить розвинуті. Яскравий приклад – участь України у програмі НАТО «Безпека через науку». В силу інертності подекуди навіть посадовці дізнаються про цей аспект діяльності Альянсу більше зі ЗМІ, ніж вони повинні були б знати відповідно до своїх посадових обов'язків. Адже чимало підприємств і закладів, які отримують знання, досвід і кошти в рамках цієї програми, розташовані в тих регіонах, де підтримка населенням євроатлантичного курсу України найнижча. При цьому люди навіть не знають про спільні з НАТО наукові проекти, такі як започаткований у рамках Програми проект використання альтернативних видів твердооксидного палива, що для України, яка споживає непомірні обсяги енергоносіїв, є життєво важливим.

Окрім того, маловідомими широкому загалу залишаються результати діяльності Спільної робочої групи з питань науки і захисту довкілля.

Усвідомлення нами власних національних інтересів, інтенсифікація за останні роки відносин з НАТО і ЄС, поглиблення співпраці з країнами, геополітичні інтереси

яких збігаються з інтересами України, глибокі внутрішні демократичні перетворення створили необхідні передумови для проведення нашою державою незалежної політики на пострадянському просторі.

Реальні кроки України у напрямі об'єднаної Європи унеможливають реінтеграційні процеси старого зразка у межах пострадянського простору; на що розраховують ті, хто до цього часу не може усвідомити логіки історичного процесу.

Україна зацікавлена не у відтворенні блокового протистояння в регіоні часів «холодної війни», а у посиленні співпраці між найважливішими суб'єктами безпеки, якими, безперечно, є і НАТО, і ЄС, і Росія, і Україна. Саме поглиблення співробітництва НАТО і Росії, членство в Альянсі України і її взаємодія з Росією створять найоптимальнішу канву оновленої архітектури безпеки не лише для Європи. Враховуючи те, що стратегічні інтереси України не завжди співпадають з поглядами інших впливових чинників, наша політика у сфері безпеки мусить бути особливо виваженою і водночас принциповою, спрямованою на послідовне відстоювання власних інтересів та врахування інтересів тих країн, геополітичні цілі яких відповідні українським. Лише така позиція дасть змогу досягти найоптимальніших результатів у сфері безпеки, протистояти тим загрозам і викликам, що несе нам новий час глобалізації.

Я впевнений, що мої колеги, які виступатимуть пізніше, доповнять викладені міркування і окреслять інші складові національної безпеки України у XXI столітті.

В. Горбулін

Національна безпека України: загрози та виклики

Шановні учасники конференції!

Насамперед дозвольте привітати учасників форуму та висловити вдячність його організаторам за корисну ініціативу – проведення заходу, присвяченого одній з найактуальніших тем – проблемі **безпеки** в сучасних умовах.

Питання, пов'язані із забезпеченням національної безпеки як стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, постали перед Україною наприкінці ХХ століття. Нові перспективи розвитку її державності **зумовили** виникнення багатопланових, складних проблем, що потребують **перегляду** усталених підходів і стереотипів, нетрадиційних рішень.

Слід зазначити, що в Україні ще **не завершено** процес формування загального уявлення про національну безпеку і потребу в ній **як в атрибуті** зрілої політичної нації та сучасної європейської держави.

Можна визначити **кілька причин** цієї обставини.

По-перше, становлення української державності **збіглося за часом** із складними демократичними перетвореннями, формуванням ринкових економічних відносин, нової соціальної структури суспільства з відповідними інтересами і цінностями. Ці реформи йдуть **повільно і не встигають** за загальносвітовими змінами, що призводить до політичної **роздробленості** суспільства і значного **розшарування** його за рівнем і якістю життя.

По-друге, внутрішнє положення України попри позитивний вплив політичних реформ **характеризується негативними наслідками** довготривалої системної кризи, **незавершеним процесом** економічних перетворень та соціальною і політичною **поляризацією** суспільства. **Відсутність** чітко сформульованих довгострокових цілей розвитку країни **перешкоджає** консолідації суспільства та формуванню й реалізації державної політики у сфері національної безпеки, в тому числі процесу її

законодавчого забезпечення. Доводиться констатувати, що більшість чинних нормативно-правових актів у цій сфері **не належить** до актів прямої дії.

По-третє, в українському суспільстві триває процес визначення і узгодження національних інтересів, **становлення** нових суспільних відносин, характерних для демократичної правової держави, **стабілізації** ситуації та **створення** умов для розвитку. Це призводить до **змін правового простору**, що у поєднанні зі змінами державного устрою і геополітичного становища України спричинило **розширення** уявлення про правове регулювання національної безпеки країни.

У цьому контексті слід відзначити **історичне значення** прийняття базового, системоутворюючого правового акту – **Закону** “Про основи національної безпеки України”. Зокрема він передбачає, що **основними напрямками** у зовнішньополітичній сфері є **забезпечення** повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, **набуття** членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору **при збереженні** добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних держав, а також з іншими державами світу.

Принциповим положенням Закону є те, що **реформування** сектору безпеки має бути **продовжено і реалізовано** у рамках реалізації Стратегії національної безпеки. Розроблення проекту такого документа здійснюється міжвідомчою робочою групою, утвореною Президентом України.

Стратегія має стати **інструментарієм** практичних дій щодо своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам України, **основою** для планування скоординованої діяльності органів державної влади, розроблення конкретних програм за складовими державної політики національної безпеки.

Успішність реформування сектору безпеки багато в чому залежатиме від **вироблення** єдиного комплексного підходу щодо приведення всіх його складових у відповідність загальноприйнятим **європейським** нормам і стандартам.

Отже, перша вітчизняна Стратегія національної безпеки за своїми метою, завданнями, умовами і засобами реалізації має бути **не лише** довгостроковою комплексною **програмою** захисту національних інтересів, а й організаційною основою **побудови** системи нормативно-правового регулювання із **встановленням** визначально-установчих норм забезпечення національної безпеки України.

В умовах геополітичних перетворень у світі, глобалізації економіки **проблема** забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави **охоплює** воєнні, економічні, політичні, соціальні, екологічні, гуманітарні **аспекти**, а також **питання** історичної, національної та релігійної ідентичності.

Загалом до основних проблем, що викликають ризики і загрози національній безпеці України, належать:

По-перше, явища, притаманні багатьом державам, в основі яких – боротьба за енергоресурси, техногенні катастрофи, міжнаціональні та міжконфесійні конфлікти, тероризм, наркоторгівля, організована злочинність і корупція, нелегальна міграція, торгівля людьми, демографічні проблеми тощо.

Особливу загрозу становлять **тенденції** консолідації національних та міжнародних злочинних угруповань, **об’єднання** кримінальної злочинності з націоналістичними та екстремістськими угрупованнями.

Активізація **терористичної** діяльності, що дедалі більше набуває глобального характеру, створює **небезпеку** для будь-якої країни і здебільшого **пов’язується** з міжнаціональними та міжконфесійними конфліктами та сепаратистськими рухами. Терористичні організації перетворилися на **інструмент досягнення** певних політичних

цілей і, дуже часто, – високоприбуткового **злочинного бізнесу**. Збереження загрози міжнародного тероризму є одним із **основних викликів** світової цивілізації.

По-друге, геополітичне положення України, що визначає її високу **залежність** від **зовнішніх чинників** (які мають суперечливий характер і потребують значних **зусиль** щодо їх гармонізації) та об'єктивні суспільно-політичні і соціально-економічні **проблеми** розвитку країни як суверенної держави.

Сьогодні основні **потенційні загрози** Україні на міжнародній арені **пов'язані** зі спробами економічного, політичного, культурного та інформаційного **тиску**. **Відсутність** суспільного **консенсусу** у ключових стратегічних питаннях державного будівництва, недостатність належного **досвіду** у сфері державного управління і, як наслідок, **уразливість** до зовнішнього тиску не дають змогу ефективно реалізовувати зовнішню та внутрішню політику держави.

При цьому **тенденції** світового суспільно-політичного, воєнно-політичного і соціально-економічного розвитку **генерують** значний обсяг **протиріч** різного характеру як усередині окремих держав, так і між ними, що додатково **ускладнює** розв'язання наявних проблем національної безпеки України.

Спекуляції окремих політичних сил щодо національних, мовних та релігійних питань разом з **блокуванням** прийняття принципових управлінських рішень у сфері національної безпеки, об'єктивно існуючими економічними **диспропорціями** розвитку регіонів України **приводять** до небезпечних тенденцій міжрегіонального відчуження та **формування** потенційних загроз цілісності держави.

Політичні ігри навколо “федералізму”, які відбувалися протягом обох минулих виборчих кампаній, не залишилися без наслідків. На жаль, відтепер цілісність державності – один із найважливіших національних інтересів, що потребує постійної пильної суспільної і державної уваги.

Ці тенденції **не сприяють** скоординованим та оперативним діям органів державної влади, спрямованим на **послаблення й нейтралізацію** економічних, політичних, інформаційних та інших викликів національній безпеці.

І хоча українська політична нація **зберігає** самоідентичність, цілісність і можливість подальшого розвитку, а масштаби зазначених викликів мають **певний локальний вимір**, не враховувати існуючі ризики вкрай **небезпечно**.

Щодо **воєнних** ризиків, то проведені оцінки свідчать про **відсутність** прямої воєнної загрози Україні як безпеки широкомасштабного застосування воєнно-силових заходів проти неї будь-якою державою або коаліцією країн. Водночас потенційними джерелами воєнних загроз **залишаються** радикальні **ісламські** течії у країнах мусульманського світу, що намагаються поширити свій вплив на Україну, **негативні** наслідки збройних конфліктів поблизу українських кордонів, **небезпека** здійснення терактів проти України, потенційні територіальні **претензії** з боку окремих сусідніх держав.

Шлях подолання труднощів трансформаційних процесів в Україні, які фокусуються в низку проблем забезпечення її безпеки, **полягає** у **створенні** високої конкурентоспроможності економіки країни, **підвищенні** її обороноздатності, зростанні добробуту населення, **розвитку** української політичної нації і **отриманні** Україною належного статусу в системі міжнародних відносин.

Без чіткого **розуміння** національних цінностей, які формують правову, моральну і філософську основу забезпечення перспектив розвитку України, неможливо **осмислити** національні інтереси, а відповідно – матеріальні і духовні **потреби** населення як цілісного соціального суспільства, активну участь держави у подіях світового рівня. Через призму чіткого розуміння фундаментальних цінностей, їх

реалізації й захисту і мають визначатися стратегічні цілі формування і здійснення політики національної безпеки.

За своєю природою **система** українських національних цінностей є **європейською**. Звідси і **єдність** у підходах до забезпечення національної безпеки.

Україна не може залишатися осторонь від розв'язання гострих проблем як на власній території, так і за її межами. Політика національної безпеки України має бути **спрямована** на реалізацію сучасних форм світового цивілізованого процесу з урахуванням як історичної спадщини України, так і сучасних глобалізаційних процесів.

Багатовекторність і позаблоковість були свого часу **основою** зовнішньої політики нашої держави і забезпечили її **утвердження** як самостійного суб'єкта міжнародних відносин. На сучасному етапі вони **втрачають** свою ефективність. Такий **статус** не має нічого спільного з характерними для Європи **формами** нейтралітету. Нейтральні європейські країни набули свій статус, насамперед, завдяки **довготривалій** традиції, а не **швидким** процедурам. Україна не має ні **процедур** набуття нейтралітету, ні **традицій** його дотримання.

Хоча надані Україні провідними країнами світу та міжнародними організаціями **гарантії безпеки** зіграли свою позитивну роль у становленні України як незалежної держави, **на сучасному етапі** вони не можуть розглядатися **як достатні** для розв'язання проблем забезпечення зовнішньої безпеки.

Динамічні геополітичні **зміни**, які відбуваються навколо України, визначили її **зовнішньополітичний курс** на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Європейський Союз і НАТО є **надійною основою** європейської системи безпеки. Перспективою цього процесу має стати **формування** загального європейського **політико-економічного** простору, в якому Україна має реалізувати свої інтереси.

Принципово важливим на цьому шляху є те, що Україна має наміри не лише забезпечити **власну** безпеку, а й зробити посильний внесок у створення **загальноєвроатлантичного** безпекового простору. Як усякий багатогранний процес, **реалізація** Україною курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію **пов'язана** з ризиками, усунення яких потребує вжиття відповідних заходів.

По-перше, це геополітичні ризики і виклики, пов'язані із **загостренням** політичного суперництва між Заходом (НАТО) і Сходом (Росією) щодо **впливу** в регіоні Центрально-Східної Європи, які проявляються, зокрема, у вигляді окремих заходів **політичного, економічного та інформаційного тиску на Україну** з боку Російської Федерації. Не йдеться лише про низку **економічних** тисків, насамперед у сфері постачання природного газу, обмеження експорту сільськогосподарської продукції до споживачів Російської Федерації, так званих антидемпінгових обмежень постачання металевих труб. Для їх **усунення** було б доцільно забезпечити **гармонізацію** євроатлантичного та євразійського політичних процесів, **розвиток** регіональних організацій ГУАМ, ОЧЕС, а також **створення** загальноєвропейського єдиного економічного простору (Євросоюз – Росія) в межах розвитку зони вільної торгівлі.

Новим викликом, що зачіпає інтереси України і на який необхідно реагувати, є протидія Російської Федерації ініціативам НАТО на периферії зони життєвих інтересів блоку. Одним із таких прикладів є **активізація діяльності** Чорноморського флоту Росії в рамках ініціативи Туреччини “Чорноморська гармонія” на протипагу операції НАТО “Активні зусилля”, що фактично призводить до **витіснення** України з кола активних учасників і гарантів регіональної безпеки.

По-друге, певні соціально-економічні, воєнно-політичні і воєнно-технічні **ризики**, пов'язані з реформуванням сектору безпеки України і впровадженням норм і стандартів Альянсу. Спостерігається тенденція **скорочення** воєнно-технічного співробітництва

України з Росією, за ініціативи **останньої**, як реакція на обраний зовнішньополітичний курс нашої країни.

На жаль, доводиться констатувати, що останні дії керівництва Росії щодо військово-технічного співробітництва з Україною містять у собі більше політичного забарвлення, ніж раціонального економічного прагматизму. Так, російським оборонно-промисловим підприємствам надані жорсткі вказівки щодо згортання науково-виробничої кооперації з підприємствами України.

А в якості заміщення цієї кооперації рекомендовано співробітництво з компаніями багатьох країн – **членів НАТО!**

Як один із прикладів можна навести намагання розробити конкурентний продукт одному із сучасних ефективних двигунів, створеному в рамках українсько-російської кооперації, – Д-436 (для літаків Ту-334, Бе-200, Ан-148). Альтернативою визначено спільний французько-російський проект двигуна SaM-146 (що проектується для російсько-європейського літака RRJ, у свою чергу, конкурента українсько-російському літаку Ан-148).

Україна робить усе можливе, щоб військово-технічне співробітництво нашої країни з Російською Федерацією **не стало міфом**. Реально ми співпрацюємо і одночасно конкуруємо лише у сфері ремонту (модернізації) застарілих зразків ОВТ виробництва часів СРСР. Винятком є співпраця в окремих сучасних ракетно-космічних і авіаційних проектах. Але і їх стає дедалі менше і менше. Отже, треба шукати “своє обличчя” новому формату – серед зразків **уже шостого покоління озброєнь**, де Україна має розробки, що можуть бути цікаві як для Росії, так і для країн НАТО. Тому “погибель українського ОПК” в НАТО – це ще один міф, не в останню чергу створений російським політичним істеблішментом.

По-третє, значним **ризиком** у площині ціннісних орієнтирів і бажання українського суспільства є **наявність** внутрішнього опору євроатлантичному курсу України. **Несприйняття** частиною суспільства і політичної еліти членства в НАТО викликано, передусім, **консервативністю** політичних поглядів, уявленням про Північноатлантичний альянс часів “холодної війни”, а також **побоюванням** погіршити стосунки з Російською Федерацією.

Прискорені **темпи** інтеграції України в НАТО без чітко визначених **орієнтирів і строків** вступу до ЄС, на наш погляд, можуть загрожувати внутрішній **стабільності** і національному **консенсусу**, збільшенню існуючої **поляризації** в українському суспільстві.

Не треба **політизувати** сам процес входження до Північноатлантичного альянсу. Розвиток сучасного світу свідчить, що **інтеграційні** процеси переважатимуть відцентрові, а існуючі кордони не є перешкодою для дієвих міжнародних організацій і структур. До того ж інтеграція **реально несе** в собі значний позитивний потенціал, **сприяє** безпосередньо або опосередковано **розширенню** можливостей розвитку економіки і міжнародного співробітництва, **створенню** сприятливого інвестиційного клімату, **розвитку наукоємного** високотехнологічного виробництва. Крім того, євроатлантична інтеграція **сприяє** побудові ефективних Збройних Сил і всього сектору безпеки, які будуть **адекватні** існуючим і потенційним загрозам та фінансовим можливостям держави.

І останнє, на чому хотів би зупинитися.

Реформування сектору національної безпеки України – це одна з ключових умов євроатлантичної **інтеграції**, вагомий чинник **вирішення** життєво важливих питань для нашої країни, **забезпечення** її національних інтересів при одночасному **усуненні** реальних і потенційних ризиків та загроз.

Розв'язання спектра проблем зовнішньої та внутрішньої політики у сфері безпеки **передбачає**, крім політичної волі, **проведення** економічної реформи та реформи Воєнної організації держави і правоохоронних органів, **узгодження** фундаментальних засад правового регламентування різноманітних складових національної безпеки, в тому числі розбудови громадянського суспільства, **зміцнення** демократичних інституцій, **забезпечення** прав і свобод.

Державна політика національної безпеки може вважатися **ефективною**, якщо в досить стислі історичні періоди сприятиме розумінню в суспільстві ідеї стабільного демократичного розвитку як основи забезпечення консенсусу з принципових питань державного будівництва і **утвердженню** ідентичності України як європейської демократичної держави.

При цьому поза будь-яким сумнівом, політика національної безпеки має бути **спрямована**, насамперед, на забезпечення геополітичних інтересів України, її незалежності, політичної стабільності, прогресивного соціально-економічного розвитку.

А. Гуцал

Транснаціональні корпорації як важливі гравці на полі міжнародної безпеки

Джеймс Шерр торкнувся дуже важливого питання. У його розвиток я хотів би актуалізувати один аспект енергетичної проблематики, який прямо стосується питань і національної, і міжнародної безпеки.

Реальними гравцями міжнародних безпекових ігор сьогодні дедалі активніше прагнуть стати поряд з національними урядами **транснаціональні корпорації (ТНК)**. По суті, ТНК є рушійною силою глобалізації як визначального для світового розвитку процесу. З одного боку, активне злиття й укрупнення фінансово-промислових груп, що відбувається у світі, є наочним підтвердженням і уособленням глобалізації, з другого, – інтенсивне структурування світового економічного, соціального й політичного простору здійснюється, насамперед, в інтересах ефективної діяльності ТНК. Це зворотний бік глобалізаційної медалі, що особливо й не афішують. Але в цій роботі активно задіяні держави, які по максимуму використовують дипломатичні інструменти для рішення питань «своїх» транснаціоналів.

Українсько-російська “газова криза” саме і засвідчила один із вузлових моментів цих процесів у форматі **народження нового гравця – „Газпрому”**. Можна припустити, можна вибудувати логічні докази, що за ним, найімовірніше, стоять інтереси Кремля. Але, чим далі, тим більше транснаціональні корпорації (і не тільки “Газпром”) ставатимуть самостійнішими гравцями.

Дії “Газпрому” засвідчили його готовність активно вирішувати питання політичного характеру не тільки в національному, а й міжнародному масштабах (раніше собі таке дозволяли тільки американські ТНК). Більше того, для забезпечення міжнародного «політичного даху» великих транснаціональних енергетичних проектів сьогодні Кремль і “Газпром” активно втягують найбільших світових політиків. Першою ластівкою став німецький экс-канцлер Герхард Шредер на посту глави Наглядової ради Північно-Європейського газопроводу. Далі можна вибудувати дивовижний ланцюг нинішніх і майбутніх «ексів»: Сильвіо Берлусконі, Тоні Блер, Жак Ширак, Володимир Путін ...

Нині у світі формуються дуже великі фінансові пули, пов'язані із викупом російським урядом транснаціональних монстрів у колишніх олігархів. Можна тільки здогадуватися, хто стоїть за цими фінансовими потоками.

Отже, державні ТНК дедалі більше підмінюють собою Російську державу. **А після 2008 року цей процес може виявитися незворотним.**

Те, що сьогодні відбувається у рамках FATF, це справді цікаво, але це поки що має дуже однобокий характер і пов'язане, насамперед, з контролем фінансів, які можуть спрямовуватися на терористичну діяльність. Але ми сьогодні повинні реально ставити питання про те, щоб прискіпливо звернути увагу на корпоративні структури, діяльність яких впливає на стан безпеки. Разом з тим і міжнародна терористична мережа є корпоративною міжнародною структурою, що є суб'єктом у сфері міжнародної безпеки.

Таким чином, сьогодні сферою наших інтересів мають стати транснаціональні корпорації і ті трансформації, які відбуваються у корпоративній сфері.

Л. Токар

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ В АКВАТОРІЇ ЧОРНОГО МОРЯ

У сьогоднішніх виступах не прозвучала одна з найболючіших позицій європейської безпеки – регіон Близького Сходу, який загалом генерує та модернізує старі та нові виклики й загрози не лише для Європи, а й для всієї світової спільноти. Таке враження, що і на сьогоднішній конференції ми певною мірою хочемо уникнути зближення з цим нерозв'язаним клубком проблем, дистанціюємося від цих загроз та викликів, які трансфером проходять через Україну, перетинаючи Європу з півдня на захід, поширюючи ідеологію агресії на весь світ.

Необхідно чесно визнати, що регіон Близького та Середнього Сходу є, з одного боку, тереном інтенсивного попиту на зброю, з другого – потенційним організатором нелегальних поставок зброї до зони конфліктів, рушійною силою нелегальних фінансових операцій, а акваторія Чорного моря – є одним із ключових елементів трансферу нелегальних поставок зброї і на Близький Схід, і з Близького Сходу в зони локальних конфліктів у рамках стратегії і тактики функціонування міжнародних терористичних організацій, і, на мій погляд, ця позиція заслуговує особливої уваги та вимагає нестандартного підходу щодо його аналізу.

У рамках обговорення стану відносин Україна – НАТО в контексті прагматичного наповнення плану дій ПДЧ Україна–НАТО (*План дій щодо членства в НАТО*), Цільового плану 2006–2007 рр., мені видається, що доцільно було б уже сьогодні приступити до розробки окремої концепції безпеки в Чорному морі.

Наступна позиція стосується застосування сучасних інформаційних технологій у сфері безпеки в акваторії Чорного моря. У цьому контексті Сполучені Штати Америки, Румунія, Туреччина, Україна могли б разом опрацювати варіант застосування сучасних інформаційних технологій для моніторингу акваторії Чорного моря, які базувалися б на створенні відповідного технологічного центру на узбережжі Чорного моря (на території України) для того, щоб відстежувати можливості нелегальних поставок зброї через акваторію Чорного моря до зон локальних конфліктів чи з зон локальних конфліктів до Європи. До його реалізації могли б залучити і військово-промисловий комплекс України, і відповідні інституції Сполучених Штатів Америки та Румунії.

Розділ 2

СТРАТЕГІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ДОБУ ШВИДКИХ ЗМІН

В. Крутов

Стратегія національної безпеки України як „дорожня карта” державотворення на сучасному етапі

Дозвольте щиро привітати всіх, хто бере участь у роботі конференції. Сподіваюсь, що цей форум приверне увагу як наших співвітчизників, так і друзів за кордоном, для яких не байдужа доля української державності й демократії.

Думаю, Ви погодитеся, що сучасний світ розвивається надзвичайно динамічно. Тому в процесі стратегічного аналізу актуальних проблем державного будівництва та суспільного розвитку ми не маємо права керуватися підходами, категоріями й стандартами вчорашнього дня, бо вже відчули негативні наслідки цього.

Впродовж тривалого періоду утвердження незалежності України супроводжувалося двома взаємопов'язаними та досить суперечливими процесами. З одного боку, розв'язанням складних проблем національно-державного будівництва, з другого – осмисленням ролі і місця України як держави молодого демократії, у новій архітектурі міжнародних стосунків.

Події останнього часу стали потужним суспільним сигналом назрілої потреби більш чіткого визначення стратегічних пріоритетів і цілей подальшого розвитку України.

Саме тому Президент України підтримав пропозицію РНБО України щодо необхідності розробки Стратегії національної безпеки України в досить стислі терміни. Вважаю за честь проінформувати присутніх, що зазначена робота виконана вчасно і 16 травня цього року проект Стратегії направлено Президенту України.

Загалом розробники проекту Стратегії дійшли висновку, що стан і перспективи розвитку національної безпеки України в XXI столітті визначають дві основні групи чинників.

Перша група — це універсальні за своєю природою виклики і загрози, які стоять перед усіма країнами сучасного світу. В епоху глобалізації вони пов'язані з такими феноменами, як природні і техногенні катастрофи, регіональні та етнічні конфлікти, міжнародний тероризм й організована злочинність, неконтрольована міграція, екологічні проблеми, поширення зброї масового знищення та інші.

Друга група чинників має більш специфічний і нагальний для нас характер. Насамперед вона пов'язана з проблемами становлення України як суверенної держави, труднощами трансформаційних процесів посткомуністичного періоду, особливостями геополітичного положення тощо.

Сьогодні стало цілком очевидним, що головний вплив на національну безпеку здійснюють внутрішні чинники, неврахування яких може підірвати будь-які спроби проведення радикальних реформ у країні. Особливого значення вони набувають в умовах здійснення в Україні політичної реформи.

Враховуючи, що за роки незалежності такий нормативно-правовий документ, як Стратегія національної безпеки України розроблявся вперше, до складу Робочої групи було залучено провідних фахівців і науковців з питань національної безпеки, представників усіх без винятку міністерств та відомств, а також профільних неурядових і громадських організацій. Такий підхід дав змогу не тільки акумулювати

вітчизняний інтелектуальний потенціал, а й виважено врахувати накопичений досвід інших країн у сфері стратегічного планування державного будівництва та суспільного розвитку.

Принципові положення Стратегії ґрунтуються на необхідності адекватного реагування на загрози та виклики сучасності, потребі формування системи національної безпеки якісно вищого рівня в інтересах людини і громадянина, суспільства і держави. Стратегія підтверджує відданість народу України демократичним цінностям, його прагнення набути повноправного членства в європейській спільноті.

Розробники проекту виходили з того, що Стратегія це своєрідна «дорожня карта» досягнення національних цілей. Тому цілком природно, що проектом Стратегії визначається система організаційно-управлінських рішень, спрямованих на досягнення національних цілей. При цьому в процесі роботи та гострих дискусій членів робочої групи було досягнуто консенсусу: Стратегія має бути розрахована на середньостроковий період – до 2010 року, тобто на період каденції Президента України.

У проекті Стратегії визначено пріоритети, стратегічні цілі та механізми їх досягнення. Ще раз наголошую – цьому передував всебічний, комплексний аналіз середовища формування пріоритетів і стратегічних цілей політики з питань національної безпеки України.

Результати аналізу стисло викладені у розділі другому проекту Стратегії. Суть загального висновку полягає в тому, що:

по-перше, Україна перебуває на межі реальних загроз, що динамічно змінюються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, проте в середньостроковому вимірі вони не набудатимуть характеру збройного протистояння. Навіть за умов небезпеки ескалації збройних конфліктів у безпосередній близькості від України, широкомасштабна воєнна агресія проти неї не прогнозується. Водночас сучасні виклики та загрози зумовлюють об'єктивну необхідність активної участі України в системах колективної безпеки.

По-друге, стан справ у державі вимагає максимальної концентрації наявних ресурсів для самозбереження і розвитку в умовах жорсткої конкуренції та переходу до інформаційного суспільства. Визначення і досягнення стратегічних цілей на межі 2010 року зумовлено потребою національної консолідації й системного прориву України на шляху реалізації життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави.

Виходячи з цього, відповідно до проекту Стратегії:

1. Політика України має бути спрямована на забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості кордонів, утвердження курсу інтеграції до європейської спільноти. Водночас Україна повинна розвивати зовнішньоекономічне та зовнішньополітичне співробітництво на принципах рівноправного взаємовигідного партнерства з іншими країнами, незалежно від зазначеного вектора.

Власну безпеку Україна розглядає як невід'ємну складову міжнародної системи безпеки і свій внесок у її зміцнення.

2. Проект Стратегії за своїм змістом підтверджує відданість народу України демократичним цінностям, верховенству права, захисту прав і свобод людини, відображає прагнення громадян створити належні умови для поліпшення свого добробуту, захистити національну самобутність та культурну спадщину.

3. У захисті матеріальних і духовних цінностей Україна вбачає передумови для прогресивного національного розвитку, здійснення суспільно-політичних та соціально-економічних реформ, забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Проектом Стратегії визначені пріоритети державної політики з питань національної безпеки, якими передбачено:

- розвиток гармонійних, взаємовигідних відносин з усіма країнами, утвердження регіонального лідерства України, розширення її присутності на світових ринках капіталу, товарів та послуг, а також у світовому інформаційному просторі;

- захист державного суверенітету та конституційного ладу, життя, честі й гідності, прав і свобод громадян України; удосконалення системи судочинства відповідно до європейських стандартів;

- забезпечення ефективності системи державної влади та її продуктивної взаємодії з інститутами громадянського суспільства;

- захист територіальної цілісності й недоторканності державних кордонів, недопущення силового тиску та втручання у внутрішні справи України, її інтеграція до європейського та євроатлантичного простору безпеки, розвиток взаємовигідних воєнно-політичних відносин з іншими державами;

- реалізація принципу верховенства права в усіх сферах суспільного життя; розвиток демократичних інститутів, громадянського суспільства;

- консолідація суспільства, формування у громадян почуття єдиної політичної нації, досягнення міжконфесійної і міжетнічної злагоди;

- забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, посідання місця у міжнародному поділі праці та економічних відносинах, яке відповідало б унікальним природним та інтелектуальним ресурсам України;

- підвищення рівня енергетичної безпеки; ефективне використання промислового, сировинного та транзитного потенціалу України, належний захист національної економіки від внутрішніх та зовнішніх загроз;

- збереження духовних цінностей; подолання демографічної кризи, зміцнення фізичного здоров'я нації; приведення національних стандартів якості життя громадян до європейського рівня;

- реалізація інтелектуального і творчого потенціалу народу України; формування ефективної структури освіти; подолання тенденції науково-технологічного відставання від світового рівня, розвиток і захист внутрішнього ринку високотехнологічної продукції;

- забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян; створення сприятливих умов для поліпшення стану довкілля та раціонального використання природних ресурсів;

- забезпечення конституційних прав громадян України на отримання та використання інформації;

- надійний захист інформаційного простору України.

Відповідно до цих пріоритетів визначені стратегічні цілі та механізми їх досягнення. За браком часу у мене немає можливості детально зосередитися на цих питаннях. Зверну Вашу увагу тільки на ту мету, яка стосується теми нашої конференції – це проведення Комплексного огляду та реформування сектору безпеки, у тому числі його розвідувальних, контррозвідувальних та правоохоронних органів; проведення судової реформи, здійснення інших інституційних перетворень, що гарантують демократію і верховенство права, захист законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави. Водночас, враховуючи міжнародний формат конференції, вважаю за доцільне акцентувати Вашу увагу на стратегічних цілях у зовнішньополітичній сфері. Вони полягають:

- у формуванні навколо України безпечного міжнародного середовища; захисті прав, свобод та інтересів громадян України за кордоном; забезпеченні умов

повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набутті членства в НАТО та асоційованого членства в ЄС;

- у поглибленні українсько-російського стратегічного партнерства у системі двосторонніх відносин, у тому числі вдосконаленні правової бази щодо тимчасового перебування російського Чорноморського Флоту в Автономній Республіці Крим, формуванні стабільної системи поставок і транзиту енергоносіїв;

- у формуванні нових підходів до регіональної політики, зокрема: врегулюванні конфліктів, насамперед Придністровського; інтенсифікації двостороннього співробітництва з країнами Південного Кавказу; остаточному розв'язанні проблем щодо договірно-правового облаштування державного кордону;

Насамкінець, окремо хотів би зазначити, що принципово важливим у сфері забезпечення національної безпеки України є удосконалення громадянського контролю над системою національної безпеки.

Проектом Стратегії передбачено, що сприяння дотриманню законності та відкритості в діяльності органів державної влади у сфері забезпечення національної безпеки здійснюватиметься, за напрямками, зокрема:

урахування громадської думки, пропозицій громадян та громадських організацій під час обговорення й ухвалення управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки, наприклад шляхом розгортання діяльності експертно-громадських рад при Кабінеті Міністрів України, Раді національної безпеки і оборони України, міністерствах України;

запровадження механізмів залучення громадськості до розв'язання проблем подолання бідності, зменшення безробіття, формування людини як громадянина-патріота Української держави, поширення принципів здорового способу життя;

роз'яснення органами державної влади та громадськими організаціями широким верствам населення політики України щодо європейської та євроатлантичної інтеграції.

Шановні колеги! На мою думку, вдосконалення практики стратегічного планування, ключовим елементом якої є Стратегія національної безпеки, дасть змогу зосередити зусилля суспільства на утвердженні України як правової, демократичної держави, стане вагомим елементом стабільності в регіоні.

О. Бєлов

Проблемні питання розробки та імплементації Стратегії національної безпеки України

Хочу розпочати з того, що сьогодні виступатиму не як радник Голови Служби безпеки України, а висловлю особисту думку експерта. Я солідарний з моїм колегою Василем Крутовим про те, що сьогодні ми є свідками важливої події у справі забезпечення національної безпеки України. Президенту України подано на розгляд проект Стратегії національної безпеки.

Обговорення цього документа на міжнародній конференції засвідчує, що Україна є істотним чинником поліпшення клімату глобальної і регіональної безпеки, яка проводить відкриту і передбачувану політику у цій сфері.

Віддамо належне колегам – авторам проекту Стратегії національної безпеки України, робота яких, без сумніву, заслуговує позитивної оцінки. Ми всі знаємо, яка це важка, складна і відповідальна робота. Разом із тим усім присутнім зрозуміло, що ідеї, втілені у проекті будь-якого документа стратегічного рівня, потребують доброзичливого критичного погляду.

Візьму на себе таку сміливість, оскільки брав участь в опрацюванні одного із передостанніх варіантів проекту. Вага рішення, яке запропоновано прийняти Президенту України, дуже висока. Розуміючи це, мусимо залучити до оцінки проекту Стратегії якомога ширшу експертну спільноту, ще і ще раз випробувати його, як кажуть, на міцність.

Вважаю, що експерти керуватимуться етичними принципами, сформульованими відомим експертом у галузі політичного аналізу, нашим колегою з Канади Леслі А. Палом, а саме, будуть поміркованими, але принциповими; співчутливими, але не слабхарактерними; скептичними, але не цинічними; впевненими у можливості поліпшення ситуації; прихильними до політичного плюралізму та громадської співпраці.

Керуючись цими принципами, висловлю кілька особистих міркувань, які ґрунтуються на аналізі методології і практики стратегічного планування у різних країнах та суспільствах, а також на власному досвіді. Певен, що питання методології, якщо бажаєте філософії, які закладені у підвалини стратегічного документа національного рівня, є найважливішими. Про це переконливо говорив попередній доповідач пан Марку, і я підтримую його точку зору.

Отже, документ стратегічного рівня має визначати чіткі орієнтири або цілі політики національної безпеки на певний період, у даному випадку до 2010 року. Бажано, щоб такі стратегічні цілі, по можливості, мали конкретний вимір, що зробить їх досягнення більш контрольованими, а засоби реалізації – предметнішими.

Зокрема, це стосується визначеної у проекті Стратегії такої цілі, як поглиблення українсько-російського стратегічного партнерства у системі двосторонніх відносин. Така ціль може бути конкретизована. Нагадаю, що у 2007 році закінчується термін дії міжурядової Програми економічного співробітництва України і Росії, підписаної у 1998 році. Можливо, варто було б конкретизувати зазначену вище ціль у вигляді ініціативи України в оновленні Програми економічного співробітництва з РФ.

Визначена у проекті стратегічна ціль створення національної інноваційної системи, на мою думку, також може бути конкретизована у реальних показниках. За даними доповіді „Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році”, підготовленої Національним інститутом стратегічних досліджень, інноваційна активність промислових підприємств у 2005 році скоротилася майже втричі порівняно з 1994 роком. Визначивши, до якого рівня цей показник має зрости у 2010 році (це, безумовно, справа глибокої експертної роботи), ми матимемо чіткий політичний орієнтир у справі створення національної інноваційної системи, досягнення якого може бути предметом окремої програми.

Такий підхід загалом дасть змогу розумно обирати засоби досягнення стратегічних цілей, які можна надійно контролювати і відстежувати. Образно кажучи, „заклики проти куріння – це розмиті і нечіткі спроби зменшення ризику для здоров'я від цигарок, а наказ виробникам зменшити вміст смоли – ефективніший і пряміший спосіб”.

На мою думку, у документах стратегічного рівня варто формулювати цілі, які уособлені в інтегральних показниках, а їхнє досягнення матиме значний позитивний системний вплив на стан справ. Такий підхід був задіяний у розробці програми „Україна 2010” у 1998–1999 роках.

Однією з таких стратегічних і амбітних цілей розробники проекту „Україна 2010” визначили досягнення у 2010 році рівня ВВП на душу населення, співставного з рівнем аналогічного показника в постсоціалістичних країнах Європи – претендентах на вступ до ЄС.

Вважаю, що таке політичне завдання актуальне і сьогодні. Обрання такого показника як стратегічної мети дасть змогу інтегрально підпорядкувати її досягненню майже всі складові і напрями політики національної безпеки. Зрозуміло, що існуючий його рівень (4350 дол. США у 2001 році, обчислений за ПКС), істотним, і не завжди кращим чином впливає на нашу політику європейської та євроатлантичної інтеграції, регіональної співпраці, внутрішню соціальну і демографічну політику, політику в галузі оборони і національної безпеки.

Розробляючи стратегію вступу до ЄС, наші колеги з Польщі наприкінці 90-х років минулого століття у відповідних документах ставили саме таку стратегічну ціль.

До речі, у разі ухвалення Президентом України такої системи стратегічних цілей, вони можуть слугувати чіткими орієнтирами для нового Уряду і Парламенту, і знайдуть, скоріше за все, підтримку і розуміння з боку різних політичних сил у нашому суспільстві.

Підкреслю, що конкретизація стратегічних цілей, викладених у проекті Стратегії національної безпеки, дасть можливість предметніше визначити і пріоритети державної політики в сфері національної безпеки на період до 2010 року, які у проекті мають поки що досить загальний характер.

Я довго вагався, чи варто оприлюднювати сьогодні одну із думок, яка виникла у мене під час підготовки до конференції. Вагання скінчилися після виступу нашого колеги доктора Дж. Шерра, відомого нам не тільки своїми фундаментальними знаннями, але й оригінальними теоретичними ідеями.

Є дивний парадокс: чим динамічніші зміни, тим стабільнішим має бути зміст стратегічних цілей, і у цьому випадку їхнє досягнення сприятиме стабілізації і поліпшенню ситуації. Зважте, ми усі фактично погодилися з думкою доктора Шерра про те, що однією із стратегічних цілей для Європи і України є питання стабілізації ситуації з енергоносіями. При цьому динаміка геополітичних змін матиме, ймовірно, другорядне значення.

Насамкінець. У Стратегії національної безпеки варто було б у концентрованому вигляді оцінити підсумки політики національної безпеки з моменту отримання Україною незалежності. Нам є що сказати, і ці оцінки були відправною точкою відліку для того, що треба зробити.

Сьогодні ці оцінки зроблено присутніми у численних наукових публікаціях, у матеріалах ЗМІ, але немає жодної такої інтегральної, підсумовуючої оцінки в документах державного рівня. Учасники нашої конференції висловили багато цікавих ідей та думок, які будуть корисні під час доопрацювання проекту Стратегії національної безпеки України.

Розділ 3

ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ: РЕФОРМУВАННЯ ОКРЕМИХ СЕКТОРІВ

Ю. ПЕТРОЧЕНКО

Реформування сектору безпеки – ключове завдання у реалізації євроатлантичних прагнень України

Реформування сектору безпеки є ключовим завданням у реалізації євроатлантичних прагнень України. Вирішення цього завдання передбачає реалізацію послідовних і цілеспрямованих дій, що здійснюватимуться за кількома основними напрямками. Насамперед відповідно до Розпорядження Президента України опрацьовано проект Стратегії національної безпеки. Цим документом визначено основні моменти проведення державної політики національної безпеки.

Другий напрям дії, який розпочато в листопаді 2005 року, – проведення Комплексного огляду сектору безпеки. На виконання Указів Президента України від 28 грудня 2005 року № 1861 «Про введення в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 року «Про невідкладні заходи щодо подальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)», а також від 7 квітня 2006 року № 295 Про Цільовий план Україна – НАТО на 2006 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО», Доручення Президента України від 21 жовтня 2005 року №1-1/1138, рішення Комісії Україна – НАТО від 22 лютого 2005 року й відповідно до Методичних рекомендацій щодо організації та проведення комплексного огляду сектору безпеки України, ухвалених Міжвідомчою комісією з питань реформування правоохоронних органів, проведено перший етап цього огляду.

Комплексний огляд сектору безпеки розглядається як узагальнена аналітична оцінка стану системи і складових сектору безпеки з метою визначення стратегії і тактики трансформації сектору безпеки на період до 2015 року відповідно до вимог ефективної протидії реальним та потенційним загрозам національній безпеці, ресурсних можливостей України, сучасних європейських та євроатлантичних стандартів.

У проведенні Огляду беруть участь такі центральні органи виконавчої влади і державні органи:

- Міністерство внутрішніх справ України;
- Служба безпеки України;
- органи прокуратури;
- Державний департамент з питань виконання покарань;
- Служба зовнішньої розвідки України;
- Головне управління розвідки Міністерства оборони України;
- Державна прикордонна служба України;
- Державна митна служба;
- Управління державної охорони України;
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації.

Для проведення Комплексного огляду у кожному відомстві створено постійно діючі робочі групи на чолі з заступниками керівника.

До травня 2006 року координацію проведення Огляду здійснювали через Міжвідомчу комісію з питань реформування правоохоронних органів, нині

формується новий механізм, який дасть змогу задіяти можливості Апарату Ради національної безпеки і оборони, Кабінету Міністрів, національних координаторів тощо.

Нині проведено перший етап Огляду, за результатами якого опрацьовано певні аналітичні матеріали. На цьому етапі було розглянуто державну політику в сфері національної безпеки, загрози і ризику, а також ефективність механізмів цивільного демократичного контролю.

Державна політика у сфері національної безпеки

Політика національної безпеки, реалізована Україною з набуття незалежності, була зосереджена на збереженні державного суверенітету, територіальної цілісності країни, підтримці демократичного розвитку, забезпеченні реалізації принципу верховенства права, поступальному зростанні добробуту Українського суспільства.

З цією метою реалізовувалося утворення на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права дієвої системи захисту національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Україна як член ООН і ОБСЄ:

приєдналася до усіх міжнародно-правових документів з питань міжнародної безпеки системи ООН та ОБСЄ;

розвиває євроатлантичне співробітництво в галузі безпеки в рамках Хартії про особливе партнерство Україна – НАТО (1997 р.), Плану дій Україна – НАТО (2002 р.) та відповідних річних цільових планів, заходів Інтенсифікованого діалогу Україна – НАТО, маючи на меті набуття повноправного членства в Альянсі;

стала учасником міжнародних режимів експортного контролю: Вассенаарської Домовленості, Режиму контролю за ракетними технологіями, Групи ядерних постачальників та Австралійської групи;

підтримує дво- і багатосторонні відносини з державами СНД у питаннях нерозповсюдження зброї масового ураження, контролю за розповсюдженням звичайних озброєнь, боротьби з тероризмом, наркобізнесом тощо;

бере активну участь у миротворчій діяльності міжнародних структур безпеки;

створила і послідовно розвиває законодавчу базу забезпечення національної і державної безпеки, що базується на Конституції України (1996 р.), законах „Про основи національної безпеки України" (2003 р.), „Про Раду національної безпеки і оборони України" (1998 р.), „Про оборону України" (1993 р.), „Про Службу безпеки України" (1992 р.), „Про розвідувальні органи України" (2001 р.), „Про контррозвідувальну діяльність" (2002 р.) та інших актах національного законодавства (загалом понад 120);

утворила і вдосконалює систему забезпечення національної безпеки, головними суб'єктами якої є Президент України як Глава держави, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України та Голова Ради національної безпеки і оборони України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони, Кабінет Міністрів України, Збройні Сили, міністерства та відомства, правоохоронні органи України;

розвиває систему демократичного цивільного контролю за діяльністю системи забезпечення національної безпеки, зокрема на підставі Закону „Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" (2003 р.);

здійснює реформування Збройних Сил України, правоохоронних, розвідувальних органів з метою приведення їх завдань, структури, штатної чисельності та інших функціональних параметрів до сучасних вимог та економічних можливостей держави, поступової демілітаризації правоохоронної сфери, розбудови демократичних цивільно-військових відносин у суспільстві.

Нині світова спільнота розглядає Україну як вагомий чинник забезпечення глобальної і регіональної безпеки, як країну, що проводить відкриту та передбачувану політику у цій сфері.

Відповідно до законодавства загальну систему суб'єктів забезпечення національної безпеки, яка за роки незалежності сформувалася в Україні, становлять:

- Президент України;
- Верховна Рада України;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- Кабінет Міністрів України;
- Служба безпеки України;
- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
- Служба зовнішньої розвідки України;
- Національний банк України;
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;
- органи прокуратури;
- органи суду;
- громадські організації та громадяни України.

Таким чином, сформована на сьогодні державна складова сектору безпеки України загалом забезпечує практичну координацію усіх видів діяльності державних та громадських інститутів з метою відвернення, виявлення і усунення явних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз.

Стан і тенденції розвитку політичної, економічної та криміногенної ситуації у світі та в Україні, а також основні реальні та потенційні загрози національній безпеці України

Одним із пріоритетних завдань під час розробки державної політики національної безпеки України слід визначити оцінку та прогнозування реальних і потенційних загроз. Сектор безпеки має забезпечувати, *по-перше*, запобігання та усунення загроз; *по-друге*, він має бути адекватним цим загрозам і відповідати принципу достатності. У разі невідповідності цей сектор буде неефективним і може стати самостійним джерелом загрози.

Активний процес розбудови сектору безпеки, євроінтеграційні та євроатлантичні спрямування України зумовлюють необхідність переосмислення загроз національній безпеці України. Прагнення до набуття повноправного членства в НАТО, поглиблення відносин України з Альянсом та його партнерами, зокрема, за рахунок використання потенціалу багатосторонніх проектів співробітництва України і НАТО та Російської Федерації, участь нашої держави у безпекових структурах СНД та розвиток партнерства з країнами, що не є учасниками військових блоків, сприятиме наближенню України до стандартів безпеки європейських країн. Водночас слід підкреслити, що залишаються актуальними загрози, які визначені в Законі «Про основи національної безпеки і оборони України». При цьому на окреслену перспективу найбільш небезпечними залишатимуться внутрішні загрози національній безпеці України.

З урахуванням стану і тенденцій розвитку політичної, економічної та криміногенної ситуації в Україні та світі, а також результатів здійснених у 2003–2004 роках заходів Оборонного огляду, основними та найактуальнішими загрозами національним інтересам, які мають нейтралізувати державні органи сектору безпеки, є:

територіальні претензії до України з боку інших держав, посягання на її державний суверенітет і територіальну цілісність;

можливість створення локальних чи регіональних джерел нестабільності поблизу кордонів України тощо.

Можна прогнозувати, що ці та інші загрози будуть актуальними і на перспективу до 2015 року. Однак як перелік загроз, так і форми та методи діяльності щодо їх нейтралізації корегуватимуться відповідно до змін політичної, економічної та криміногенної ситуації в Україні та світі.

Організація діяльності щодо їх нейтралізації має враховувати загальні тенденції політики європейських держав та країн євроатлантичної спільноти у сфері забезпечення національної безпеки, яка характеризується:

трансформацією ролі держави та інститутів забезпечення її безпеки як таких, що несуть основний тягар боротьби з глобальними та іншими загрозами державній безпеці;

зміцненням співпраці із сусідніми та іншими державами у сфері регіональної і глобальної безпеки в національних інтересах України;

наданням пріоритету попереджувальним стратегіям діяльності органів сектору безпеки;

підвищенням ефективності розвідувальної діяльності в інтересах захисту і реалізації національних інтересів України, отримання випереджувальної інформації про загрози національній безпеці та здійснення вигідного впливу;

послідовною реалізацією концепції озброєної демократії як основи діяльності щодо захисту демократичного конституційного ладу України;

удосконаленням із цією метою антитерористичного, антикорупційного, контррозвідувального і прикордонного національних режимів як системи відповідних законодавчих, нормативно-правових, організаційних та інших заходів;

концентрацією фінансових, інтелектуальних та інших ресурсів на пріоритетних напрямках забезпечення державної безпеки за рахунок реалізації відповідних доктрин, стратегій і програм;

посиленням демократичного цивільного контролю за діяльністю у сфері державної безпеки.

Система демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки

Загальні положення

Удосконалення системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки України, приведення її у відповідність до європейських принципів, зокрема зафіксованих у Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) 1713 (2005 р.), об'єктивно вимагає порівняння рекомендацій країнам–членам Ради Європи, що містяться у названому документі, існуючих моделей цивільного контролю над сектором безпеки в інших європейських країнах, передусім, що є членам Європейського Союзу (ЄС), та реальним станом справ у цій сфері в Україні.

Водночас, як свідчать результати аналізу вищенаведених рекомендацій ПАРЄ та дослідження законодавчої регламентації діяльності **спеціальних служб і правоохоронних органів країн–членів ЄС і НАТО**, цивільного контролю над ними, порядку їх створення, підпорядкування, структурної побудови тощо, вони

мають певні відмінності. За системою організації діяльності та контролю над діяльністю спецслужб сучасних демократичних країн можна умовно виокремити три основні моделі: *американську* (підпорядкування президенту країни), *британську* (підпорядкування прем'єр-міністру) і *французьку* (підпорядкування президенту і прем'єр-міністру). Наявність різних моделей об'єктивно призводить до відмінностей в організаційній побудові системи цивільного контролю у різних країнах.

При розв'язанні проблем сектору безпеки країни ЄС і НАТО керуються, переважно, національними інтересами, власним законодавством, традиціями та історичним досвідом.

Чинна система демократичного цивільного контролю

В Україні з метою захисту національних інтересів, утвердження і зміцнення конституційних засад демократичної, правової держави, забезпечення прав і свобод людини та відповідно до взятих міжнародних зобов'язань **сформовано систему демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки**, законодавчо визначено правові засади його організації і здійснення.

Демократичний цивільний контроль (далі – цивільний контроль) над органами сектору безпеки держави – комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості в їх діяльності, підвищення її ефективності і виконання покладених на них функцій, зміцнення державної та військової дисципліни.

Правовими основами цивільного контролю над органами сектору безпеки (ОСБ) держави є Конституція України, Закон України „Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави” та інші закони, а також міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України.

Система цивільного контролю над ОСБ включає такі складові: парламентський контроль; контроль, здійснюваний Президентом України;

контроль з боку органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

контроль з боку судових органів та нагляду з боку органів прокуратури;

громадський контроль.

Суб'єктами цивільного контролю над органами сектору безпеки є:

Верховна Рада України;

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;

Президент України;

Рада національної безпеки і оборони України;

Кабінет Міністрів України;

центральні та місцеві органи виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом;

органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом;

прокуратура України;

судові органи України;

громадяни України та громадські організації, утворювані відповідно до Конституції України для здійснення та захисту прав і свобод громадян та задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних, культурних інтересів;

засоби масової інформації.

Ключовими недоліками системи демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки України можна вважати:

по-перше, низька суспільна активність та неадекватна громадянська відповідальність як посадовців та громадських організацій, так і пересічних громадян за стан справ у цій сфері;

по-друге, бюрократизація й невідповідність вимогам часу стандартів і критеріїв оцінки об'єктів контролю (ОСБ), їх функціональної діяльності;

по-третє, недостатня прозорість для цивільного контролю багатьох аспектів внутрішньої життєдіяльності ОСБ, зокрема щодо кадрової політики, розв'язання проблем соціально-правового захисту співробітників тощо;

по-четверте, певна декларативність правових актів, відсутність чіткого закріплення і дотримання процедур здійснення контролю, насамперед парламентського і громадського.

З метою підвищення ефективності цивільного контролю над органами сектору безпеки, поряд із вирішенням вищезазначених інституційних питань (створення у Верховній Раді України нового скликання Комітету з питань правового забезпечення реформування та діяльності органів безпеки, розвідки і контррозвідки; підготовки законопроекту про недержавні служби безпеки тощо), необхідно удосконалити законодавчу базу у спосіб встановлення чітких, прозорих і регулярних процедур здійснення цивільного демократичного контролю. У процесі реформування сектору безпеки, зокрема правоохоронних органів, доцільно також вирішити такі основні завдання:

- розробити (з урахуванням європейських стандартів та завдань, що покладаються на ті чи інші правоохоронні органи) і запровадити науково обґрунтовані внутрішні й зовнішні критерії та методики оцінювання їх функціональної діяльності та результатів (передусім підлягають скасуванню чи коригуванню певні показники статистичної звітності);

- опрацювати нормативно-правові й організаційні пропозиції щодо удосконалення системи і механізмів демократичного цивільного контролю над правоохоронними органами держави, розвитку з цією метою нормативно-правових та інституційних засад парламентського, президентського, урядового, судового та громадського контролю. У цьому аспекті доцільно сприяти створенню Координаційної ради з питань демократичного громадського контролю у сфері безпеки держави та правоохоронної діяльності як недержавного демократичного органу;

- нормативно закріпити чітко визначені і регламентовані обов'язкові процедури здійснення демократичного цивільного контролю над діяльністю ОСБ, передбачивши при цьому регулярність і конкретні часові рамки реалізації таких процедур;

- в інтересах досягнення демократичних стандартів в управлінні діяльністю правоохоронних органів визначити нормативно-правовий та організаційний порядок реалізації концептуальних поглядів на розмежування сфер політичного та професійно-адміністративного керівництва цими органами, а також процесу девоєнізації частини їх особового складу, тобто залишення військових посад лише у структурах, що безпосередньо організують та виконують правоохоронні функції, передбачаючи можливість заміщення таких посад цивільними особами.

Водночас з опрацюванням концептуальних матеріалів здійснюються і практичні дії, спрямовані на реформування сектору безпеки. Зокрема, слід наголосити на прийнятті Верховною Радою України 23 лютого 2006 року Закону «Про Державну службу спеціального зв'язку і захисту інформації України», яким на базі підрозділів урядового зв'язку і захисту інформації Служби безпеки України утворюється окрема невійськова служба.

Таким чином, в Україні впродовж останнього року здійснюються заходи щодо реформування сектору безпеки і приведення його у відповідність до стандартів НАТО.

I. Апаршин

Трансформація Міністерства оборони України. Досвід реформування Збройних Сил у загальній системі реформування сектору безпеки держави

Шановні колеги!

Я зупинюсь на трансформації Міністерства оборони України. Водночас зазначу, що реформування Збройних Сил відбувається в загальній системі реформування всього сектору безпеки держави. Сьогодні можна впевнено стверджувати, що отриманий досвід такої трансформації є позитивний.

Знаковою особливістю стало те, що реформування та розвиток Збройних Сил здійснювалися в умовах незмінного курсу України на підготовку щодо набуття членства в НАТО.

Міністерство оборони в ініціативному порядку розробило проект першої річної Національної програми в рамках Плану дій щодо членства в НАТО в межах своєї компетенції. З метою інформування армійської громадськості про хід реалізації державного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію створено друкований орган Міністерства оборони України журнал “Атлантична панорама”, в квітні вийшов його перший номер.

Торкаючись безпосередньо досвіду, я хотів би зазначити таке:

по-перше, це забезпечення послідовності та системності реформ:

Міністерство оборони за підтримки експертів НАТО провело Оборонний огляд. Його підсумки опубліковані у Стратегічному оборонному бюлетені, який став методологічною основою для розробки Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки.

Наші наміри підтверджуються практичними діями та реалізованими рішеннями.

Розподіл Збройних Сил на функціональні структури сприяв інтенсифікації підготовки Об'єднаних сил швидкого реагування, які у першому півріччі 2006 року виконали річні плани бойової підготовки на 45–50 %.

У **Сухопутних військах** планові завдання тактичної та вогневої підготовки виконані у повному обсязі. У **Повітряних силах** наліт на один екіпаж зі складу ОСШР становить 21 годину (*у порівнянні з 2005 роком — 7 годин*). Загальна наплавність кораблів зі складу ОСШР **Військово-Морських Сил України** становить близько 25 діб.

Зростання інтенсивності бойової підготовки свідчить про системний характер підвищення боєздатності Збройних Сил та поступове наближення її показників до стандартів армій держав-членів НАТО.

Дієвим інструментом щодо наближення військових структур Збройних Сил України до стандартів держав-членів НАТО є Процес планування та оцінки сил (ППОС). На початку 2006 року у Збройних Силах України було оновлено вертикаль управління процесом участі в ППОС, чітко розподілено повноваження та завдання між структурними підрозділами Міністерства оборони, Генеральним штабом та видами Збройних Сил. Спільно з експертами НАТО в квітні цього року опрацьовано оновлений пакет Цілей партнерства Збройних Сил України на 2006–2007 роки. Кількість Цілей партнерства збільшено з 54 до 76.

По-друге, забезпечення відкритості та прозорості реформ для суспільства і союзників.

Політика України щодо реформування Збройних Сил є максимально відкритою. Підтвердженням цього є видання “Білої книги” про діяльність Збройних Сил України у 2005 році (наказ Міністра оборони України від 23.02.06 р. № 110 “Про організацію щорічного видання “Білої книги” про діяльність Збройних Сил України (Оборона політика України)”). Це стало першим відкритим звітом перед українською громадськістю та міжнародною спільнотою про стан справ та перспективи розвитку Збройних Сил. Видання є яскравим прикладом впровадження демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України.

По-третє, надання пріоритету удосконаленню систем управління, оборонного планування та ресурсного забезпечення.

В Україні поступово створюється чітка система стратегічного, у тому числі, оборонного планування. У квітні цього року прийнято постанову Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку організації та фінансування стратегічного планування у сфері оборони і військового будівництва”.

Відповідну роботу завершують у Міністерстві оборони. Наша система бюджетного планування поступово адаптується до процедур у державах-членах НАТО. Крім того, Міністерство оборони підготувало пропозиції щодо оновлення механізму формування та супроводження бюджетного запиту.

Ми оптимізуємо структуру Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України. У 2006 році розпочато перехід Генерального штабу та органів управління об’єднань, з’єднань та військових частин на J-структури, що сумісні з аналогічними структурами країн-членів НАТО. До кінця 2008 року буде сформовано Об’єднане оперативне командування.

З цього року розпочато формування Об’єднання сил забезпечення на базі Командування сил підтримки. Активізується робота щодо використання та утилізації надлишкового озброєння, військової техніки та майна.

Важливого значення набуває реалізація можливостей **Трастового фонду НАТО/ПЗМ** щодо утилізації 133 тис. тонн боеприпасів (11% від загальної кількості, що підлягає утилізації), 1,5 млн. од. легкого озброєння (20% від загальної чисельності, що підлягає утилізації) і 1 тис. од. переносних зенітних ракетних комплексів (100%). Виконання проекту передбачається здійснити впродовж 12 років (загальна вартість проекту 75, 414 млн. євро, витрати України – 75%, або 56,560 млн. євро). Офіційне відкриття проекту з утилізації ПЗРК заплановано на червень цього року на полігоні Державного науково-дослідного інституту (м. Шостка).

Триває реформування системи комплектування Збройних Сил. На сьогодні чисельність військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, становить майже 40% від штатної чисельності посад рядового та сержантського складу. Укомплектованість військових частин, що беруть участь в експерименті, військовослужбовцями за контрактом у середньому становить 68 % (30 омбр – 76,9%, 7 овбр(б) – 96 %; 36 обр БО – 54,9 %; вдк “К.Ольшанський” – 73,7 %).

Оптимізується економічна діяльність Міністерства оборони. У сфері управління Міністерства оборони України планується залишити близько 50 державних підприємств. Кількість збиткових підприємств порівняно з 2005 роком у поточному році зменшено на 25. Загальні обсяги виробництва підприємств Міністерства оборони (за 1 квартал 2006 року порівняно з 1 кварталом 2005 року) збільшилися на 10,6 млн. грн. (на 3,5 %) і становлять 309,5 млн. грн.

По-четверте, Україна впевнено набуває іміджу стабільної європейської держави-контрибутора у регіональну та світову систему безпеки.

Участь військових контингентів та персоналу Збройних Сил України у міжнародних акціях створює сприятливі умови для формування позитивного іміджу України у світовому суспільстві. Військовослужбовці Збройних Сил України беруть участь у миротворчих операціях і ініціативах під егідою ООН: в Судані, Конго, Ліберії, Лівані, Ефіопії та Еритреї, Грузії та Косово; під егідою ОБСЄ: у Придністров'ї та Грузії *(в 11 миротворчих місіях та контингентах бере участь 681 військовослужбовець ЗС України)*.

Україна бере участь у Навчальній тренувальній місії НАТО в Іраку, на сьогодні миротворчий персонал Збройних Сил України становить 43 офіцера.

Україна підтримує операцію ISAF в Афганістані. Державне підприємство Міністерства оборони “Українська авіатранспортна компанія” в січні – лютому цього року здійснило перевезення миротворчих контингентів та військових вантажів багатонаціональної бригади SEEBRIG *(392 військовослужбовці та 395 тонн вантажу)*. У серпні – вересні цього року планується забезпечити перевезення особового складу і майна SEEBRIG у зворотному напрямі. Нами підготовлено проект Угоди між Україною та Організацією Північноатлантичного договору про транзит вантажів та персоналу НАТО територією України *(розгляд проекту Угоди Кабінетом Міністрів заплановано на липень 2006 року)*. На цей час надано повітряний простір України для більш ніж 8130 прольотів військово-транспортних літаків країн-членів НАТО.

Україна залишається учасником антитерористичної операції НАТО в Середземному морі “Активні зусилля”. В Севастополі створено Контактний пункт обміну інформацією в рамках операції, впроваджено за стандартами НАТО Програму спеціальної підготовки офіцерів Контактного пункту, здійснюється підготовка екіпажів кораблів, оглядових команд. Міністерство оборони України розробило проект постанови Кабінету Міністрів “Про створення та функціонування Контактного пункту України у військово-морських операціях на Середземному морі в рамках операції “Активні зусилля”, який планується розглянути найближчим часом *(розгляд заплановано на червень 2006 року)*.

По-н'яте, Підвищення професійного рівня всіх категорій військового та цивільного персоналу – умова успішності реформ як Збройних Сил, так і всього сектору безпеки України.

Важливим кроком у реалізації положень Державної програми стало прийняття в новій редакції Закону України “Про загальний військовий обов'язок і військову службу” *(прийнято на засіданні Верховної Ради України 04.0.4.06)*, яким передбачається зменшення чисельності особового складу резерву.

Створено Керівний комітет міжнародного Проекту професійної підготовки цивільного персоналу із залученням представників Офісу зв'язку НАТО. В цьому році вже запропоновано 7 місць для перенавчання державних службовців Міністерства оборони в країнах НАТО.

По-шосте, забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців та членів їх сімей.

В Україні реалізується трирічний проект Трастового фонду НАТО/ПЗМ з перепідготовки військовослужбовців, які підлягають звільненню в запас або у відставку. Ми вдячні всім країнам та незалежним громадським організаціям, що підтримують нас на шляху розбудови демократичного суспільства та Збройних Сил України.

С. Свистович

Деякі аспекти щодо реформування внутрішніх військ МВС України

У своєму стислому виступі я хотів би зупинитися на деяких аспектах щодо **реформування складових сектору безпеки**, зокрема внутрішніх військ МВС України.

На даний час **внутрішні війська** призначені для охорони і оборони важливих державних об'єктів, перелік яких установлює Кабінет Міністрів України, а також для участі в охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю.

На сьогодні перед внутрішніми військами стоїть 9 таких завдань:

1. Охорона та оборона важливих державних об'єктів, об'єктів матеріально-технічного та військового забезпечення Міністерства внутрішніх справ України.
2. Супроводження спеціальних вантажів.
3. Здійснення пропускового режиму на об'єктах, що охороняються.
4. Конвоювання заарештованих і засуджених.
5. Охорона підсудних під час судового процесу.
6. Переслідування і затримання заарештованих і засуджених осіб, які втекли з-під варти.
7. Участь в охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю.
8. Участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах, що охороняються.
9. Охорона дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав на території України.

Нагальна потреба в реформуванні внутрішніх військ впливає з аналізу ситуації, що склалася у правовому полі України у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, в частині відмови від оцінки загроз на засадах стереотипів минулого, більш чіткого і реального визначення завдань військових формувань України.

Згідно із Законом України "**Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України**" (від 10.01.2002 р. № 2925-III) проведено комплекс організаційно-штатних заходів, спрямованих на зменшення загальної чисельності внутрішніх військ.

В результаті проведеної роботи було розформовано 20 військових частин, із них: 4 окремі бригади, 6 полків, та 10 окремих батальйонів, при цьому загальну чисельність військ було скорочено 10 тисяч 836 штатних одиниць, що становить близько 24% від існуючої чисельності.

Станом на 1 травня 2006 року, чисельність військ становить близько 33 тис. осіб.

Значна увага приділяється питанням **забезпечення цивільного демократичного контролю**.

З цією метою триває робота щодо **максимального заміщення** посад офіцерського (начальницького) складу цивільними особами в центральних органах управління, установах технічного, тилового, медичного та фінансового забезпечення, у вищих військових навчальних закладах.

На сьогоднішній день **частка цивільних осіб** становить 5,6 % від загальної чисельності військ.

Станом на 1 травня 2006 року, кількість цивільних осіб, які працюють на посадах військовослужбовців, становить близько 1 тис. чоловік.

У подальшому ми плануємо:

- 20% посад військовослужбовців у Головному управлінні внутрішніх військ МВС України укомплектувати цивільними особами;

- замінити в тилових підрозділах військових частин цивільними особами близько 30% посад військовослужбовців;
- довести кількість цивільних осіб до 9% від загальної чисельності військ.

У внутрішніх військах проводяться заходи, спрямовані на подальшу **професіоналізацію особового складу** та створення передумов переходу з 2010 року на контрактні посади військової служби. На сьогодні чисельність військовослужбовців за контрактом доведено до 29% відносно загальної чисельності військ. Нині кількість прапорщиків та військовослужбовців за контрактом становить 29% від загальної чисельності.

Переглядаються вимоги щодо професійної підготовки особового складу внутрішніх військ відповідно до вимог і стандартів НАТО. З цією метою планується використовувати ресурси та можливості Індивідуальної програми партнерства Україна – НАТО.

З метою вдосконалення підготовки кадрів проведено реорганізацію Військового інституту внутрішніх військ і перетворено його на Академію внутрішніх військ МВС України (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2006 року № 198-р.).

Окрім того, триває робота з реалізації спільного українсько-французького проекту щодо створення Міжнародного центру підготовки сил підтримання громадського порядку на базі внутрішніх військ МВС України (Доручення Президента України від 6 липня 2005 року № 34764/0/1-05 щодо започаткування співробітництва між внутрішніми військами МВС України та Національною жандармерією Франції).

7 березня поточного року на засіданні Ради національної безпеки і оборони України під головуванням Президента держави були затверджені Концептуальні засади реформування правоохоронних органів України.

Одним із напрямів перетворення Міністерства внутрішніх справ є переформування внутрішніх військ на Національну гвардію України – мобільне військове формування з певними правоохоронними повноваженнями, яке має залучатися для підтримання громадського порядку та інших передбачених законодавством завдань.

Проект Закону про "Національну гвардію МВС України" **відповідає європейській моделі** аналогічних формувань та адаптований до національного законодавства України.

Прийняття закону про нове формування створить позитивний баланс сил у системі забезпечення громадського порядку та державної безпеки і сприятиме подальшій демократизації суспільства.

На завершення свого виступу хотів би висловити слова вдячності Міжнародному секретаріату НАТО за ту практичну та методичну допомогу, яка сприяє реформуванню внутрішніх військ до сучасних європейських стандартів.

В. Тимошенко

Досвід реформування окремих секторів Служби безпеки України

Політика національної безпеки, яку проводила Україна з моменту набуття незалежності, ставила за мету утворення на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права дієвої системи захисту національних інтересів.

Саме тому Україна сьогодні для світової спільноти є суттєвим чинником поліпшення клімату глобальної і регіональної безпеки.

Водночас існуюча система забезпечення державної безпеки України загалом зорієнтована на відвернення, виявлення і усунення явних і потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз.

Специфічна роль Служби безпеки полягає у тому, що законодавець поклав на неї захист особливих об'єктів, які становлять системоутворюючу сутність національної держави: державний суверенітет, конституційний лад, територіальну цілісність.

Завданнями Служби безпеки України також є попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Сутність реформування Служби безпеки України полягає в удосконаленні всіх складових її діяльності, відмові від невластивих функцій, підвищенні ефективності виконання покладених законодавством завдань.

Так, з огляду на функціональну різноспрямованість у діяльності розвідки та контррозвідки було виокремлено розвідувальну функцію у самостійну галузь з відповідною організаційною структурою.

Завдання із забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації було покладено на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади – Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, утворення якої передбачено Законом України від 23 лютого 2006 року "Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України" на базі та за рахунок чисельності Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації і відповідних підрозділів Служби безпеки України.

Розвиток громадянського суспільства і його демократичних інститутів у країнах перехідного періоду, у тому числі в Україні, об'єктивно вимагає розробки та впровадження дієвого цивільного контролю над системою внутрішніх служб безпеки держави, який відповідав би за формою, змістом та практикою застосування, прийнятим у демократичних країнах.

Основні принципи побудови системи контролю над службами внутрішньої безпеки і правоохоронними органами визначені рекомендаціями ПАРЕ 1402 (1999 року), 1713 (2005 року). Ключові положення цих рекомендацій закладаються нами у законопроекти щодо реформування сектору безпеки. У них передбачено, що:

1. Органи законодавчої влади мають створювати чіткі й адекватні закони, які визначають види оперативної діяльності, умови її здійснення, вимоги щодо дотримання законності. Ці органи також мають контролювати бюджет спецслужб, зокрема, шляхом вибіркового перевірок і надання річних звітів про використання бюджетних коштів.

2. Органи виконавчої влади мають здійснювати послідовний контроль за діями спецслужб, наприклад, зобов'язуючи їх надавати щорічні звіти про свою діяльність. Відповідальна особа повинна нести політичну відповідальність за нагляд над спецслужбами, а підпорядкований йому апарат – мати можливості для ефективного контролю. Вона також зобов'язана надавати в парламент річні звіти про діяльність внутрішніх служб безпеки.

3. Органи судової влади повинні мати право на проведення активного попереднього і наступного контролю, зокрема, право надавати дозвіл на здійснення окремих заходів, що можуть призвести до порушення прав людини. Основним принципом такого контролю є розгляд судом звернень громадян щодо порушення їхніх прав органом безпеки.

4. Інші органи (наприклад, омбудсмен, уповноважений із захисту інформації) мають бути наділені правом здійснювати постійний контроль (у будь-яких справах) за спецслужбами.

5. Приватні особи повинні мати право доступу до інформації, зібраної внутрішніми службами безпеки. Винятки щодо реалізації цього права, пов'язані з інтересами національної безпеки, мають визначатися законом.

Слід підкреслити, що більшість із зазначених принципів побудови системи цивільного контролю за діяльністю внутрішніх служб безпеки враховано українським законодавством. Водночас аналіз системи демократичного контролю за діяльністю Служби безпеки України свідчить про необхідність вжиття додаткових заходів щодо її удосконалення, зокрема:

- відповідно до рекомендацій ПАРЄ № 1713 (2005) контроль за діяльністю спецслужб має здійснювати спеціальний комітет парламенту, який у Верховній Раді України на сьогодні відсутній;
- у новій редакції Закону України "Про Службу безпеки України" доцільно зберегти діяльність інституту Уповноваженого Президента України з питань контролю за діяльністю Служби безпеки України, ефективність якого було підтверджено у минулі роки;
- з урахуванням досвіду країн ЄС і НАТО доцільно віднести до державної таємниці частину відомостей щодо конкретних складових бюджетного фінансування СБ України із залишенням контрольних функцій за Рахунковою палатою Верховної Ради України;
- потребує удосконалення сфера громадського контролю над Службою безпеки України. Для цього пропонується законодавчо закріпити норму про діяльність створеної при Голові Служби безпеки України Громадської консультативної ради.

Концептуальне бачення реформування Служби безпеки України на тривалу перспективу викладено у проєкті нової редакції Закону "Про Службу безпеки України", який розроблено на виконання Указу Президента України від 20.01.2006 р. № 39/2006 "Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають із її членства в Раді Європи" та розміщено на веб-сторінці СБ України з метою залучення до роботи над законопроектом широких кіл громадськості.

Законопроект передбачає вдосконалення завдань, інституційної структури і діяльності Служби безпеки України, скорочення чисельності особового складу і збільшення частки цивільних працівників. Служба безпеки братиме участь у попередженні, виявленні і припиненні злочинів проти основ національної безпеки, інших протиправних дій, які створюють реальну загрозу Україні.

Водночас пропонується поступове вивільнення Служби безпеки від невласних їй функцій. При цьому Служба виконуватиме ці функції до створення відповідних державних органів.

Підсумовуючи виступ, можна зауважити, що Служба безпеки України перебуває у стані активного реформування з метою приведення її завдань, функцій, повноважень та організаційної структури у відповідність до реальних та потенційних загроз у сфері державної безпеки, економічних можливостей держави, потреб підвищення гарантій дотримання прав і свобод людини та загальноєвропейських стандартів.

Для удосконалення системи управління органами СБ України передбачається скоротити управлінські ланки, делегувати частину функцій Центрального управління підпорядкованим йому органам та підрозділам.

І наостанок хотів би підкреслити, що запровадження та удосконалення механізму дієвого демократичного цивільного контролю за діяльністю спецслужб і правоохоронних органів взагалі та Служби безпеки зокрема на основі рекомендацій ПАРЄ нами покладено в основу Комплексного огляду сектору безпеки України, який сьогодні здійснюється за рішенням Президента України.

П. Морозов

Від теорії до практики: реформування окремих секторів Служби зовнішньої розвідки

Питання, винесені сьогодні на обговорення, є вкрай актуальними для нашої держави у контексті реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Активно формуючи та розвиваючи систему національної безпеки, адаптовану до міжнародних вимог, наша держава бере активну участь в універсалізації регіональної, європейської та міжнародної систем безпеки на всіх стадіях цього процесу – від розробки моделі безпеки XXI-го століття до практичної участі в конкретних спільних діях, зокрема, у миротворчих та антитерористичних заходах.

Водночас серед пріоритетних напрямів євроатлантичного інтеграційного курсу України є реформування сектору безпеки. Успішне проведення реформ у цій площині сприятиме прискоренню не лише процесу реформування всіх інших сфер суспільного життя нашої країни, а й підтвердить незмінність курсу керівництва України на входження до трансатлантичних структур безпеки, продемонструє прихильність нашої держави принципам демократії, відкритості й прозорості в її внутрішній та зовнішній політиці.

Україна має позитивні досягнення в розвідувальній сфері. Так, 1 грудня 2005 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Службу зовнішньої розвідки України». Цей крок засвідчив практичну реалізацію в нашій державі поширеного в Європі принципу відокремлення зовнішньої розвідки від правоохоронної діяльності. Прийняття парламентом України законів, що регламентують діяльність Служби зовнішньої розвідки (СЗР) України, завершило важливий етап становлення української розвідки як самостійного державного органу.

Законодавче закріплення статусу Служби зовнішньої розвідки України як окремого державного органу створює вагомі організаційно-правові запобіжники від неправомірного використання розвідувальних органів у внутрішньополітичній боротьбі. Можу впевнено заявити – діяльність української розвідки спрямована виключно на протидію зовнішнім загрозам і викликам національній безпеці держави. Служба зовнішньої розвідки України не працює і не працюватиме проти громадян своєї держави.

СЗР України є принципово новим, позбавленим правоохоронних функцій, органом спеціального призначення, що покликаний надійно забезпечувати національні інтереси країни на зовнішньополітичному напрямі, активно сприяти реалізації курсу реформ, створювати умови для ведення успішних двосторонніх та багатосторонніх відносин з іноземними державами.

З урахуванням сучасних реалій розвитку ситуації в світі, новітніх перетворень у нашій державі Президент України поставив завдання створити ефективну розвідку європейського зразка, здатну своєчасно прогнозувати, виявляти та попереджувати зовнішні загрози національній безпеці України. Керівництво держави взяло послідовний курс на реформування сектору безпеки, у тому числі і Служби зовнішньої розвідки України, відповідно до стандартів НАТО та Європейського Союзу.

Так, на виконання Доручення Президента України від 21 жовтня 2005 року № 1/1138 у Службі зовнішньої розвідки України створено робочу групу і розроблено План заходів СЗР України з організації та проведення Комплексного огляду сектору безпеки України.

Впродовж 2005–2006 років Служба зовнішньої розвідки України здійснює роботу з напрацювання проектів актів законодавства, що регламентуватимуть на підзаконному рівні діяльність новоутвореного державного органу. Ця робота полягає як у підготовці

проектів про внесення змін та доповнень до чинних актів Президента України і Кабінету Міністрів України, так і у розробці нових (близько 70 актів), які вже подано на розгляд до Секретаріату Президента та Кабінету Міністрів України. На підставі чинних актів законодавства триває створення і відомчої нормативно-правової бази Служби, що будується на принципах неухильного дотримання Конституції та законів України, пріоритету прав людини і громадянських свобод, створення умов для здійснення демократичного цивільного контролю над діяльністю розвідки.

Саме створення дієвої системи цивільного демократичного контролю над діяльністю розвідувальних органів ми розглядаємо як один із ключових аспектів реформування розвідувальних органів України. Аналіз світової практики здійснення цивільного демократичного контролю над розвідувальними органами свідчить про те, що монополізм однієї з гілок влади в питанні здійснення контролю за діяльністю розвідорганів є неефективним і, зрештою, недопустимим. Той факт, що суб'єкти контролю за діяльністю спецслужб повинні мати різні повноваження, які визначаються їхнім місцем та роллю в системі державного управління, є, на нашу думку, беззаперечним.

Принагідно слід зазначити, що згідно з чинним законодавством, контроль за діяльністю розвідувальних органів здійснює Президент України та Верховна Рада. Крім того, відповідні контрольні функції надано Рахунковій палаті України, передбачено також прокурорський нагляд. В Україні створено і діє інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини як суб'єкт цивільного контролю над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави.

Щодо парламентського контролю, то хотілося б звернути Вашу увагу на таке. Верховна Рада України прийняла Закон «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», що створює правові умови впливу на забезпечення максимально можливої відкритості у діяльності держави в питаннях гарантування національної безпеки та оборони.

Однак провідні експерти у цій галузі сходяться на думці, що механізм реалізації цього Закону у такій специфічній сфері, як розвідувальна діяльність, є недостатньо відпрацьованим. Тому серед шляхів удосконалення парламентського контролю над сектором безпеки загалом і діяльністю розвідувальних органів зокрема, фахівці пропонують створити парламентський підкомітет з контрольними повноваженнями за діяльністю розвідорганів. На нашу думку, ця позиція заслуговує на увагу, а її реалізація новообраним складом Верховної Ради України дасть змогу зробити парламентський контроль над сферою безпеки в цілому більш професійним і ефективним.

Важливим напрямом реформування розвідувальних органів керівництво Служби зовнішньої розвідки України вважає також створення необхідних умов для поступової (поетапної) демілітаризації розвідувальних органів, які на сьогодні усі є військовими формуваннями. Слід зауважити, що робота у цьому напрямі вже здійснюється: на низку ключових посад у Службі зовнішньої розвідки призначено цивільних осіб. Водночас головною проблемою у цьому напрямі є усунення диспропорцій у заробітній платі та пенсійному забезпеченні військовослужбовців і цивільних службовців розвідувальних органів.

Необхідно також наголосити, що в нинішніх умовах національна безпека не може бути гарантована без тісної співпраці з іншими країнами, міжнародними та регіональними структурами. У цьому контексті важливим є налагодження співробітництва та оперативної взаємодії між розвідувальними службами на міжнародному рівні.

Усвідомлюючи важливість цього напрямку, Служба зовнішньої розвідки підтримує офіційні відносини зі 107 розвідувальними, спеціальними та поліцейськими службами

67 держав світу. Останнім часом значно інтенсифікувався партнерський діалог зі спеціальними та розвідувальними службами США й країн НАТО. Зокрема, СЗР України запрошено до співробітництва зі спецслужбами країн НАТО у нових форматах, які раніше вважалися для неї закритими. Крім того, СЗР України вперше запропоновано увійти до складу низки інших європейських регіональних розвідувальних форумів, у яких представлені держави Південно-Східної та Центральної Європи, а також взяти участь у багатосторонній регіональній співпраці розвідувальних служб Румунії, Болгарії та Молдови.

Важливе значення також приділяється питанням інформування громадськості через засоби масової інформації про діяльність СЗР України, формування позитивного іміджу української розвідки та правильного розуміння її місця у суспільстві, основних завдань і функцій. З цією метою у мережі Інтернет розміщено веб-сайт СЗР України, оприлюднено низку матеріалів про діяльність зовнішньої розвідки, а також інтерв'ю з ветеранами Служби.

Керівництво Служби виходить з того, що процес реформування розвідувальних органів України повинен мати виважений і послідовний характер, має здійснюватися з урахуванням досвіду провідних країн світу та бути націленим на збереження позитивних здобутків розвідувальних органів нашої держави.

На завершення, користуючись нагодою, хочу подякувати організаторам конференції за надану можливість висловити свої думки щодо бачення керівництвом Служби зовнішньої розвідки України шляхів адаптації моделі національної спецслужби до європейських стандартів та сучасних умов.

П. Шишолін

ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Дозвольте від імені Державної прикордонної служби України привітати учасників конференції та подякувати організаторам за запрошення.

Мені запропоновано виступити з інформацією щодо українського досвіду реформування системи управління кордонами. Актуальність цього питання зумовлена передусім тим, що з розширенням Європейського Союзу кордони України відіграють важливу роль у загальній системі європейської безпеки.

Державна прикордонна служба – правоохоронний орган спеціального призначення, на який, відповідно до чинного законодавства України, покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Варто наголосити: українські прикордонники з 2001 року одними з перших розпочали процес реформування в контексті реалізації стратегічного курсу нашої держави на євроатлантичну інтеграцію. На сьогодні ми загалом успішно здійснюємо комплекс заходів щодо розбудови кордону та перехід від військової структури до правоохоронного органу.

Ця діяльність за своєю суттю та змістом:

- відповідає європейським стандартам і вимогам НАТО;
- передбачає реалізацію стратегічних цілей, визначених керівництвом держави.

Особливо слід підкреслити, що наше реформування – це плановий процес, який здійснюється на підставі *Державної Програми дій, спрямованих на розвиток Прикордонних військ на період до 2005 року*, розробленої Урядом Віктора Андрійовича

Ющенка та затвердженої Указом Президента України у 2000 році (*листопад 2000 року №1241/2000*).

Під час виконання цієї програми:

- створено *нове законодавче поле* для реформування і службової діяльності відомства, значно розширено *функції та повноваження* прикордонників у правоохоронній сфері.

Довідково: прийнято базові закони "Про Державну прикордонну службу України" та "Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Закону "Про Державну прикордонну службу України ". Внесено зміни до 5 Кодексів, 48 законів; 31 указу Президента; 131 постанови, розпорядження Уряду. Перепрацьовано понад 1000 відомчих нормативних документів.

Повноваження ДПСУ як правоохоронного органу головним чином стосуються таких сфер діяльності:

1. Протидія незаконній міграції

- реєстрація іноземців;
- приймання заяв про набуття статусу біженця;
- опитування в пунктах пропуск;
- заборона в'їзду в Україну;
- притягнення іноземців до адміністративної відповідальності за порушення правил перебування в Україні;
- притягнення до відповідальності авіаперевізників за порушення правил перевезення пасажирів;
- видворення іноземців і ОБГ з України.

2. Охорона зеленого кордону:

- контроль режиму кордону і прикордонного режиму, притягнення до відповідальності за порушення;
- дїзнання за кримінальними справами про незаконне перетинання кордону;
- дїзнання за кримінальними справами про незаконну переправу громадян через кордон.

3. Служба в пунктах пропуску:

- встановлення і контроль режиму в пунктах пропуску, притягнення до відповідальності за його порушення;
- проведення судової експертизи паспортних документів;
- притягнення до відповідальності капітанів іноземних суден за порушення сходження на берег членів екіпажу;
- створення і використання БД щодо осіб, які перетинають кордон і тих, які здійснили правопорушення.

4. Охорона природних ресурсів:

- самостійний і спільний з іншими органами контроль за збереженням природних ресурсів;

складання протоколів про порушення правил використання тваринного світу.

- Проведено **системні організаційно-структурні перетворення**, спрямовані на приведення структури відомства у відповідність до завдань, визначених законодавством, перерозподіл сил і ресурсів в інтересах охорони кордону. Зокрема:
  - створено нову систему управління: центральний орган управління – Адміністрація, 5 регіональних управлінь, органи охорони кордону;
  - оновлено ланку прикордонних комендатур як основного елемента управління безпосередньою охороною кордону;

- досягнуто найдоцільнішого співвідношення чисельності структурних елементів (центральний апарат – 1,05%; регіональні управління – 1,15%; органи охорони кордону – 81,1%; структури забезпечення – 16,7%);
  - приведено у відповідність до європейських стандартів співвідношення кількості посад: скорочено посад генералів – на 39,6% (23 посади); полковників – на 24,5% (173); підполковників – на 13% (142); майорів – на 27,8% (722);
  - передбачено заміну більше 40% офіцерських посад цивільними фахівцями.
  - Запроваджено *нові підходи до охорони кордону* на зразок стандартів прикордонних відомств європейських країн (з урахуванням особливостей України).
У основу покладено:
    - відхід від лінійності;
    - розширення оперативної складової;
    - поєднання в одній організаційній формі функцій прикордонної служби та прикордонного контролю;
    - система прикордонних інспекторів та практика патрульної служби;
    - автоматизація процесів охорони кордону;
    - введення європейських технологій контролю в пунктах пропуску тощо.
  - Виконано великий обсяг робіт з *розбудови державного кордону та технічному переоснащенню*. Насамперед, це:
    - забезпечення підрозділів кордону *сучасними технічними засобами* (тепловізори, оптичні засоби, радіолокаційні станції, автомобілі);
    - оновлення *системи зв'язку* (забезпечення сучасними зразками радіозасобів; розбудова космічного зв'язку; впровадження автоматизованих інформаційних систем);
    - *інженерно-технічне облаштування* кордону (позначення кордону відповідними знаками, розгортання систем контролю та візуально-технічного спостереження, обладнання інженерних позицій і споруд, блокування об'їзних доріг тощо),
    - відновлення й підтримання в готовності *кораблів та катерів, засобів прикордонної авіації*.
  - Відповідні заходи проведено щодо реформування систем *роботи з персоналом*, всебічного забезпечення, розширення міжнародного співробітництва.
- Щодо перспектив подальшого розвитку:**
Завдання, що ставилися Державною програмою до 2005 року перед нашим відомством, можна вважати в цілому виконаними. *Це – своєрідний 1-й етап перетворення відомства.*
Водночас, безумовно, життя не стоїть на місці. За періодом реформування настає **період розвитку – тобто набуття системою прикордонної безпеки нової якості**. Це обумовлено, передусім, курсом нашої держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Ми усвідомлюємо, що ефективна система управління кордонами європейського (шенгенського) типу та готовність України до охорони майбутнього зовнішнього кордону Євросоюзу постає як один із принципових чинників у цьому процесі. Виходячи з цього, **стратегічними перспективними завданнями українського прикордонного відомства як правоохоронної структур, вбачаються:**

- запровадження *європейського права* у сфері управління кордонами;
- сприяння пасажирському і транспортному сполученню через кордон;
- участь у боротьбі з *транснаціональною організованою злочинністю* та контроль за криміногенною ситуацією у прикордонні;

- ефективна протидія незаконному розповсюдженню зброї масового знищення і засобів терору, наркотрафіку, незаконній міграції, торгівлі людьми та іншим *ризикам у сфері прикордонної безпеки*;
- удосконалення існуючої системи взаємодії правоохоронних органів як всередині держави, так і їхньої міжнародної співпраці.

Враховуючи всі ці чинники, як *початок наступного етапу реформування*, нами опрацьовано **Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України** на період до 2015 року.

Головна її мета: створення правових засад для подальшого розвитку та становлення Держприкордонслужби як сучасного прикордонного відомства європейського типу, яке гарантовано забезпечуватиме захист національних інтересів України на Державному кордоні.

Концепція передбачає: системні заходи на близьку, середню та далеку перспективу.

Опрацювання здійснювалося на базі вивчення досвіду більшості прикордонних відомств держав Європи. Положення цього документа ґрунтуються на основних засадах Плану дій „Україна – ЄС”.

Проект Концепції був презентований та дістав схвальну оцінку минулого року на міжнародній конференції в Києві („*Безпека європейських кордонів: реалії та перспективи*”, 7-8 червня 2005 року) за участі Послів європейських країн, політиків, міжнародних інституцій і широкого кола експертів, а також на міжнародному семінарі в Лондоні („*Протидія незаконній міграції з використанням території держав – сусідів ЄС*”, 15-16 грудня 2005 року).

Заходи розвитку Державної прикордонної служби передбачають виконання **таких основних завдань:**

- удосконалення правового регулювання діяльності;
- оптимізація структури відомства, повний перехід на комплектування за контрактом, та реформування системи управління;
- створення сучасної інтегрованої системи охорони кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;
- удосконалення роботи з особовим складом;
- створення ефективної системи логістики;
- розвиток прикордонного та міжнародного співробітництва;
- розвиток демократичного цивільного контролю.

Довідково: розвиток демократичного цивільного контролю передбачає:

- I) забезпечення відкритості діяльності Держприкордонслужби для демократичного цивільного контролю з питань:
  - дотримання Конституції та законів України щодо прав і свобод громадян, військовослужбовців та працівників Держприкордонслужби України, стану правової і соціальної захищеності зазначених осіб і членів їх сімей;
  - обґрунтованості прийнятих рішень з питань ОСД щодо їх відповідності засадам внутрішньої і зовнішньої політики, міжнародним договорам України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;
  - виконання Програми розвитку Держприкордонслужби на період до 2015 року та інших програм, зокрема щодо співробітництва з іншими державами з надання технічної допомоги, створення і розвитку виробництва нових видів техніки, відчуження і реалізації майна, формування та реалізація кадрової політики;
  - формування, затвердження і використання визначених Законом про Державний бюджет України видатків на потреби охорони Державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

- інших питань, визначених Законом України „Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави“;

2) розгортання мережі громадських приймалень і телефонів довіри та створення громадської колегії при Голові Державної прикордонної служби України.

Завдання Концепції планується виконувати *поетапно*:

■ *Перший етап – 2006-2008 роки;*

■ *Другий (основний) – 2009-2012 роки;*

■ *Третій (завершальний) – 2013-2015 роки.*

Реалізація концепції дасть можливість:

створити самодостатнє прикордонне відомство європейського типу;
адаптувати систему забезпечення прикордонної безпеки до норм міжнародного права, вимог і стандартів Європейського Союзу;

досягти якісного рівня управління кордонами;

удосконалити співробітництво з правоохоронними органами України, прикордонними відомствами іноземних держав, міжнародними організаціями.

Шановні учасники конференції!

Безпека – не монополія якоїсь країни або групи людей. Це спільний соціальний продукт і водночас – спільна мета.

Виходячи з цього, загальні для всіх загрози і ризику (тероризм, торгівля людьми, контрабанда зброї тощо) вимагають саме спільних, консолідованих заходів протидії.

Одним принципово важливим чинником у цьому є посилення ефективності охорони кордонів та міжнародна співпраця в цій сфері.

Тому широкомасштабна діяльність з реформування українського прикордонного відомства, перспективні кроки з розвитку системи прикордонної безпеки, на наш погляд, ***посилюють роль нашої держави у протидії транскордонній та транснаціональній злочинності, сприяють євроінтеграційним прагненням України.***

Г. Марченко

Демілітаризація Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи: практика реформування інших підпорядкованих структур

Шановні учасники конференції!

Маю честь вітати усіх учасників конференції від Міністерства з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

МНС України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, поводження з радіоактивними відходами та вибуховими матеріалами промислового призначення, рятувальної справи, техногенної, пожежної і промислової безпеки, охорони праці, державного гірничого нагляду, створення та функціонування системи страхового фонду документації, а також гідрометеорологічної діяльності.

Головним завданням Міністерства, визначеним Програмою діяльності Уряду, є удосконалення державного управління у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, оптимізація

структури та поетапне переоснащення сил і засобів реагування на надзвичайні ситуації для підвищення ефективності їх дій з урахуванням сучасного стану соціально-економічного розвитку країни, зростання ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій.

Реалізуючи своє призначення, Міністерство формує і встановлює у цій сфері відповідні норми, стандарти, критерії, правила, вимоги, які є основою процедур державного попередження надзвичайних ситуацій, а також організації і проведення заходів з їх ліквідації.

Відповідно до Закону України від 19 червня 2003 року № 964-ІУ „Про основи національної безпеки України”, Міністерство в межах своїх повноважень забезпечує виконання передбачених Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України завдань, підтримує у стані готовності до застосування наявні сили та засоби.

Відповідно до Закону України від 24 червня 2004 року № 1859-ІV „Про правові засади цивільного захисту” та на виконання Указу Президента України від 19 грудня 2003 року № 1467 „Про Державну програму перетворення військ Цивільної оборони України, органів і підрозділів державної пожежної охорони в Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту на період до 2005 року”, Міністерство сформувало Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту – спеціальне формування, на яке покладається захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного, природного і військового характеру, участь у міжнародних рятувальних та інших гуманітарних операціях.

Таким чином, упродовж 2003–2005 років здійснено демілітаризацію Міністерства та проведено реформування інших підпорядкованих сил, структуру яких нині становлять такі складові:

- Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту;
- Державна спеціалізована аварійно-рятувальна служба;
- Державна авіаційна пошуково-рятувальна служба.

Зазначена структура сил включає в себе близько 1450 пожежно-рятувальних підрозділів, 5 аварійно-рятувальних загонів центрального та 9 аварійно-рятувальних загонів територіального підпорядкування, спеціальний морський загін, спеціальний авіаційний загін, спеціальний загін (з матеріально-технічних питань), навчальний центр та 2 вузла зв'язку. Загальна чисельність МНС України та підпорядкованих сил становить близько 87 000 осіб.

Разом із аварійно-рятувальними, пожежно-рятувальними та інженерними підрозділами Міністерство у своєму складі має медичні підрозділи та підрозділи радіаційного і хімічного захисту. До складу Міністерства входять 18 літаків і 3 морських судна. Також до МНС України входить державне авіаційне підприємство "Карпати Авіа", яке має 10 вертольотів Мі-2.

Важливими напрямками у вирішенні питань подальшого реформування системи цивільного захисту та підпорядкованих сил упродовж 2006-2007 років є:

запровадження в Міністерстві стратегічного, середньострокового і короткострокового планувань та створення відповідних фахових підрозділів;

реалізація усіх наявних можливостей щодо планового переоснащення підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту сучасною технікою, засобами та укомплектування її високопрофесійними кадрами;

завершення реорганізації Державної спеціалізованої аварійно-рятувальної служби, зокрема відновлення діяльності її гірничорятувальних та аварійно-рятувальних загонів;

відновлення дієздатності Служби пошуку і рятування туристів з повним укомплектуванням аварійно-рятувальних пунктів;

відновлення дієздатності Служби пошуку і рятування на водних об'єктах;

відновлення сил реагування на надзвичайні ситуації біологічного характеру;

переоснащення аварійно-рятувальних, пожежно-рятувальних підрозділів, формувань і допоміжних підрозділів сучасною технікою, обладнанням та засобами для проведення пошуково-рятувальних, аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

удосконалення системи та підвищення рівня підготовки аварійно-рятувальних та пожежно-рятувальних формувань, рятувальників та керівного складу;

організація чергування в єдиній державній системі проведення авіаційних пошуково-рятувальних робіт виключно силами та засобами МНС з нарощуванням сил за рахунок інших міністерств і відомств;

оптимізація розташування на території України чергових авіаційних пошуково-рятувальних сил та засобів залежно від техногенної та природної небезпеки;

переоснащення авіації МНС сучасними авіаційними засобами пошуку і рятування, автоматизація системи прийняття рішень на організацію авіаційних пошуково-рятувальних робіт та об'єднання її в єдину інформаційну мережу з відповідними службами цивільної авіації і Міністерства оборони України;

організація підготовки льотного складу та рятувальників за сучасними міжнародними стандартами в центрах підготовки та системи підготовки координаторів авіаційного пошуку і рятування.

Пріоритетними завданнями Міністерства на 2006 рік є такі:

забезпечення оперативного та ефективного реагування на всі види надзвичайних ситуацій та подій;

здійснення заходів щодо удосконалення структури підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та їх оснащення новітньою спеціальною і автомобільною технікою, пожежно-рятувальним обладнанням, засобами пошуку, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, засобами зв'язку шляхом першочергового фінансування зазначених заходів з урахуванням виконання пріоритетних завдань;

розмежування повноважень і функцій головних управлінь (управлінь) МНС України та головних управлінь з питань надзвичайних ситуацій державних адміністрацій, внесення змін до чинних нормативно-правових актів;

створення в містах Дніпропетровськ, Київ, Львів, Рівне та Сімферополь Інформаційно-диспетчерської служби допомоги населенню за телефонним номером 112;

здійснення в повному обсязі запланованих на 2006 рік заходів з реалізації:

- Програми ліквідації наслідків надзвичайної ситуації на території 275 артилерійської бази в с. Новобогданівка;
- Програми знешкодження вибухонебезпечних предметів, що залишилися з часів Другої світової війни в районі міст Севастополя і Керчі на 2006 - 2010 роки;
- Програми пошуку та знешкодження хімічної зброї, затопленої у виключній (морській) економічній зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України;
- Комплексної програми розвитку системи зв'язку, оповіщення та інформатизації МНС на 2004-2010 роки;

підвищення рівня здійснення державного нагляду за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів з питань цивільного захисту населення, техногенної

безпеки на потенційно небезпечних об'єктах і територіях, а також державного гірничого та пожежного нагляду;

виконання заходів Концепції реформування системи підготовки кадрів МНС України і Програми розвитку системи освіти та наукової діяльності навчальних закладів і навчально-методичних установ МНС України на 2003-2008 роки.

Таким чином, діяльність Міністерства та виконання заходів реформування спрямовані на виконання головного призначення – реалізацію державної політики у сфері природно-техногенної безпеки, цивільного захисту населення з забезпечення гарантованого захисту життя і здоров'я людей, земельного, водного і повітряного простору, об'єктів виробничого і соціального призначення і в цілому національного багатства держави від надзвичайних ситуацій природного, техногенного і воєнного характеру.

Заключний виступ
заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони
України з питань безпеки у зовнішньополітичній сфері
С. ПИРОЖКОВА

Дозвольте мені висловити деякі міркування щодо загальних вражень від нашої конференції.

Пан Уолдіс Зенітіс зазначив у своєму виступі, що реформи ніколи не завершуються. Гадаю, що це слушне зауваження. Наша конференція присвячена реформуванню сектору безпеки, отриманому досвіду. В Україні ми вже маємо певні позитивні результати, особливо в окремих секторах, таких як Міністерство оборони, Служба безпеки, Прикордонна служба. На мій погляд, це не випадково, бо життя, не стояло на місці і висувало вимоги перед нами, незалежно від того, чи є у нас загальна стратегія національної безпеки, чи спільне уявлення про реформування кожного відомства. Все починало реформуватися, незалежно від загальних стратегій. Хоча це шлях у зворотному напрямі, оскільки, за стандартами, треба було діяти так, як ми побудували нашу конференцію. Три основні проблеми – це визначення загального середовища сектору безпеки, оцінки сучасних загроз у процесі глобалізації і, насамкінець, визначення тих нових тенденцій, які намічаються в цьому середовищі. Після того слід було б розробити концептуально загальну стратегію національної безпеки і лише тоді розпочинати реформування.

Але це, так би мовити, класичний шлях, який у житті важко реалізувати, тому що Україна перебуває у стані глобальної трансформації і від нас, по-перше, вимагалось одночасно робити і розробляти стратегічні, концептуальні документи і, по-друге, займатися практичною діяльністю й реформуванням правоохоронних структур сектору безпеки.

Тому я вважаю, що дуже корисною була дискусія на першій сесії, присвячена оцінці сучасних загроз і викликів, ролі тих чинників, які впливають на міжнародну і регіональну безпеку. Як завжди Джеймс Шерр задав темп нашому обговоренню, поставив руба питання про енергетичну безпеку, яка була, по суті, одним із важливих компонентів обговорення на першій сесії. Думаю, що ці проблеми справді сучасної енергетичної безпеки об'єднують і Схід, і Захід, і Європу, і Азію, і Близький Схід, і Північ.

На мою думку, це не безпідставно, бо в умовах зменшення енергетичних ресурсів, проблем видобутку, підвищення цін – питання енергетичної безпеки стає одним із центральних у загальному переліку проблем безпеки загалом.

І, безумовно, ті сюжети, які сьогодні пролунали на нашій конференції, пов'язані з впливом транснаціональних корпорацій на регіональну безпеку, особливо виділялася безпека регіону Чорного моря. Вважаю, що це ті геополітичні чинники, які впливають на регіональну безпеку і на національну безпеку України. І Україні, звичайно, необхідно враховувати ті процеси, які відбуваються навколо її кордонів.

Друга сесія була присвячена процесам стратегії національної безпеки. Крім презентації (хочу окремо підкреслити, що Україна вперше презентувала основні підходи і погляди на стратегію національної безпеки), тут були висловлювання і дуже серйозні коментарі, а також реальні, конкретні пропозиції. Як приклад, виявлення ієрархії і механізму імплементації стратегії національної безпеки. Хочу зазначити, що це дуже актуальне питання. Воно дасть змогу нам далі будувати роботу з імплементації стратегії національної безпеки.

Цей документ ще остаточно не затверджено. Це – робоча версія. Ми завтра під час засідання Спільної робочої групи передамо англійську версію цього документа делегаціям країн – членів НАТО з тією метою, щоб усі вони могли ознайомитися. В перспективі, може, ми разом проведемо з Женевським центром демократичного контролю і з Міжнародним секретаріатом окремих Круглий стіл чи семінар, присвячений саме конкретно цьому документу, аби справді привести його до євроатлантичних і європейських стандартів, для того, щоб там було визначено ті процеси, які сьогодні відбуваються у цивілізованих країнах, я маю на увазі права людини і роль інших складових, які впливають на реалізацію цієї стратегії і її зміст.

І нарешті, третя сесія, що була присвячена практичному реформуванню окремих секторів. На мою думку, вона була дуже цікавою для наших гостей щодо реального ознайомлення з тими комплексними питаннями, які відбуваються у наших структурах у секторі безпеки. Я хотів би нагадати у зв'язку з цим, що ми вперше послухали, по суті, презентацію представника зовнішньої розвідки, при тому, що ця структура лише нещодавно сформувалася в нашій державі, і почули основні підходи до формування і реформування цієї структури.

Під час обговорення проблем на цій сесії я задавав собі питання: що об'єднує усі ці процеси, які відбуваються в окремих секторах безпеки. І виділив для себе такі напрями:

перше – це процес демократизації, тому що усі ці структури існували і за радянських часів, але тоді була зовсім інша ситуація, була інша обстановка, були інші принципи і підходи. Це була тоталітарна країна, де все керувалось з одного центру. У цих структурах питання демократизації ніколи і ніхто не тільки не порушував, вони, навіть, не виникали.

Друга складова, яка об'єднує процес реформування, з моєї точки зору, полягає в тому, що відбувається професіоналізація, і вона пов'язана чітко з демілітаризацією цих структур.

Якщо знову таки порівнювати з радянськими часами, то ця професіоналізація здебільшого йде по лінії підвищення якості тих службовців, які працюють у цих структурах, порівнюючи з тим принципом, що існував раніше. Тоді у цих структурах працювали переважно військовослужбовці – люди в погонах, які сьогодні переходять у статус працівників цивільних структур, цивільних службовців. А це, безумовно, підвищує якість їх діяльності.

Третє питання, яке, на мій погляд, об'єднує, це оптимізація систем управління цими структурами і всередині самих структур. Безумовно, на прикладі і Міністерства оборони, і Державної прикордонної служби ми сьогодні могли побачити, як скорочується склад цих структур. Звичайно, це пов'язано насамперед з оптимізацією функції управління. Коли відбувається скорочення, це болісний процес. Просто хотів би нагадати, що на початку утворення України як незалежної держави (це наприкінці 1991 року) на території України налічувалося десь понад один мільйон військовослужбовців, і за цей період – приблизно за п'ятнадцять років – ми скоротилися майже до двохсот тисяч. Це дуже вразливий процес, бо жодна країна, з тих, що були у соціалістичному таборі, не пройшли таких масштабних скорочень. Це, зрозуміло, дуже накладно і з фінансового боку, і з боку соціального. Для України це було дуже складним питанням, бо процес реформування пов'язаний водночас із вирішенням питань соціального захисту.

На мій погляд, колеги, які виступали й ділилися досвідом реформування у своїх країнах, особливо представники Балтійських країн – Латвії та Литви, справедливо підкреслювали, що в процесі реформування треба мати консенсус, чіткі цілі і, головне, ресурси. Це зрозуміло, і в тих документах, які розробляються, в стратегічному і

оборонному бюлетені, і в концепції стратегії національної безпеки ці питання будуть обов'язково відображені. Які стратегії і концепції ми не підготували б, але без реального ресурсного забезпечення вони залишаться лише документами на папері і практично не втілюватимуться у життя.

Посол Туреччини порушив дуже важливе питання про відповідність сектору безпеки стандартам і правовим засадам країн – членів Парламентської Асамблеї Ради Європи. Це теж дуже важливе питання, яке враховується нами під час здійснення комплексного огляду сектору безпеки.

У цьому контексті я хотів би торкнутися ще одного питання – це координація і взаємодія структур сектору безпеки. З моєї точки зору, ми прослухали сьогодні чудові презентації по кожному окремому міністерству і відомству. Але тут виникає справедливе, як на мене, питання взаємодії та координації цих органів і структур, які повинні взаємодіяти як цілісний організм, цілісний механізм сектору національної безпеки держави. І ось тут, на жаль, є ще проблеми. Саме Рада національної безпеки і оборони опікується усіма питаннями координації та взаємодії. Ми ставимо перед собою завдання розробити загальну концепцію взаємодії сектору безпеки та воєнної організації. Але це дуже важке завдання, і воно вимагає політичної волі й практичних підходів до оптимізації структур взаємодії.

Хотів би подякувати усім тим, хто взяв участь в обговоренні та підготував доповіді, усім виступаючим на нашій конференції, у дискусіях.

Хоча ми провели увесь день разом за одним столом, але особливо для нас – української сторони – це були надзвичайно корисні години. Ми познайомилися і задумалися над тими процесами, які відбуваються у реформуванні сектору безпеки України. Це дуже корисно для нас, для людей, які займаються і концептуальними питаннями, і практичною їх реалізацією.

Я не можу не висловити щирю подяку Міжнародному секретаріату НАТО і Женевському центру демократичного контролю над збройними силами за сприяння у проведенні цієї конференції, виробленні практичних рекомендацій щодо її проведення, вирішення організаційних питань.

Вважаю, що в Україні офіс зв'язку НАТО теж зробив великий внесок у проведення цієї конференції, так само, як і Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ, Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції.

Нарешті, я хотів би подякувати співробітникам апарату Ради національної безпеки і оборони та Національного інституту проблем міжнародної безпеки, які безпосередньо займалися вирішенням організаційних питань проведення конференції.

Завтра ми продовжуватимемо нашу роботу вже під час проведення п'ятої сесії Спільної робочої групи високого рівня з питань воєнної реформи, яка, по суті, продовжить нашу сьогоднішню конференцію, але в більш практичному сенсі та для визначення тих організаційних заходів, які ми плануємо на цей рік і на майбутнє.

Заключний виступ
заступника директора Женевського центру демократичного контролю
над збройними силами (DCAF)
Ф. Флурі

Пані та панове, дорогі колеги та друзі!

Декому з вас, хто зібрався тут, можливо, пригадалися попередні заходи, які відбувались у рамках цього семінару приблизно п'ять років тому. Сергій Іванович Пирожков та я, як предствники Національного інституту проблем міжнародної безпеки та Женевського центру демократичного контролю над збройними силами, розпочали проводити заходи, що були присвячені одній темі: спочатку сфері демократичного контролю над збройними силами, а далі дедалі більше торкалися реформи сектору безпеки. І, на мою думку, ці заходи стали відігравати важливу роль в історії реформ у галузі безпеки в Україні. Ось чому видається вкрай слушним, що НАТО разом з нами перетворилося на головний локомотив реформ секторів оборони та безпеки в Україні. І тепер ми могли б розглядати у майбутньому ідею запросити інших дійових осіб міжнародного рівня до прямування цим мирним курсом, як це сталося з Програмою ООН з розвитку та Європейською комісією, щоб сприяти поширенню позитивного досвіду з певних сфер сектору безпеки в Україні. При цьому хочу зазначити, що Комісія Європейського Союзу особливо допомагає у царині прикордонного контролю, а Програма ООН з розвитку – у сфері управління реформуванням сектором безпеки.

Вважаю, що нам необхідно, по-перше, продовжувати проведення конференцій та Круглих столів, які слугують вільному обмінові інформації та думками, та, по-друге, запрошувати до участі в них інші міжнародні організації.

Сьогодні у нас є можливість обговорити Концепцію національної безпеки України, принаймні, на стадії допрацьованого проекту.

Чому так важливо вести мову про концепцію політики безпеки України? Пані та панове, реформа сектору безпеки не обмежується лише підвищенням ефективності та дієвості служб у галузі безпеки. Реформа сектору безпеки також охоплює і супроводження відповідної юридичної бази, як зазначив уже посол Туреччини Іршан Ертуан та інші наші доповідачі. Йдеться про те, щоб зробити їх більш демократичними як на державному, так і на міжнародному рівнях.

Чому так важлива концепція національної безпеки?

Реформування сектору безпеки відбувається на кількох рівнях. Тут мається на увазі не сама лише взаємодія з НАТО. І йдеться не лише про приєднання до операцій НАТО за кордоном. А йдеться про перебудову сектору безпеки, прийняття завдань демократизації країн. А звідси, я з нетерпінням чекаю і впевнений (як і багато з моїх присутніх колег), що цей документ, який визначить не лише ризики та виклики національній безпеці, але також і ті цінності, за якими Україна хоче жити та керувати своїм сектором безпеки. Реформування сектору безпеки завжди відбувається у діалектичному середовищі. Та й уся еволюція діалектична. Не треба бути марксистом, щоб з цим погодитись, а лише досить озирнутися навкруги. Діалектика в Україні та інших країнах проявляється у наявності і старого, і нового, демократії та свободи у протиставленні потребам безпеки, традиціоналістів і протилежних їм прогресистів. Ось на це слід зважати, коли доводиться оцінювати поступ реформ в Україні. Реформи не є однолінійними: якщо пригадати (це для тих з колег, які сьогодні займалися спогадами) про реформи у своїх країнах, то вони можуть виглядати лінійними у своєму розвитку. Ні, вони ніколи не виглядають, як рівна риска, вони завжди звивисті, тому що завжди

доводиться вбудовувати ці реформи у структуру культури, це завжди усвідомлення можливого та не завжди бажаного.

Я впевнений, що нам сьогодні потрібно інвестувати (і це моя наступна порада) у своє майбутнє. Це не лише перетворення певних служб на більш дієві та ефективні, але і їх юридичний супровід, який позбавлений суперечностей, а також певний політичний супровід, який є зрозумілим і прийнятним саме у цій культурі, який дає зрозуміти, чому саме ця західна цінність пасує також і Україні.

А звідси (і це, можливо, моя остання порада) спостерігаю одне й те саме ускладнення на усіх прес-конференціях – це брак розуміння чи хоча б обмежене розуміння того, що таке реформа сектору безпеки.

Реформи виникають, коли є політична воля їх втілювати. Зазвичай тут починається двохвилинна суперечка, під час якої нам доводиться відповідати на питання журналістів, чому непроведення реформ обходиться дорожче, ніж їх проведення. Я переконаний, що усім нам доведеться робити свого роду інвестування в озброєння журналістів, а також і громадськості знаннями зі сфери реформування сектору безпеки. Це знайде своє відображення у питаннях, які у майбутньому ставитимуть наші колеги.

Переконаний, що й українській громадськості конче потрібно пояснити сутність реформування сектору безпеки. А це не просто питання поширення друкованої інформації. Це питання пояснення суспільству механізмів, пояснення цінностей, пояснення певної культури. І тут нам можуть допомогти наші друзі зі ЗМІ.

Але я переконаний, що й в них слід робити певні інвестиції. Це моя чергова порада.

І останнє. Нині важливим є не тільки зробити концепцію (про яку ми досі вели розмову) доступною як на рівні держави, так і на міжнародному рівні. Важливо також подивитися під іншим кутом, на іншому рівні на архітектуру сектору безпеки. Нам також необхідно дослідити ситуацію в юридичній сфері: як юридично оформлено керування сектором безпеки. І я щиро вітаю той факт, що юридичні документи, які належать до сектору безпеки, вже опубліковано українською та російською мовами. А тепер можна привітати з нагодою отримати у перекладі з української на англійську законодавства щодо керування сектором безпеки. Ця можливість з'явилася у нас завдяки пану Джону Колстону, за що йому від мене особиста подяка.

Впевнений, що ми і надалі проведимо конференції такого рівня.

Заключний виступ
помічника Генерального секретаря НАТО
з питань оборонної політики та планування
Дж. Колстона

Я погоджуюся з обома своїми співголовами, що сьогоднішня конференція була дуже плідною і вдалою. Сподіваюся, що для усіх учасників вона теж виявилася такою.

У підсумку, хочу висловити п'ять коротких зауважень.

Перше, на мою думку, ця зустріч була важливою щодо встановлення концептуальних рамок завтрішньої зустрічі на вищому рівні Спільної робочої групи з питань оборонної реформи. Це сьогодні була одна з моїх особистих цілей, щоб ми скористалися нагодою визначити політичний контекст того, що необхідно зробити завтра. Тепер мені видається, що нам завтра потрібно зосередитися на питанні впровадження у практику, і багато доповідачів також говорили саме про важливість імплементації, важливість впровадження правильного юридичного супроводу, важливість бачити, як це відбувається.

Завтра в нас буде нагода обговорити практичні шляхи, якими можна розв'язувати ті проблеми, які ми сьогодні вже обговорили, практичну співпрацю в імплементації реформ сектору безпеки.

Як хтось уже сказав: „*Стратегія безпеки сама себе не втілює у життя*”. І нам варто розглянути, як ми можемо втілити таку гарну ідею в життя. Так, це справді потребує сил, певної організації, гадаю, що й фінансування необхідне для сприяння проведенню змін.

Другим моїм пунктом є відкритість сьогоднішньої дискусії. Я дуже вражений, що сьогодні ми почули низку відвертих та вичерпних доповідей від кожного з міністерств, що входять до сектору безпеки. Щодо наших планів на майбутнє, то ми розпочали діяти відкрито й прозоро, розглядаючи деталі в присутності представників наших союзників, представників неурядових організацій, парламентарів.

Важливо те, що ця зустріч сприяла обміну поглядами на наш український підхід, а також підхід наших союзників на реформування сектору безпеки. Це, на мою думку, повинно надати нам впевненості та зрілості на рівні керівництва Української держави.

Мені дуже приємно, що у нас відбувається дискусія на урядовому рівні щодо стратегії міжнародної безпеки, яку ми завтра продовжимо.

Третім пунктом є те, що ця зустріч була корисною завдяки виявленню низки дуже корисних практичних ідей щодо імплементації та більш інноваційного мислення щодо масштабів нашої співпраці на майбутнє. Нам слід повернутися до цих ідей, коли ми розроблятимемо робочу програму на 2007–2008 рр. для нашої Спільної робочої групи з питань оборонної реформи.

Четвертий пункт. Було дуже приємно побачити під час сьогоднішньої дискусії, скільки в нас є багато спільного в аналізі ризиків та загроз безпеці. Як зазначив сьогодні у своєму зверненні Генеральний секретар НАТО, наша безпека має розглядатися як неподільне ціле. Так воно і є. Ми також погодилися, що з сьогоднішніми загрозами та ризиками не можна боротись одними лише військовими засобами. Нам потрібен всеосяжний підхід, на якому слід ґрунтувати всебічне планування, для того, щоб давати ефективну відсіч цим ризикам і загрозам.

І п'ятий пункт. Нами помічено, що реформа сектору безпеки цінна сама по собі, але, понад усе, вона цінна як невід'ємна складова консолідації демократичних перетворень.

Дозвольте завершити виступ власними спогадами. Саме цього року виповнилося двадцять років з моменту, коли Україна пережила катастрофу з найжорстокішими наслідками. Чорнобиль, я впевнений, назавжди залишиться у нашій пам'яті одним із найдраматичніших подій новітньої історії. Хочу віддати шану жертвам цієї величезної трагедії. Чорнобиль, разом із іншими драматичними, а інколи й трагічними епізодами української історії, свідчить, що таке брак безпеки. Це, можливо, демонструє важливість відкритості та прозорості відносин між державою і народом. Але кожна дискусія про безпеку в Україні повинна також націлюватися на майбутнє. Сьогодні вже зовсім відмінні реалії. Україна – незалежна держава, якій треба дійти до бачення власної безпеки у XXI-му столітті. Україна також поставила за мету долучитися до родини вільних і демократичних держав, що має назву НАТО. Ключ до успіху як у реформуванні сектору безпеки, так і до членства України в НАТО перебуває в руках України. Але й союзники готові допомогти. І наша сьогоднішня дискусія, гадаю, стала кроком до мети України, а також продемонструвала надії НАТО.

Насамкінець, дозвольте від себе висловити мою високу подяку професорові Сергію Пирожкову, чия рішучість стала в пригоді при організації цього заходу. Висловлюю щирю подяку українській владі за підтримку і гостинність під час цього заходу в Києві. Моя особлива подяка міністрові, пану Тарасюку, та раднику Президента, пану Горбуліну, чії доповіді були напрочуд відвертими і спрямованими у майбутнє. Дякую Женевському центрові демократичного контролю над збройними силами. Хотілось подякувати усім нашим доповідачам і всім тим, хто брав участь у підготовці цього заходу.

Додаток - 1

В.Леонов

Розвідувальні служби

в системі демократичного цивільного Контролю

Створення системи контролю над діяльністю розвідувальних служб (спецслужб), яка була б не тільки демократичною а й ефективною, є однією із актуальних проблем що стоять перед світовим співтовариством. Розвідувальні служби завжди суттєво відрізнялись від інших структур тим, що мали привілей невтручання в свої дії. У порівнянні з іншими структурами сектору безпеки, їх набагато складніше контролювати і вимагати від них підзвітності. Розвідувальні служби не можуть давати широку інформацію про свою діяльність, оскільки із зниженням таємності знижується і ефективність їхньої роботи. У зв'язку з цим, їхня діяльність не має широкого обговорення ні в суспільстві ні в парламенті, а також значно послаблена увага до них з боку засобів масової інформації.

Збереження високого рівня таємності діяльності розвідувальних служб приводило до протиріччя з основними принципами демократії, і ця проблема ще й досі не вирішена. Разом з тим, невід'ємною частиною захисту демократії є установлення дієвого демократичного контролю над розвідувальними службами (спецслужбами). В демократичному суспільстві розвідувальні служби повинні бути не тільки ефективними, а й політично нейтральними, неупередженими, дотримуватися професійної етики та діяти в рамках повноважень визначених законами у відповідності з конституційно-правовими нормами та демократичними принципами державності.

Тому суспільство повинно добре зрозуміти що таке розвідка, її цілі, функції, завдання та роль, яку вона грає і тільки після цього проводити роботу по встановленню демократичного контролю над розвідувальними службами.

Що ж таке розвідка? Існує дуже багато визначень, що таке розвідка, але в основному використовуються наступні значення: особливе знання; тип організації що породжує це знання; діяльність що здійснюється цією організацією. Термін „розвідувальні дані” є категорією інформації, в основі якої лежить теорія сучасного володіння та управління інформацією, включаючи в себе цей термін як ланку в ланцюгу нарощування цінностей, починаючи з фактів, які переходять в інформацію, потім в знання і набувають кульмінації в істині. Більшість отриманих „розвідувальних даних” мають елемент „переробки інформації”. У воєнній сфері строго виражена відмінність між „неперевіреними даними будь якого характеру”, визначених як інформація, та „інформацією отриманою в результаті переробки даних”. Виходячи з цього, *всі розвідувальні дані є інформацією, але не вся інформація є розвідувальними даними.*

У цьому контексті цікавим є виступ Ричарда Девіса на слуханнях в комітеті сенату США по розвідці при обговоренні НРО 95-19. *„Національна розвідувальна оцінка повинна виражати рівень впевненості в основних висновках з числовим показником – в процентах або іншим чином”.* ЦРУ вимагає від своїх аналітиків точних формулювань рівня впевненості в їх висновках, оскільки особи, що приймають рішення, беруть за основу ці висновки, а тому розвідувальна оцінка (розвідувальні дані) в якій багато слів типу „можливо” принесе мало користі при прийнятті важливого рішення. *„Національна розвідувальна оцінка повинна чітко визначати вихідні позиції тих хто готує НРО та їх міркування. Хороший аналіз повинен включати чіткі*

формулювання базових позицій, з тим щоб ті хто приймає рішення, знали, на чому ґрунтується оцінка, і могли самі робити висновки, наскільки вихідні позиції правомірні, і які міри необхідно прийняти, якщо в НРО допущена помилка. ...НРО повинна передбачувати й аналізувати „альтернативне майбутнє”, тобто сценарії менш вірогідного (але не неймовірного) розвитку подій, які у випадку їх реалізації, драматично міняють всю оцінку...” [1].

Специфіка діяльності розвідувальних служб

Метою будь якої розвідки є інформування керівництва держави. Розвідувальні служби забезпечують процес вироблення політичних рішень і одночасно залежать від нього. Розвідувальна служба є вузькоспеціалізованою урядовою структурою по пошуку та збору інформації. Вона необхідна: щоб уникнути стратегічних несподіванок; для проведення довгострокового аналізу та прогнозування; для підтримки державної політики; для збереження таємної інформації разом з джерелами та засобами її отримання. Формально сфера діяльності розвідувальної служби не обмежена, оскільки практично немає напрямків і областей, яких би не торкалася її діяльність. Найширше поле діяльності розвідувальних служб характеризується поняттям „національна безпека”. Тут розміщуються дійсні і потенціальні небезпеки незворотних змін, загрози та нестабільність, виникають різні конфліктні ситуації. І якраз в сфері „національної безпеки” найбільш уживані засоби та методи розвідувальних служб з усіма їх можливостями та здатністю до розвитку.

Головним правилом постановки завдань розвідувальним службам було те, що розвідувальні служби здобувають інформацію, яка не може бути отримана іншим більш безпечним та дешевшим шляхом. На протязі ХХ століття методи і засоби збору інформації зазнали корінних змін. Супутникове спостереження та електронний перехват вже стали звичайними інструментами. Разом з тим діяльність спецслужб затонули і інші зміни, такі як: бюджетні обмеження по фінансовим міркуванням; технологічні досягнення, що дозволяють спецслужбам більш ефективно захищати свої таємниці; необхідність обслуговувати більш широкий ряд урядових клієнтів, попит яких все зростає оскільки велика кількість різних глобальних, міжнародних, економічних, соціальних і воєнних проблем, що постають перед державою, вимагають переходу від стратегії попередження ризиків до стратегії управління ризиками.

Міжнародні відношення, досить сталі з часу закінчення Другої світової війни, з початку 90-х років ХХ-го століття терплять значні зміни. Полярне протистояння двох наддержав змінюється на неоднозначний і нестійкий світоустрій, що характеризується, з одного боку, тенденцією до економічної та політичної інтеграції світової спільноти, а з іншого – надзвичайно високим конфліктним потенціалом. Загострюються протиріччя на національному та релігійному ґрунті. Початок ХХІ століття показує, що воно буде наповнене новими викликами, загрозами, нестабільністю та непередбачуваністю. Постійно зростаючі економічні взаємозв'язки, прискорення технологічного розвитку, розширення інформаційних і комунікаційних мереж надає новій динаміки та уразливості розвитку світових подій. Керівництво держав повинні добре розуміти всі ці фактори, щоб мати можливість вчасно та ефективно реагувати на них. Зрозуміло, що доступні варіанти вирішення будь якої проблеми визначаються тим, на скільки рано вона була виявлена. Вибір правильного варіанту можливий тільки при розумінні всіх наслідків від його прийняття. Після того як визначені шляхи дій, стає життєво важливим якнайшвидше знати результати проведених дій, щоб мати можливість внести корективи. Успішна реалізація рішення цілком буде залежати від якості наданої інформації. Таким чином, прийняття ефективних правильних рішень, вироблення курсу політичних дій вимагають існування компетентної розвідувальної служби.

Для того, щоб офіційні особи держави могли здійснювати планування і приймати відповідні рішення в сферах внутрішньої та зовнішньої політики, вони повинні бути дуже добре інформовані стосовно ситуації у світі і варіантів її розвитку, про наявність викликів та загроз і можливі варіанти прийняття рішення. Детальне знання стратегічної ситуації, можливих сценаріїв її розвитку, виникнення загроз, варіантів дій у відповідь створюють передумови для: визначення національних інтересів; розвитку необхідної політики національної безпеки; уточнення завдань силових структур і розвідувальних служб; розробки загальної стратегії та необхідного плану дій. Крім того, детальне знання ситуації та своєчасне попередження створюють основу для створення ефективного кризового управління державою.

Розвідувальні служби є інструмент створення детального знання ситуації. Вони повинні попереджувати про кризи що наближуються і визначенні заздалегідь можливих небезпек.

XX століття принесло стрімку еволюцію політичної та економічної ситуації у світі, що у свою чергу стимулювало пошук інформації, пов'язаної с проблемами державної безпеки, що постають перед керівництвом різних держав. Незважаючи на суттєве зменшення звичайних воєнних загроз, нові небезпеки, пов'язані з прискоренням глобалізації та дестабілізації миру, збільшують кількість проблем національної безпеки та роблять їх оцінку більш складною. Кризи та конфлікти стають мало прогнозовані і погано передбачувані. При переважанні внутрішніх міжнародних факторів, національна безпека стає ще більш залежною від регіональної та світової стабільності і від підтримки дружніх держав. Оскільки географічна віддаленість не може більше гарантувати необхідну безпеку, то держави об'єднують свої зусилля в різних союзах та коаліціях. При цьому вони змушені все більше фокусувати діяльність розвідувальних служб і зовнішню політику на попередженні конфліктів, кризовому управлінні та реагуванні, підтримці миру в союзі з усіма сторонами, які мають для цього можливості і волю.

Як показує історичний досвід, взаєморозуміння між державами успішно складається, якщо вони мали спільні розвідувальні інтереси і концепції [2]. У більшості випадків, подібні взаємовідношення мали взаємовигідний характер [3]. І навіть тоді, коли інтереси двох країн не повністю співпадають, їх розвідувальні служби часто надають послуги один одному.

Урядові розвідувальні запити все частіше стосуються питань глобального або міжнародного характеру, міжнародне співробітництво розвідувальних служб постійно розширюється. Не існує національних спецслужб, які могли б самостійно й ефективно працювати у будь якому місці світу, що є важливою причиною для підтримки міжнародного співробітництва. Крім цього, у світі існує достатня кількість особливих „місць”, у яких можуть контактувати розвідувальні служби різних держав для виконання деяких специфічних завдань.

Серед найбільш відомих європейських форумів “TREVI Group”, вперше проведений у 1975 р., що об'єднав разом міністрів юстиції і міністрів внутрішніх справ ЄС в боротьбі проти „тероризму, радикалізму, екстремізму та міжнародного насилля”, „Третій Маастрихтський пакт” з питань еміграції та притулку, поліцейного нагляду, звичаїв та співробітництва в області права, що замінив TREVI й санкціонував створення міжнародної європейської поліцейної служби (Europol), яка діє з 1998 р. Ще одним місцем регулярних зустрічей є „Бернський клуб” що збирається з 1971 р. Для консультацій з питань сучасної політики і який об'єднав 19 європейських держав. Третій форум – „Kilowatt Group”, відкритий в 1977 р. До складу якого входить 19 держав. Четвертий – „Конференція міністрів внутрішніх справ держав Західного Середземномор'я”, що відбулася в 1982 р. В Римі, для протистояння

ісламському фундаменталізму й організованій злочинності і включає і в себе 6 держав. Ще одним місцем є „Le Groupe Informel Europeen de Cooperation dans le Domaine de la Lutte Contre Le Terrorisme” (GIECLCT), який об'єднав начальників анти терористичних служб держав ЄС, Швеції та Норвегії. Слідуючим можна вважати „Cross-Channel Intelligence Conference”, заснований в першій половині 1970-х років чотирма державами, що прилягають до протоки Ла-Манш. Крім того, існує ще Спеціальний комітет НАТО, що об'єднує служби безпеки держав-учасниць. Іншими ” клубами” спецслужб, діяльність яких направлена на обмеження зброї масового ураження в рамках Системи по контролю за ракетними технологіями (MTCR) є: Група поставок ядерних матеріалів, Австралійська група, Вассенарський союз та інші.

Нові невоєнні небезпеки та загрози, розширення міжнародного втручання й багатонаціональні дії по підтримці миру – стимулюють швидке збільшення кількості запитів до спецслужб, які пов'язані з питаннями міжнародної безпеки. Це відкриває нові можливості для розширеного співробітництва в сфері безпеки і розвідки між спецслужбами зацікавлених держав. Миротворчі операції останнього часу показали надзвичайну важливість розвідувальної підтримки будь якого міжнародного втручання. Всі відповідальні особи, що мали відношення до цих операцій, починаючи з Генерального Секретаря ООН, наголошували на необхідності в професійних спецслужбах. Наднаціональні організації, такі як ООН, ЄС і НАТО, покладаються в своїх діях на інформацію національних розвідувальних служб.

Багато невдач із історії воєнних операцій ООН були результатом нерозуміння важливості розвідки. Хоча зрозуміло, що міжнародна безпека є необхідною передумовою для національної безпеки окремих держав. Тому ООН як міжнародна організація потребує посилення її можливостей в питаннях збору та аналізу інформації. Але провідні держави утримуються від розширення повноважень ООН по розвідувальній діяльності, побоюючись, що розвідувальна служба ООН може стати більш потужною ніж їх власна. Навіть така потужна організація як НАТО досі не має розвідувальної структури.

Розвідки держав членів альянсу вносять погоджені інформаційні внески з питань воєнних загроз та небезпек у відповідних регіонах, підтримуючи як формальні так і неформальні зв'язки між собою. Такий стан не відповідає сучасним вимогам політики міжнародної безпеки. Тому на Празькому самміті держав – членів НАТО в 2002 році, була досягнута попередня домовленість про створення відповідної розвідувальної структури, а в 2003 році це підтвердили міністри оборони на неформальній зустрічі в Колорадо-Спрінгс.

В січні 2006 року штаб Верховного головнокомандуючого Об'єднаними збройними силами НАТО в Європі повідомив що в 2006 році буде створена нова структура –Об'єднаний розвідувальний центр (ОРЦ). Місцем дислокації ОРЦ вибрана авіабаза британських ВПС Моулевоорт. На цій базі з 1991 року функціонує розвідувально-аналітичний центр командування ЗС США в Європі, штат якого складає біля півтори тисячі спеціалістів - аналітиків із усіх видів збройних сил США та 700 цивільних експертів. Вони обробляють, проводять аналіз і надають в заданому форматі розвідувальну інформацію майже по 80 державам Європи, Африки і Близького Сходу. ОРЦ НАТО буде працювати паралельно з американським центром, на основі вже існуючої розвинутої інфраструктури і відважених служб матеріально – технічного забезпечення.

Поняття безпеки з точки зору міжнародних організацій, урядів та громадськості значно розширилися за багатьма напрямками відразу після закінчення холодної війни. Увага збройних сил і спецслужб зосереджується тепер не тільки на безпеці своїх держав, але й на безпеці інших народів. Міжнародні коаліційні сили, які проводять

миротворчі операції, фактично потребують повний набір засобів розвідувальної підтримки, як і при воєнних операціях. Концепції строго дозованої сили, хірургічно точних ударів, малих жертв та руйнацій цілком залежать від спецслужб.

Потреби в участі спецслужб в роботі по забезпеченню міжнародної безпеки виходять за рамки попередження конфліктів, управління та протидії кризам, миротворчих операцій, інформаційних задач та встановлення миру. Діяльність спецслужб торкається великої групи глобальних проблем довгострокової безпеки – боротьба з тероризмом. Другою групою проблем є обмеження зброї масового знищення та розповсюдження звичайних озброєнь. Третьою групою проблем є підтримка угод по контролю озброєнь та інших засобів створення довіри. Четвертою групою проблем є міжнародні санкції. П'ятою є підтримка роботи правоохоронних структур у боротьбі з розповсюдженням наркотиків і іншими формами організованої злочинності. Шоста група - боротьба з порушеннями прав людини. Надання допомоги при природних або інших катастрофах складають сьому групу. Крім того існує необхідність міжнародного співробітництва по захисту нестійких національних інфраструктур та протидії атакам хакерів в глобальній комп'ютерній мережі.

Спецслужби, як правило, підрозділяються на два типи:

Служби безпеки, які працюють з інформацією, що має відношення до внутрішньої безпеки держави. Вони відповідають за захист держави, її території і суспільства від іноземного втручання: підривної діяльності, шпигування, актів політичного насилля. Інформація, яку збирають ці служби, допомагає підтримувати і гарантувати внутрішню безпеку держави й суспільства. Наприклад, британська таємна служба (MI5), є агентством національної безпеки, забезпечує також захист економічних інтересів держави від загроз із-за кордону [4].

Служби зовнішньої розвідки, займаються питаннями зовнішньої безпеки та попередження. Цілі цих вимагають поінформованості з питань зовнішніх небезпек та загроз, імовірності подій та їх наслідків. Тому інформація, що їх цікавить стосується закордонних урядів, організацій, недержавних формувань, які представляють реальну або потенційну небезпеку для держави та її інтересів за кордоном. Інформація, що збирається службами зовнішньої розвідки, служить справі поширення та безпеки національних інтересів, включаючи політичні, економічні, воєнні, наукові і суспільні інтереси.

Задачі і цілі цих двох типів спецслужб по збору інформації різняться. Різняться також природа ступінь небезпек, з якими вони мають діло. Важливо, що контроль і заходи відповідальності відображують ці відмінності. Оскільки служби внутрішньої розвідки ведуть збір інформації всередині держави потенційно проти своїх співгромадян, їх функції потребують суворого контролю. Це необхідно для того, щоб гарантувати неможливість переваги інтересів служб внутрішньої безпеки над правами окремих громадян.

Як правило перед спецслужбами стоять три основні задачі: **збір інформації, аналіз і контррозвідка**, які притаманні всьому розвідувальному процесу. **Таємні операції (акції)**, що є рідкісними задачами служб зовнішньої розвідки, усе частіше згадуються як необхідна частина роботи спецслужб в сучасних демократичних державах [5]. Таємні операції (акції) – це невійськовий спосіб досягнення цілей, які дипломатія не в змозі досягнути самостійно. Це дії з метою впливу на політичну, воєнну і економічну ситуацію в інших державах, де політика урядів спірна і не підтримується суспільством. Разом з тим, головною проблемою прийняття рішень на проведення таємних операцій (акцій), є те що вони часто створюють більше проблем, ніж їх вирішують. Розкриття і наступні незручності ретельно оцінюються, і там де політична ціна є надзвичайно значущою, секретна операція ініціюється винятково за

крайніх обставин, тобто в ситуації прямої загрози державі, а також коли потенційні негативні результати не переважають по значимості прогнозовану вигоду.

Збір і аналіз інформації, основні заходи що проводять спецслужби, зв'язують дії з вимогами та потребами осіб що приймають рішення, а також з користю від результатів розвідувальних заходів. Це досягається за допомогою концепції *розвідувального циклу* – процесу, при якому інформація добувається, трансформується у відомості та передаються розробникам стратегії для прийняття рішень. Як правило розвідувальний цикл складається із п'яти етапів: планування, збір інформації, обробка отриманої інформації, підготовка звітів та їх аналіз і розповсюдження.

Планування включає в себе управління всім розвідувальним процесом, від визначення потреби в даних, що є наслідком оцінки загрози або вивчення невирішених стратегічних і політичних питань й до доставки результатів замовнику. Цей процес ініціюється запитами або вимогами замовника. В деяких випадках запити й вимоги набувають статус закону.

Збір інформації передбачує накопичення необробленої інформації, із якої будуть отримані кінцеві розвіддані.

Обробка інформації – перетворення великої кількості інформації, що поступила в систему, у форму найбільш підходящу для отримання розвідданих за допомогою перекладу та розшифрування. Обробка також включає в себе сортування по предмету, уживання даних та перевід їх на відповідні носії інформації.

Підготовка звітів та їх аналіз пов'язані з перетворенням основної інформації в кінцеві розвіддані. Якісний аналіз залежить від наявності високопрофесійних спеціалістів здатних проводити оцінку подій та умов, аналізувати загальнодоступну інформацію та дані отримані таємними каналами.

Розповсюдження, заключний етап циклу і включає в себе передачу розвідданих замовнику. Інформація повинна відповідати таким основним характеристикам: суттєвість, своєчасність, точність, широта, бездоганність, що передбачає відсутність політичного підґрунтя (дезинформації, пропаганди, обману). Розповсюдження є найбільш складною складовою розвідувального циклу. Розкриття даних навіть для урядового використання викликають складнощі в силу таємності методів та джерел отримання розвідданих.

Зрозуміло, що наведена модель розвідувального циклу є дуже спрощена, але вона дає уяву про проблеми отримання розвідданих та їх розповсюдження.

Демократичні держави як правило розділяють внутрішню і зовнішню безпеку, що в свою чергу виділяє служби внутрішньої і зовнішньої розвідки. Таке розмежування цілком виправдане за наступних причин: розбіжність інформації, яку отримують служби внутрішньої і зовнішньої розвідки; невідповідність законів і правил проведення розвідувальних операцій за кордоном і на своїй території; суттєва відмінність задач, що стоять перед службами внутрішньої і зовнішньої розвідки.

Задачі служб внутрішньої розвідки різних держав можуть відрізнятися. Але першочерговою задачею є підтримка правоохоронних органів, у тому числі міліції (поліції), митної і прикордонної служби та інших урядових структур. Це досягається за допомогою збору та аналізу інформації з метою попередження та розкриття таємно організованої діяльності в таких сферах:

- шпигунство (у тому числі економічне);
- саботаж та підривна діяльність;
- тероризм;
- політичний, етнічний та расовий екстремізм;
- організована злочинність;
- виробництво та розповсюдження наркотиків;

- виготовлення фальшивих грошей та відмивання грошей;
- розповсюдження зброї масового ураження;
- незаконна торгівля зброєю;
- нелегальна імміграція;
- всі види контрабанди;
- активне радіоелектронне приглушення, хакерство, розповсюдження дитячої порнографії і т.д.

В процесі виконання поставлених завдань, служба внутрішньої розвідки спирається на наступні принципи роботи спецслужб:

- цілеспрямоване прослуховування розмов;
- пасивний перехват (прослуховування) інформації, що передбачує таємний контроль розмов об'єктів нагляду;
- упровадження агентів в організації, які знаходяться під наглядом;
- нагляд.

Головною метою служб зовнішньої розвідки є збір інформації за кордоном, її аналіз та оцінка з точки зору її значущості для попередження виникнення загрози для безпеки держави, а задачі служб зовнішньої розвідки різних країн відрізняються в залежності від реалій дійсності, та устремлень держави. Разом з тим існують завдання схожі для всіх служб зовнішньої розвідки. До них можна віднести:

1. Підтримка державної системи безпеки і зовнішньої політики. Це був і є пріоритетний напрямок роботи служб зовнішньої розвідки. Служба зовнішньої розвідки грає ключову роль у визначенні напрямків діяльності, прийнятті найбільш ефективних для досягнення цілей зовнішньої політики рішень.
2. Розкриття дій, що проводяться на території інших держав і які складають загрозу державній безпеці і державним інтересам.
3. Інформаційна війна. Служба зовнішньої розвідки має вагомий роль у досягненні переваги, а інколи і домінування в інформаційній війні. Сьогодні вирішення цієї задачі стає все складнішим, але надзвичайно важливим напрямком. Дії по захисту як державних так і приватних комп'ютерних мереж, збір інформації про можливу загрозу інформаційної війни з боку інших держав вважається необхідним фундаментом для створення ефективної системи захисту найбільш значимих об'єктів державної інфраструктури. Цей вид діяльності розвідувальних служб піднімає цілий ряд моральних і правових питань. Так, існує проблема розмежування міжнародних і внутрішньодержавних проникнень в інформаційні системи, що тягне за собою складності в розподілі задач обох служб розвідки та вибору відповідних законів, які будуть вступати в силу в тій чи іншій ситуації.
4. Допомога в плануванні діяльності оборонного комплексу держави.
5. Допомога в проведенні воєнних операцій. Війни „четвертого покоління” жорстко обмежені в просторі з надзвичайно агресивним супротивником, що дуже ускладнює роботу і зменшує можливості розвідувальних служб. Злочинність, тероризм стають тісно переплітаються і стають частинами одного і того оперативного середовища, яке, з'являється несподівано, дуже швидко змінюється й створює структуру, що знищує межу між миром і війною, цивільним і кримінальним, воєнним і невоєнним. Тому розвідка розширює круг проблем що вирішує, і може зруйнувати плани тих, хто ставить під загрозу існуючу систему національної і міжнародної безпеки.
6. Економічна розвідка. Збір і аналіз економічної інформації, виявлення критичних ситуацій в економічних відношеннях, надання допомоги в прийнятті рішень та дипломатичних кроків.

7. Контроль укладення договорів та інших угод.
Без особливих повноважень, що надаються службам розвідки, захист держави був би досить складною задачею. Інколи вимоги по захисту державної безпеки можуть не відповідати прийнятим поняттям громадських свобод й прав, якими держава наділила своїх громадян. Тому, в демократичній державі пошук компромісу в даній ситуації є дуже важливим. Прийняті рішення повинні бути політично виважені, відповідати чинному законодавству та мати розуміння, що дозволено, а що ні. Адже якраз держава повинна встановлювати необхідні правила та проконтролювати щоб вони були відомі суспільству, проконтролювати їх дотримання службою внутрішньої розвідки. В деякому ступені це стосується й служби зовнішньої розвідки.

Демократичний контроль над діяльністю розвідувальних служб

Уміння тримати під контролем інформацію має дуже велике значення як для авторитарної держави так і для демократичної. Але існує інформація яку неможливо добути іншим засобом, тільки як за допомогою розвідувальної діяльності. Її дозоване і під контролем розповсюдження є прерогативою спецслужб, а тому їх часто звинувачують у тому, що вони є потенційною загрозою для органів влади та демократії. Розвідувальні служби є засобом виявлення та попередження потенційно загрозливих ситуацій, але вони також можуть бути використані як засіб тиску на владу. Тому так важливо створити ефективний контроль над їх діяльністю.

Демократичний контроль над діяльністю спецслужб повинен базуватися на чітких та досконало розроблених законах. У демократичному суспільстві контроль має на увазі розподіл відповідальності, а його зміст, як правило, закріплюється в конституції. Європейські держави звернули увагу на цю проблему на самміті ОБСЄ в Будапешті у 1994 році, коли незалежні східноєвропейські республіки знаходились в процесі становлення демократичних інституцій влади у своїх державах. На цьому самміті був підписаний Кодекс поведінки з воєнно-політичних питань безпеки, який передбачив „наявність демократичного політичного контролю над діяльністю воєнних та воєнізованих організацій, сил внутрішньої безпеки, включаючи розвідувальні служби та поліцію, як найважливішу умову стабільності та безпеки”.

З метою встановлення статусу структур спецслужб, держава як правило законодавчо визначає наступне:

- основні цілі і задачі діяльності спецслужб;
- сфера їх відповідальності;
- рамки їх компетенції;
- систему організації їх діяльності та можливі обмеження;
- основні організаційні структури;
- взаємовідношення між службами розвідки та службами державної безпеки в рамках діяльності спецслужб в цілому;
- можливість здійснення контролю над діяльністю спецслужб;
- механізми здійснення такого контролю як з боку виконавчої та судової влади так і з боку законодавчої влади;
- законодавчо затверджені права подачі скарг у випадку порушення прав і свобод.

Система „демократичного контролю” будь якої держави є результатом її державного та політичного устрою, її історії та культурного спадку. З одного боку, необхідно розробити механізми, що приведуть у відповідність законодавчі та конституційні традиції будь якої держави, з іншого боку, різні держави мають різні системи політичного устрою та досвід „демократичного контролю”. Тому не може існувати

єдиної моделі здійснення „демократичного контролю”, як і не існує єдиної для всіх моделі „демократичного контролю” над діяльністю спецслужб.

Незалежно від того, яка форма контролю використовується на практиці, демократичний контроль здійснюється органами виконавчої, законодавчої та судової влади. Кожна з них грає свою роль в загальній системі здійснення контролю, тягар відповідальності та організації управління і нагляду за діяльністю спецслужб, метою якої є забезпечення законності, відповідності та доречності дій, які необхідно здійснювати таємно.

В цій системі контроль з боку виконавчої влади є визначальним. Виконавча влада несе весь тягар відповідальності за здійснення контролю над діяльністю спецслужб, забезпечуючи прозорість їх дій та можливість організації парламентського нагляду.

У ряді держав світу, переважно тих що успадкували традицію британського цивільного права, основну увагу приділяють здійсненню контролю над діяльністю спецслужб з боку судової гілки влади, у той же час всі інші європейські держави надають перевагу законодавчому контролю. Парламентарі одних держав мають повноваження для здійснення нагляду і можуть вимагати звіту спецслужб, а інших мають можливість заслуховувати звіти про роботу спецслужб тільки в контексті затвердження бюджету на наступний рік, або не мають такого права зовсім [6]. Найбільші повноваження по здійсненню нагляду за діяльністю спецслужб мають законодавці США та Німеччини, а Франція тільки збирається надати такі повноваження.

У ряді держав створено інститут омбудсменів (уповноважених з прав людини) – Угорщина, Польща, Великобританія, Нова Зеландія, Ізраїль, Індія, Японія. Вперше ця інституція з’явилася в скандинавських державах. В США інститути омбудсменів представлені як на федеральному так і на місцевому рівнях. Омбудсмени призначаються парламентами і йому вони підзвітні.

Важлива роль у цьому питанні відводиться контролю й відповідальності виконавчої влади. У вузькому розумінні **контроль** – наявність певних дій, а у широкому – створення визначених умов, за яких будуть отримані очікувані результати, узгоджені із законами та політичним курсом. Контроль здійснюється за допомогою як формальних так і неформальних засобів. Формальні засоби націлені на те, щоб діяльність спецслужб знаходилась у відповідності з політичним (державним) курсом, не виходячи за рамки необхідного фінансування, а також, щоб за діяльністю спецслужб можна було наглядати, і в ряді випадків перевіряти. В куті зору неформальних засобів контролю стоять питання етики, моралі та системи цінностей. Звітність – це відносини, при яких відповідальні особи зобов’язані демонструвати результати роботи у світлі узгоджених запланованих дій та відповідати за їх виконання.

Спецслужби є частина урядових структур, і тому вони повинні діяти у повній відповідності з політикою уряду для досягнення певних цілей. Але дуже тісний зв’язок між політикою та спецслужбами може привести до взаємного втручання у справи один одного. Існує небезпека повного підпорядкування політиками собі спецслужб, які можуть стати засобом утримання влади, та підривати репутацію опонентів. Тому, враховуючи надзвичайні повноваження спецслужб, повинно бути виключене будь яке зловживання ними з боку членів уряду та їх використання в особистих політичних цілях. Спецслужби повинні знаходитися на достатній відстані від високопоставлених політиків і не входити в будь яку партію, залишаючись поза політикою.

Відношення між структурами, що збирають та оцінюють розвідувальні дані, і структурами, що їх використовують в процесі підготовки державної політики, мають надзвичайне значення і дуже важливі. Способи цих відношень у різних країнах

різняться між собою [7]. Наприклад, у США цикли діяльності спецслужб змінюються з приходом нової адміністрації та президента.

Досвід показує, що політичні лідери, які цікавились роботою спецслужб, або мали інформацію про їх роботу до свого приходу у владу, відмінно справляються зі своїми обов'язками, набагато складніше хто такої інформації не мав і не цікавився роботою спецслужб. Цілком можливо, що реакція окремих особистостей при владі може бути дуже несподіваною та непередбачуваною, тому повинні бути встановлені **структурні функції**, які гарантують послідовність дій. Вони залишаються незмінними при будь якому уряді, адміністрації, і унеможливають неузгодженість дій, погане керівництво спецслужбами та обмежують їх самостійне функціонування. Головним джерелом, як правило, зовнішнього керівництва спецслужбами є орган, що представляє владу. Як показує світовий досвід він підпорядковується особам, які приймають державні рішення – президенту або прем'єр-міністру. Функції структури не повинні змінюватися й після зміни уряду чи президента, і не має значення яким органом виконуються структурні функції, важливо щоб доповіді керівників спецслужб поступали безпосередньо найвищим посадовим особам. Невдачі спецслужб породжуються не стільки збиранням і аналізом інформації, як наслідком її застосування.

Сфера діяльності спецслужб рано чи пізно неминуче породжує спокусу, а інколи і необхідність порушення загальноприйнятих принципів моралі або закону заради досягнення високої мети. Й оскільки таємність, що оточує їх діяльність, може породити спокусу до незалежних дій, необхідно щоб була сформована чітка **система організації виконання задач**, що контролюється від імені замовників таємної інформації.

Для чіткої і ефективної роботи спецслужби повинні бути впевнені в легітимності тих дій, які вони виконують. Розвідувальним службам необхідний узаконений режим, який упорядкує санкціонування засобів, з допомогою яких збирається інформація. Ці закони повинні регулювати дії зовнішньої розвідки по збиранню інформації за кордоном, а також визначати дії внутрішніх спецслужб по відношенню до окремих громадян та приватної і суспільної власності. З іншого боку, контроль з боку виконавчої влади повинен мінімально посягати на права спецслужб в збереженні необхідної конфіденційності та таємності в своїй роботі, але разом з тим цей контроль повинен виявляти й недоліки (провали) в роботі спецслужб та проводити дії по їх попередженню в майбутньому.

Контроль з боку виконавчої влади здійснюється президентом чи прем'єр-міністром, так як тільки вони відповідають за цілісність й безпеку держави, за діяльність спецслужб. Більше ніхто, ні міністри ні Рада національної безпеки не в змозі в повному об'ємі здійснювати контроль за діяльністю спецслужб. У зв'язку з цим в демократичних державах призначаються окремі особи або створюються комітети, уповноважені здійснювати контроль та нагляд за їх діяльністю. Як показує досвід демократичних країн інколи сфера повноважень комітетів чи рад по контролю за діяльністю спецслужб виходить за рамки відповідальності спецслужб, але вони завжди підзвітні президенту чи прем'єр-міністру.

Виходячи з практики демократичних країн, ці комітети можуть складатися із членів, що не входять до складу уряду, але ні один із членів не повинен мати особистої зацікавленості в діяльності спецслужб, або мати до них будь яке відношення. В деяких країнах такі комітети об'єднуються в Національні Ради по роботі спецслужб, з повноваженнями координації та контролю. В інших країнах є окремі комітети по контролю над діяльністю спецслужб з метою критичного вивчення їх роботи. Повноваження комітету по контролю над діяльністю спецслужб можуть включати в себе наступне:

періодичний перегляд внутрішньої політики кожної служби, стосовно законності та адекватності її діяльності;

періодична звітність про розслідування, стосовно питань законності та адекватності діяльності спецслужб;

залучення уваги міністра юстиції до звітів, що торкаються питань законності діяльності спецслужб;

проведення спеціальних розслідувань діяльності спецслужб в рамках установлених повноважень.

Повноваження Наглядового комітету можуть включати в себе наступне:

визначення вимог до діяльності спецслужб та пріоритетів їх роботи;

перегляд програми роботи та фінансування спецслужб, а також надання звітів президенту та уряду про відповідність розподілу ресурсів відповідно урядовим вимогам;

розвиток співробітництва між службами та забезпечення дії системи стримувань та противаг всередині системи;

періодична перевірка результатів діяльності спецслужб, оцінка її якості, організація роботи спецслужб у відповідності до вимог що змінюються;

розробка пропозицій по організації роботи спецслужб та надання річного звіту.

Крім того, внутрішній контроль здійснюється безпосередньо співробітниками самих спецслужб.

Правильно організована система **законодавчого (парламентського)** контролю забезпечує стабільний, двохсторонній підхід до вирішення проблем безпеки, що в рівній мірі улаштовує як державу так і самі спецслужби. Нагляд та перевірка роботи спецслужб – кропітка праця, що не дає слави політикам, так як все відбувається „за кулісами” політичної сцени. Тим більше, що не всі члени парламенту компетентні в питаннях державної безпеки та діяльності спецслужб на момент обрання їх в парламент. Установлення парламентського контролю над діяльністю спецслужб на сьогодні є розповсюдженим явищем в демократичних державах. Разом з тим, контроль за діяльністю спецслужб є відносно новим явищем навіть для держав, які стали демократичними давно. В середині 70-х років ХХ століття були розкриті значні порушення в діяльності спецслужб, ліберальних демократичних держав, що виконало роль каталізатора у створенні парламентських комітетів по контролю над діяльністю спецслужб у багатьох державах світу. Слідом за США, в Австралії в 1979 р. і в Канаді в 1984 р. були прийняті закони про контроль над діяльністю служб безпеки. Хвиля реформ, яка розпочалася в англоязычних державах прокотилась по Європі у 1980 – 1990 рр., включаючи реформи в Данії (1988 р.), Австрії (1991 р.), Румунії (1993 р.), Греції (1994 р), Норвегії (1996 р.) та Італії (1997 р.). Ці зміни знайшли підтримку в Раді Європи та Західноєвропейському союзу. За межами Європи цей процес йде значно повільніше.

Роль, яку виконує парламент у розвитку та втіленні політики державної безпеки можна сформулювати в чотирьох основних задачах:

контроль;

незалежна оцінка;

гарантія принципу прозорості;

забезпечення зв'язку між суспільством та спецслужбами.

Головним чином, суть контролю полягає в моніторингу виконання законодавства. Разом з тим, контроль є процес а не подія, і він повинен мати превентивний характер у передбаченні складних ситуацій та дійовий підхід для ініціювання судових розглядів та розслідувань при виникненні проблем, а також для визначення результативності роботи виконавчої влади у цьому питанні. Процес контролю повинен гарантувати достатні

законні повноваження іншим гілкам влади та громадському суспільству по нагляду за діяльністю спецслужб.

Міжнародним стандартом є функціональний підхід, суть якого полягає в створенні єдиного комітету по контролю діяльності служб безпеки та розвідувальних служб, на відміну від інституціонального підходу, який передбачує створення декількох комітетів для контролю діяльності кожної із служб. Завдяки функціональному підходу, існує можливість здійснення цілісного контролю спецслужб (служб безпеки і розвідувальних служб), тому що вони працюють у тісній взаємодії один з одним. У випадку застосування інституціонального підходу цього досягнути неможливо, оскільки виключається можливість отримання комітетом необхідної інформації по одній із служб, сфера діяльності якої знаходиться поза компетенцією даного комітету.

В різних державах існують певні відхилення від загальноприйнятої норми. Так, наприклад, в США існують два окремих комітети в обох палатах Конгресу, і кожний із них має право контролювати діяльність служб безпеки і розвідувальних служб. Комітет по безпеці і розвідці Великобританії здійснює контроль над діяльністю лише деяких розвідувальних служб. Сфера його впливу, відповідно до закону, не розповсюджується на Штаб воєнної розвідки, Об'єднаний комітет спецслужб і Національну кримінальну поліцію. Але на практиці, завдяки підтримці уряду, комітет перевіряє роботу і цих організацій.

Таким чином можна виділити два способи визначення ролі і функцій парламентського комітету в законодавстві країни. Перший із них закладається в наданні широких повноважень з наступним виділенням тих конкретних сфер, які не підлягають контролю [8]. Другий передбачує створення повного списку функцій комітету, як наприклад визначено в правилах комітету по безпеці і контролю над діяльністю розвідувальних служб верхньої палати Конгресу США:

Глава 13 (виправлена)

- (а) Спеціальний комітет повинен проводити свою роботу з урахуванням наступних факторів:
  - 1) аналітичних можливостей служб зовнішньої розвідки США та засобів, що забезпечують відповідність між висновками аналітичних служб і визначенням наступного курсу діяльності;
  - 2) природи та об'єму контролю з боку департаментів та організацій виконавчої влади при залученні до дії розвідувальних служб, а також необхідності розробки прав та привілей для кожного із департаментів та організацій;
  - 3) організація дій служб розвідки всередині виконавчої влади для того, щоб максимально збільшити ефективність управління, нагляду та підзвітності; знизити можливість повторів та дублювань; підняти бойовий дух співробітників спецслужб;
  - 4) здійснення таємних дій і проведення таємних операцій, а також процедур інформування Конгресу про них;
  - 5) необхідності внесення змін в будь які закони, правила та процедури Сенату, а також будь які розпорядження та постанови виконавчої влади для збереження таємної інформації і розголошення тої її частини, для приховування якої нема будь яких вагомих причин та міркувань безпеки;
  - 6) доцільності створення постійного комітету в Сенаті з питань діяльності розвідувальних служб;
  - 7) необхідності створення об'єднаного комітету з питань безпеки і контролю, що складається із членів парламенту обох палат;
  - 8) санкціонування використання грошових коштів спецслужбами.

Існує ще одна суттєва деталь, - наявність у комітеті повноважень розгляду операцій що проводяться спецслужбами, або відсутність такого і обмеження його функцій конкретними питаннями програми діяльності спецслужб, а також їх фінансування, як наприклад в Німеччині [9]. Німецький федеральний парламент уповноважив комісію по контролю над діяльністю спецслужб (PKGrG) наглядати як за вибором курсу діяльності, установленню правил і принципів, так і за операціями служб безпеки. Члени комісії не тільки можуть отримувати інформацію в повному об'ємі, але і проводять нагляд за виконанням операцій. Більш того, ця комісія регулярно отримує письмову інформацію про операції розвідувальних служб, а також про будь які дії, пов'язані з розвідкою і про які сповіщалося в засобах масової інформації. Федеральний уряд повинен надавати Федеральній комісії (PKGrG) повну інформацію про діяльність спецслужб та операції що вони проводять, крім того дозволяє комісії вивчати документацію спецслужб, проводити бесіди із співробітниками, а також відвідувати спецслужби.

Як показує досвід демократичних держав, з одного боку, парламентський комітет з питань безпеки і контролю, в функції якого входить нагляд за розвідувальними операціями, користується великою довірою і йому може бути надана дуже велика влада, а з іншого боку, він неминуче зіткнеться з деякими обмеженнями стосовно проведення розслідувань, а також доповіді парламенту та громадськості. Діючи в умовах надзвичайної таємності, комітет може зіткнутися з виникненням бар'єрів між парламентарями – членами комітету та рештою членів парламенту.

Атмосфера таємності й перепони, що виникають внаслідок цього роблять питання організації парламентського контролю досить проблематичним. З одного боку, занурення в цю атмосферу забезпечує ефективність здійснення контролю, але водночас виключає обнародування його результатів. З другого боку, уникаючи зіткнення з таємною інформацією, комітет буде здійснювати свою діяльність, але ніколи не торкнеться дій і операцій, що проводять організації, що контролюються.

На практиці для вирішення цієї ділеми використовуються декілька стратегій. Одна передбачує створення організації, яка від імені парламенту може знайомитися з таємною інформацією, а потім доповідати результати ознайомлення комітету. В деяких державах цю функцію виконує генеральний інспектор. Інша стратегія передбачує надання урядом чи парламентом спеціальних повноважень по вивченню оперативних матеріалів комітету як організації з відповідним досвідом роботи в цій сфері. Спеціальні розслідування проводяться, коли дії служб безпеки та розвідки, що передбачуються, викликають суперечливі думки. У цьому випадку комітету надається також доступ до необхідної інформації, завдяки чому забезпечується співробітництво та взаємодія з парламентським комітетом в інтересах держави та служб.

Головна ділема для всіх спецслужб світу – як з одного боку, діяти для захисту демократії і одночасно, з іншого боку, займатися таємними операціями, закритими для суспільства. В демократичних суспільствах всім службам приходиться вирішувати проблему досягнення балансу між таємністю та відкритістю. Збереження певного рівня відкритості діяльності спецслужб – найкращий спосіб забезпечення демократичної відповідальності та контролю, які необхідні для збільшення поінформованості суспільства та громадської підтримки спецслужб. Але необхідно завжди бути пильним: природа спецслужб така, що баланс між таємністю і демократією завжди хто-небудь буде пробувати порушити.

Виходячи з розглянутого, можна зробити декілька висновків:

роль розвідувальних служб і спецслужб в цілому повинна бути чітко визначена і обмежена обставинами, що складають загрозу національній безпеці та суспільному устрою;

задачі й повноваження органа в рамках його мандату повинні чітко визначатися законодавством;

особливі повноваження, які надані або до яких удаються розвідувальні служби, повинні мати законодавче закріплення;

щоб уникнути довільного використання особливих повноважень та порушень прав людини, дії розвідувальних служб повинні бути під відповідним наглядом і контролем.;

законодавство про розвідувальні служби повинно мати положення щодо заходів захисту проти зловживань виконавчої влади та політизації розвідувальних служб;

повноваження парламентського комітету з контролю розвідувальних служб повинні формулюватися чітко й конкретно;

функції парламентського комітету можуть включати наступні питання: законність, ефективність, продуктивність, бюджетну та фінансову звітність, відповідність конвенціям з прав и свобод людини, курс діяльності та адміністрування розвідувальних служб;

для здійснення ефективного контролю і нагляду недостатньо мати тільки законодавчу базу. Повинні бути розроблені ефективні способи тлумачення та впровадження в життя цих законів з допомогою незалежних організацій, про що громадськість повинна інформуватися і за чийм виконанням слідкувати. Розподіл влад може сприяти створенню дуже дієвої структури для забезпечення незалежного контролю та нагляду.

Б.Леонов

ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Стаття 17 Конституції України проголошує: “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу”. Важливість і стратегічне значення інформаційної безпеки для економічного та соціального розвитку держави й суспільства не потребують особливих пояснень і обґрунтувань.

В умовах реформування сектору інформаційної безпеки значення правового забезпечення суспільних відносин у сфері охорони державної таємниці набуває особливої актуальності. Адже розголошення такої інформації – одна з основних загроз національній безпеці України в інформаційній сфері (ст. 7 Закону України “Про основи національної безпеки України”).

Безумовно, захист державної таємниці має відбуватися у межах правового поля, тобто забезпечуватися відповідним законодавством, у т. ч. кримінальним.

Чинним законодавством України передбачено кримінальну відповідальність за розголошення державної таємниці та втрату документів, що містять державну таємницю. Норми, що встановлюють відповідальність за ці злочини, містяться в двох статтях (328-329), що ввійшли до розділу XIV “Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації” Особливої частини Кримінального кодексу України (КК України) 2001 року. В ньому,

як справедливо зазначає В.О. Навроцький, збережено й розвинуто, а часом просто відтворено основні норми та інститути раніше чинного КК 1960 р.¹ Між тим інтеграція України до європейського правового та євроатлантичного безпекового простору (що є пріоритетами національних інтересів України) об'єктивно вимагає осмислення положень кримінального законодавства європейських країн. Відомо, що вивчаючи право інших країн, ми краще розуміємо своє національне. Порівняння дає можливість визначати спільне та відмінне, бачити як недоліки, так і кращі зразки вирішення певних питань.

З огляду на важливість в сучасних умовах порівняльно-правового методу, розглянемо відповідні норми кримінального законодавства Австрії, Данії, Республіки Польща, Федеративної Республіки Німеччини, Франції.

У Кримінальному кодексі Австрії норми, що передбачають відповідальність за злочини у сфері охорони державної таємниці, об'єднано в один розділ 16 – “Шпигунство”.

Під державною таємницею законодавець розуміє відомості, предмети або пізнання, включаючи письмові матеріали, креслення, моделі і повідомлення про те, що є доступним обмеженому колу осіб і має триматися у таємниці від іноземної влади, наддержавних або міжрегіональних утворень для того, щоб запобігти заподіянню тяжкої шкоди обороні Австрійської Республіки (§ 255). Злочинами у сфері охорони державної таємниці австрійський законодавець вважає: умисне розголошення державної таємниці (§ 252), видачу державної таємниці (§ 253), вивідування державної таємниці (§ 254).

Кримінальний кодекс Данії злочини у сфері охорони державної таємниці не об'єднує в одну групу. Ці злочини містяться в главах 12 (Злочини проти незалежності та безпеки держави) та 14 (Злочини проти держави) КК Данії. Серед них § 109 передбачає відповідальність особи особа, яка розкриває чи передає будь-яку інформацію про таємні переговори, обговорення чи резолюції держави або її наміри щодо іноземних держав; § 110 – за підробку, знищення будь-якого документа, що має значення для безпеки держави; § 129 – за розкриття державної інформації щодо процедур виборів чи референдумів або переговорів конфіденційного характеру, проведеними державними радами або органами.

У Кримінальному кодексі Республіки Польща норми, що передбачають відповідальність за злочини у сфері охорони державної таємниці, вміщено в одну главу XXXIII, яка має назву: “Злочини проти охорони інформації”.

Злочинами у сфері охорони державної таємниці польський законодавець вважає такі злочини, як розкриття або незаконне використання інформації, що становить державну таємницю (§ 1 ст. 265), розкриття інформації, що становить державну таємницю, особі, яка діє від імені або на користь іноземного суб'єкта” (§ 2 ст. 265), необережне розкриття інформації, що становить державну таємницю, яка стала відомою у зв'язку з виконанням публічної функції або отриманим повноваженням (§ 3 ст. 265).

Окрім цих злочинів, в цій главі серед злочинів проти охорони інформації містяться і такі злочини, як незаконне розкриття публічною посадовою особою інформації, що становить службову таємницю (§ 2 ст. 266), незаконне розкриття або використання інформації особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з виконанням роботи, публічною, громадською, господарською або науковою діяльністю (§ 2 ст. 266), незаконне розкриття листа шляхом приєднання до каналу, призначеному для передачі інформації (§ 1 ст. 267), незаконне псування, вилучення або зміна запису

¹ Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.). – К.: Атака, 2001. – С. 63.

інформації, що має істотне значення (§ 1 ст. 268), знищення, псування, вилучення або зміна запису на комп'ютерному носії інформації, що має особливе значення для обороноздатності держави, безпеки зв'язку, функціонування урядової адміністрації, іншого державного органу або адміністрації органу місцевого самоврядування (§ 1 ст. 269). Прямо віднести ці посягання до злочинів у сфері охорони державної таємниці не уявляється коректним, оскільки їх предмет не містить посилення на відомості, що становлять державну таємницю.

Кримінальний кодекс ФРН також захищає державну таємницю. Розділ 2 КК цієї країни має назву “Зрада батьківщині та загроза зовнішній безпеці”. Цей розділ складають 13 статей, в яких містяться норми про відповідальність за розголошення державної таємниці (§ 95), зрадницьке або інше вивідування державної таємниці (§ 96), видачу державної таємниці (§ 97), видачу нелегальної таємниці (§ 97^a), розголошення відомостей, помилково прийнятих за державну таємницю (§ 97^b).

Як і Кримінальний кодекс Австрії, КК ФРН визначає державну таємницю. Під нею розуміють факти, предмети або відомості, які доступні обмеженому колу осіб і повинні триматися у таємниці від іноземної держави для того, щоб запобігти заповідянню серйозної шкоди зовнішній безпеці ФРН (§ 93).

Кримінальний кодекс Франції найгрунтовніше і найглибше серед інших країн Західної Європи розкриває діяльність охорони державної таємниці. Глава I КК Франції містить розділ II – “Посягання на таємницю національної оборони”. Відповідно до ст. 413-9 характер таємниці національної оборони мають відомості, технології, предмети, документи, інформаційні дані, дані картотек щодо національної оборони, які є об'єктом охоронних закладів. За такого рівня класифікації таємниці національної оборони, а також органи влади, наділені правом встановлювати правила організації її охорони, визначають декретом Державної ради.

До посягань на таємницю національної оборони належать посягання, які полягають у заволодінні, знищенні, розкраданні, виїмці, відтворенні відомостей, технологій, предметів, документів, інформаційних даних, даних картотек, що мають характер таємниці національної оборони; ознайомлення з ними широкої публіки або будь-якої особи, яка не має на це права (ст.ст. 413-10, 413-11).

Враховуючи досвід розглянутих зарубіжних країн, вважаємо, що злочини, юридичний склад яких міститься в диспозиціях ст.ст. 328-329 Кримінального кодексу України, обґрунтовано об'єднані в одному розділі. Така практика загалом відповідає нормативним підходам держав-членів НАТО щодо відображення в кримінальному законодавстві розглядуваних злочинів.

Додаток – 2

J. GRIBOWSKI

SECURITY SECTOR REFORM: LITHUANIAN EXPERIENCE

Thank you, Mr. Chairman. Being the last speaker of the day, I am challenged with the unenviable task to recapture your attention and hope to maintain a bit more of your patience. I will be as brief and clear as I can be within the given time frame. I hope to provide you with some food for thought to go a bit further and deeper into the tactical level. As my colleague gave a very good speech, I would like to take it as a basis of my statement and look at how to link policy and implementation and the lessons learnt from this perspective. The art of translating policies and statements into implementable plans and programmes is a challenge. It will be a challenge and we will face it together. The lessons learnt in going through the different steps of reform, especially defence reform, find their application also in other sectors such as security and intelligence. Firstly, when we analyze the intent of the policy we need to consider and prioritise the list of tasks that we face. What are the requirements to implement the stated policy? We are not able to do it in one day, one week, or even one year. But little by little we are able to accomplish the set objectives and if we prioritise these objectives, and they are based on a coherent and sound plan, it is our first step to success. The priorities need to be based on reality. Policy dreams that are far from reality only help to fill paper with a lack of future clear future perspective. If, however, we translate this policy into real achievable plans and programmes, it will be our next step towards a successful reform.

Resources. Unfortunately, we cannot forget about this aspect, nor can our Ukrainian colleagues ever forget about it because it is always present. Resources – the human factor, resources – the financial factor. Without resources we may have the best policy intentions that one can think of, but if they are not resourced properly, we find ourselves again in the position of empty possibilities. Finally, implement, implement, implement. Once the policy objectives have been prioritised, properly resourced and are based on reality, all that is left to do is to implement the set objectives. We can talk and talk and talk but until we walk and walk and walk we will not be able to accomplish much. The key to a successful policy implementation is simple: priorities, reality, resources and implementation. Thank you.

I. Erdogan

TURKISH EXPERIENCE OF SECURITY SECTOR REFORM

Thank you, Mr. Chairman, I am the Ambassador of Turkey to Ukraine. First, I would like to thank all the speakers. We have been provided with impressively comprehensive information regarding the enormous transformation of Ukraine's security sector in line with European standards. I have no questions. I would rather make a point of stretching the aspect of the process in view of the experience of my country, Turkey, which has undergone tremendous reforms in terms of democracy, human rights, rule of law and security in particular, for the last five years.

In my opinion, the transformation process has to comply with security standards and the security standards in terms of human rights and rule of law.

Finding the right balance between the two aspects is, in my opinion, of uttermost importance. I would like to particularly draw your attention to the second point, which is compliance with European standards in the field of democracy, human rights and rule of law.

This aspect has always been referred to by some Ministers, including Mr. Petrochenko, Mr. Timoshenko, as well as Mr. Cole. It is true and we know that Ukraine is taking into consideration the work of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. And in view of my past experience, I know that there is serious cooperation between the Parliamentary Assembly of the Council of Europe and the Ukrainian authorities. I would, if I may, recommend that in addition to the recommendations of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, the case law of the European Court on Human Rights particularly, should be taken into account in a comprehensive manner throughout the legislation procedures undertaken in the Ukraine. This concerns not only the new, and to be enacted legislation, but also a screening of the present legislation. The Ministry of Justice and National Defence Council might be two proper national security bodies in Ukraine. This committee or body should be comprised of legal experts having experience in the jurisprudence of the European Court on Human Rights, which allows them to screen the existing legislation as well as the prepared drafts regarding the transformation of the security sector of Ukraine.

This will contain several aspects. I may name a few: First, it will provide better compliance with the European standards and create a better balance between the security standards and human rights norms. It will also help to diminish the work holes of the European Court on Human Rights, which is a great concern for all of us around this table, particularly myself, as I see it in view of the experience and lessons learned by my country in this regard. And, of course, the Ukrainian government will have to face a smaller amount of justice satisfactions to be paid in the future. These are, perhaps, marginal results, but particularly in order to be able to create a better balance between the security standards and human rights norms.

U. ZINITIS

LATVIAN EXPERIENCE IN IMPLEMENTING SECURITY SECTOR REFORMS

Thank you. Dear colleagues and partners, it is a great pleasure for me to participate in this conference. I am pleased to make some remarks concerning Latvia's experience of implementing reforms in the security sector. The national security services in Latvia are relatively new. After having regained national independence, Latvia has reformed its national security services from the very beginning. It was a serious challenge for our new country. In this context, it is understandable that, over the past sixteen years, Latvia has been implementing several reconstructions and reforms of the national security services. The aim of these reforms was to find the most effective way to implement the key tasks for these services. Another important factor for the development of these services was the need to be maximally flexible and productive as today's environment is constantly changing. The Constitution Protection Bureau of the Republic of Latvia is one of the three state security establishments in Latvia. The main tasks of the bureau include intelligence abroad and counterintelligence. At the same time, the Constitution Protection Bureau is a national security authority, which deals with the protection of state secrets as well as the protection of classified information of the European Union and NATO. Our bureau collects information and forwards it to the executive officials to best support them in making decisions that serve the interest of the state. The Bureau is not authorized to conduct any type of crime investigations. The Constitution Protection Bureau is supervised by the Cabinet of Ministers. Parliamentary control, in my country, is carried out by the National Security Commission of the Parliament. Latvia had to adapt reforms regarding the status of the National Security Authority. The establishment of the National Security Authority is based on a security requirement of both, the European Union and NATO. The overall responsibility of the

National Security Authority is the protection and control of NATO's and the European Union's classified information in the country. It supervises the circulation of NATO's and the European Union's classified information, consults and grants the personal and facility security clearances to individuals and enterprises, which due to their official functions, require access to NATO or the EU classified information. The National Security Authority ensures that the security requirements of electronic classified information are observed and determines the right equipment to be used for protection of the classified information. Our experience shows that the system works effectively if the basic NATO standards are included in the national legislation. There are few models of how to organize the work of the National Security Authority. In one of the models, the so called post box model, the National Security Authority receives information from other institutions and takes its decisions based on all the information received. Latvia chose the other model, in which operative information is tested by the National Security Authority. Its decisions are the result of the operative information received. In reforming the counterintelligence service, it is very important to keep the operative agencies as they might benefit from foreign agents being active in the same body. Reform issues never end and the problem for the national security services is that they are quite conservative by its nature. In order to change the current situation among national security institutions, reform efforts take place in many countries. The mission of the reforms in the national security services is to more effectively challenge threats and to be able to quickly react to maintain international peace and security. On the other hand, the reforms should not be objective themselves. In this sense it is appropriate to remember one old genius' saying: 'It is not the color of the cat that is important but whether the cat catches the mouse'. In other words, the mission of the reforms is to become more effective and not to make formal changes. Thank you for your attention.

J. KARLSBERGS

PREPARING LATVIAN ARMED FORCES TO JOIN NATO

Thank you very much. This is a dynamic process and a dynamic organisation, so it is very clear that dynamic changes happen as well. Ladies and Gentlemen, I will try to be really brief as I have the feeling that I might be an obstacle to the lunch break in 10 minutes. Therefore, I will cut my presentation short. I would like to mention three points of our experience regarding strategic decision making of 1994, when our government proclaimed that our intention was to join NATO and the EU. Over the last decade, many changes have been made and a new way of thinking has been necessary to prepare Latvia for NATO membership. In this regard, many new conceptual documents such as the state defence and foreign concept as well as the security concept have been developed. The national legislation has been substantially reviewed as well. This new way of thinking implied different aspects, but one of the most important was, that the NATO integration process can only be achieved as part of team work. Several other speakers have mentioned that before me. Additionally, many ministries and agencies have to be involved to achieve the desired results. In our case it included the Council headed by the Prime Minister and other key players such as the economic, finance, justice, transport, defence and foreign sector. The political agreement is a precondition for a successful implementation of those reforms. In our case, the new thinking was reflected based on a shift from a territorial to a collective defence concept. It was one of the greatest challenges at that time. I remember how difficult it was to develop a system of collective defence, having been restricted by former concepts of legislation, historical memory and, of course, the mindset of the people and the political elite. What were the results of the new collective defence concept? We cut our territorial units nearly by half and

streamlined our commanding structures. One fundamental task during the NATO integration process was our readiness to provide units for the participation in the Alliance operations. Latvia adjusted its legal bases for its participation in collective defence operations. It reviewed its legislation accordingly and applied changes to the structure of its Armed Forces. The tangible result of this shift was Latvia's decision to become the first country in the Baltic Sea region to introduce fully professional Armed Forces. Currently, the professionalisation of the Armed Forces is the main ongoing reform. This task will be concluded by the end of the year. In today's world our troops must be better trained and prepared. They have to be mobile, deployable and able to respond to today's challenges. During the transition period to a fully professional military, the number of military personnel in Latvia will be reduced. Special attention is paid to the improvement of the recruitment system and the quality of life issues, such as housing and social benefits. A new reserve concept has been developed accordingly. As previously mentioned, the reduction of our home defence forces was accomplished within the framework of the shift from a territorial to a collective defence system, which politically speaking is a sensitive element. We would like to provide professional service units to NATO operated peace keeping and peace enforcement missions. Another important precondition for the successful realisation of the objectives defined by the security and defence policy concept is the issue of availability of resources – financial, personal, material and infrastructural. We, therefore, pay very serious attention to the development of the planning system. To achieve the stability within this planning system, Latvia, in 2002, adopted the law on state defence financing, which stipulated that two percent of the gross domestic product should be allocated for defence and NATO integration until 2008. By this law we managed to guarantee the sufficient level of funding for the restructuring of the Armed Forces and fulfillment of NATO requirements. Of course, the year 2008 is very close and we look forward to continuing the review of this law. Additionally, I would like to stress that strong public support is an absolute must for a smooth development of the defence system. It has helped us a lot during all these years. We have had consistent public support for the reorganisation and reforms of our Armed Forces and Latvia's integration into NATO. We still pay great attention to the public relations issues and continue to insure that the public is sufficiently informed regarding the security and defence issues. Therefore, we have conducted much practical work that is oriented towards our defence and military reforms, especially those relating to our Armed Forces. Going through this process we gained a lot of experience that we are ready to share. We believe that Latvia's security sector reform experience and the lessons learnt during the integration process is a contribution, which we can provide to strengthen NATO cooperation with partner countries and new applicants. However, the process of improvement and development of our own capabilities and Armed Forces are not yet finished. Our practical development of the defence system is a result of two flows of transformation that are currently determined by our membership and the alliance transformation itself. We all must insure that our new systems are adapted to the new world. Here I would like to finish my presentation. Thank you very much.

J. COLSTON

WELCOMING ADDRESS AT THE INTERNATIONAL CONFERENCE

Thank you, thank you very much Mr. Ryzhkov and thank you, Mr. Fluri.

Minister, distinguished participants of this conference, let me on my behalf add my welcome to you all. As you will see from the programme, we are due to be joined very shortly over the conference link by the Secretary General. I will interrupt my own introductory

remarks when I get the signal that he is ready to participate. And we will resume introductory remarks after he has made his key note address.

I think, it is very important today that we are holding this conference on the security sector reform here in Ukraine, under the auspices of the NATO – Ukraine joint working group on defense reform and organized jointly by NATO, the National Security and Defense Council of Ukraine and the Geneva Center of Democratic Control of Armed Forces.

This conference is due to address one of the most important activities currently on the agenda for NATO – Ukraine cooperation. That is the implementation of security sector reforms in Ukraine. Such reforms serve both the interests of Ukraine and its aspiration for Euro-Atlantic integration.

This conference also launches the 2006 senior level meeting of the NATO – Ukraine joint working group on defense reform, which I have the privilege to co-chair with prof. Bershkov.

I hope the colleagues will find that the objectives of the conference are well defined. The conference aims to help Ukraine better to prepare to the challenges of the future sector reform and serves as a forum for an exchange of views between NATO allies, partners, Ukraine and other invited guests about the comprehensive reform in the security sector.

The principal objective, set for the conference, is to exchange views about the experiences in managing the transformation of the defense and security sectors. The conference also aims to assist Ukraine in developing a national security strategy.

The main focus of the conference is, therefore, on developing and implementing a national security policy concept.

The event is also intended to provide more details and a substantive feedback on the all these areas. In support of the intensified dialogue between NATO and Ukraine on membership issues and to serve as a catalyst for further expert level work to be conducted in support of the 2006 work programme of the NATO – Ukraine joint working group on defense reform. But, perhaps, the most importantly our agenda today addresses the ongoing implementation of the national security sector review in Ukraine, which is designed to address all policies, institutions and mechanisms, which relates to the security of the state including external and internal factors.

I welcome Ukraine's decision taken to address this issues with NATO allies in today's conference and in tomorrow's meeting of the joint working group on defense reform. Ukraine's decision to consult with allies is a clear sign of the deepening nature of the relationship between the Alliance and Ukraine.

I can see that the Secretary General is now in his chair in Brussels.

Secretary General, a warm welcome from Kiev and from all participants in this international conference on security sector reform in Ukraine. Together with my co-chairmen from the National Security and Defense Council and from the Geneva Center for Democratic Control of Armed Forces – a very warm welcome to you. We are honoured today to have a participation also of Minister Tarasyuk, the Minister of Foreign Affairs, of Mr. Horbulin, the President's Senior Advisor on Euro-Atlantic Issues, as well as senior representatives from the ministries and agencies of the security sector in Ukraine.

So, it's a great pleasure for me to extend an invitation to you to deliver the keen-end address to our conference this morning.

Secretary General, the floor is yours!

D.COLSTON

CONCLUDING REMARKS AT THE INTERNATIONAL CONFERENCE

Philip, thank you very much indeed. From my part let me offer some very brief concluding remarks.

I agree with both of my co-chairmen, that this has been worth while and successful meeting. I hope all the participants will find that too.

Let me just make five brief remarks in summing up.

First, I think this meeting has been very important in terms of establishing the conceptual framework for the tomorrow's senior level meeting of the joint working group on defense reform. That was one of my own personal objectives for today that we should use it to establish it as the policy context for what we need to do tomorrow. Now what I think we need to do tomorrow is the focus on implementation, and many speakers have also talked about importance of implementation, the importance of putting the legal framework in place, the importance of seeing this happen.

Tomorrow we will have an opportunity to discuss practical ways, through which security challenges that we have discussed today can be addressed, practical cooperation in implementing that security sector reform.

As someone said earlier: "Security strategy is not self-implementing". And we need consider hard how we can turn the good idea into reality. It does require people, it does require organization, it does, I think, as well require money to facilitate the change.

My second point is about openness of today's discussions. I am very impressed that this afternoon we heard a series of detailed and comprehensive presentations from each of the Ministries within the security sector. We have set out in detail openly and transparently in front of our allies, in front of the representatives of NGOs, in front of parliamentarians, what we are doing and what we are planning to do in the future.

And I think about that hugely important is that one of the main strength that this meeting has been facilitating the sharing of views on our Ukraine's approach to security and our allies' approaches as well.

This, I think, should give us a lot of confidence and maturity on the part of the Ukrainian authorities.

I am pleased too that we have the government discussion on the international security strategy, which we will continue tomorrow.

My third point is that I think the meeting has been useful in producing a series of very helpful ideas but practical ideas in relation of implementation and more innovative thinking about the scope of our cooperation in the future. And we should reflect on these ideas as we look to develop the work program for 2007-2008 for the joint working group on defense reform.

The fourth point. I was pleased to see that our discussions today how much in common we have in analysis of security risks and threats. As the Secretary General said this morning our security should be regarded as indivisible. And it really is.

We have also agreed that today's threats and risks cannot be managed solely by military means. And we need a truly comprehensive approach to be based on comprehensive planning to address those threats and risks.

And the fifth point. We've noticed that the security sector reform is valuable in its own right, but above all it is valuable as an indispensable element of consolidation of democratic reform.

Let me just finish with the personal reflection. It was only twenty years this year that Ukraine experienced a catastrophe of the most severe consequences. Chernobyl will, I am sure, remain in all our memories as one of the most dramatic events of recent history. I want to pay my own respect to the victims of this great tragedy. Chernobyl and other dramatic and occasionally tragic episodes in Ukraine's history show what a lack of security means. They, perhaps, also demonstrate the importance of openness and transparency between the

government and the people. But every discussion about the security in Ukraine should also look forward. Today's realities are different, Ukraine is an independent state, which needs to set up a vision of its own security in the 21st century. Ukraine has also set herself the goal of joining the family of free and democratic states, called NATO. The key to success both to security sector reform and for Ukraine's NATO membership aspirations is in Ukrainian hands. But the allies are ready to help. And our discussions today have, I think, both furthered Ukraine's objective and demonstrated NATO's hope.

Lastly just let me on my behalf express my appreciation to professor Sergey Pirozhkov, whose determination has been instrumental in making this event possible and to thank also the Ukrainian authorities for their support and hospitality throughout this event here in Kiev, and my particular thanks to Minister Tarasyuk and Mr. Horbulin, whose presentations have been extremely open and forward-looking. My thanks to the Geneva Center for the Democratic Control of Armed Forces. Philip, it will be a pleasure to work with you again. And I hope this will not be the last occasion. I'd like to thank all of our speakers: we've received a great amount of information today but I do greatly appreciate the efforts that both of our speakers from Ukraine and from Allies have invested in making a success of today.

By the end, let me from my part thank all those behind the scene from Ukraine, from the NATO's Liaison Office on the Information and the Documentation Center from Riga, and of course, to the interpreters for their excellent job.

And, perhaps, before we leave and prepare for this evening entertainment, you just join me in thanking all those who's made such a successful precedent.

Thank you very much indeed!

E. Cole

SECURITY SECTOR REFORM : LINKING POLICY WITH IMPLEMENTATION

Mr. Chairman, Ladies and Gentlemen, thank you very much for the invitation to be here. Let me make a brief overview of ideas for linking overall security sector reform policy with implementation. Many of these points have already been elaborated by the various representatives from the Ukrainian ministries and their representatives. Firstly, it is very important to have key reference points for all the reforms and of course the national security and defense policy plays a crucial role in that. The key reference document is not only for all the security sector actors but also for democratic institutions and society as a whole. Using this reference document it is important to outline for each agency the overall reform framework and strategy, to clearly outline reform goals and long-term objectives, and also clearly identify the responsibilities for all of the actors concerned. It is also important to clearly identify program and planning for each agency's reform. The need as a whole across the security sector, the reform need as a whole in terms of resources, skills and personnel. And this has been elaborated by some of the representatives of the security agencies it is done as the result to update the security sector legislation and most importantly to make sure that these security sector laws incorporate international norms for each part of the security sector, the law enforcement, defense and intelligence. And for example, we also have heard here today how various Council of Europe recommendations on this subject and the Council of Europe Parliamentary Assembly recommendations on the democratic control of the armed forces we have heard how these were incorporated how these norms were incorporated in the Ukrainian law. It is also important to make sure that the codes of conduct governing the operation of each part of the security sector that each of them are updated to reflect international norms as well and that there are tools for to come to norm and to be enforced. Now let us focus on implementation how to operationalize the agreed set of reforms at

institutional level and how the international community can help. Firstly, there is a possibility of what has been called in the Ukrainian Ministry of Defense expertise on policy advice when the institution identifies expertise that it needs to help the reform and help in one case with planning. The experts come and work with agencies and give advice and help as much as possible the agencies concerned. But for some institutions it is useful to outsource particular issues to experts to gain insight and to gain necessary recommendations on possible solutions to problems encountered in the reform process. At the same time, it is important to regularly make comparisons of the progress across all the parts of the security sector identifying which parts are going to slow reform process and which are going faster and readjust resources so that the reforms can go forward in a systematic way. So how can an implementation reform be exploited at a national level and in each case how can Ukrainian actors assert ownership of the implementation process? One possible way for an agency to take on board responsibility for coordinating reforms and to convene a forum for the national actors to discuss the details of reforms that they need. And one example that has been mentioned today is the idea of making a working group under the auspices of the National Security Council, which purely focuses on security sector reform progress and problems. Externally an international organization can also be requested to coordinate the deployment of resources. Often many international actors are offering assistance programs of various kinds: law enforcement, defense and there can be a clearing house established to streamline the flows of assistance. At the same time, the internationals can help identify clearly the working group additional needs and resources for further reforms. Overall, any working group involved into international organizations at the national level these groups can also meet regularly to discuss basic process and need for further reforms. Overall, there are many potential problems in technical terms.

Let us look at some available briefly and implementation as a whole. Reform and modernization can sometimes be perceived solely as an executive program with executive properties and it is important that the reform is the cooperative process that democratic institutions are involved and in this way the reforms will have much more legitimacy and of course transparency and accountability and that can be created when there is the collective ownership under consensus of reform and its progress. Just often bitter obstacles to reforms are often met. That is one of the main reasons why it is important to create a democratically mandated platform for these working groups with the instrument relevant to reform such obstacles, any obstacles that destruct reform process in any part of the security sector.

In conclusion, it is very important to identify a platform for coordinating the reform across the security sector and discussing the status of reform and any need to make sure that it progresses smoothly. It is important obviously to coordinate it with the relevant international actors. And also now for several years forums such as this conference and other round tables have been used systematically by the Ukrainian parliament and its security sector as a platform on which to discuss the needs and progress of today. And in this way overall there will be symbols to increase the matter of ownership the Ukrainian agencies and Ukrainian society have of the security sector reform and relevant issues and problems and of course finding solutions to the problems encountered as reform progresses. Thank you.

Thank you. I think that in general your recommendations are very useful for organizing the security sector reform process and we will use them for sure.

H. Marku

NATIONAL SECURITY STRATEGY OF UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF THEIR RESOLVING

Thank you very much Mr. Chairman.

Ladies and Gentlemen, good afternoon. It is an honor and a privilege to address such a distinguished audience on the topic of national security strategy and the general strategy and I am grateful for offering me such an opportunity. As the allocated time is so scarce, I am going to go directly into the following three points I would like to make in my intervention. Firstly, national security strategy shapes the international environment as this environment is facing the option of formation of security strategy. Secondly, in this historical time the international security environment is indeed rapidly changing and those changes are both predictable and unpredictable. And thirdly, the perception of those changes and their reflection in the international security strategy are subjected by NATO. A fair way of dealing with them in the objective manner is to aggregate collective knowledge at the national level about what values and interests your nation has to protect and to promote on a regional or global scale. Another way of objectivizing the perception is to acknowledge the reflections of others, especially those of the security organizations to which your nation belongs or is striving to belong. Those two ways are of course not mutually exclusive. Now, expanding a little bit my remarks I start by saying that theses of a national security strategy shapes the international security environment and this environment is shaping this option for a national security strategy, it may be phrased in “any strategy is better than no strategy”. Issuing such a document a nation like Ukraine informs all the other nations, international organizations and the public at large where she stands on the main issue of interest for her security, what are strategic goals and how she intends to make use of her powers both soft and hard in order to accomplish those goals. And I would make here a brief remark about using powers. I used to work, like many of my Ukrainian colleagues in shaping documents of strategic level. The idea of involving powers: diplomatic, military or any other kind of power in order to accomplish goals gives the flavor of the security strategy. A strategic level, like many issues that were mentioned here, is an energy issue. It is a strategic issue for any nation. Is this a security issue? Only if the power is involved in any way. Three governance of the power, otherwise it remains on the economic side, on political side or any other side. Now coming back to my discussion, there are two extremes of any given national security strategy. At one end, there is a purely reactive strategy. This is a strategy identifying threats and proposing solutions to those threats. And at the other end there is a strategy that is purely active. That is the strategy that states what place the nation wants to occupy in the world and propose the ways and means to pursue that vision. In between these extremes there are different combinations. I really believe that the newly imaged Ukrainian security strategy is somewhere in the middle, stating that Ukraine wants to occupy certain place in the world alongside Europe and alongside NATO and also reacting to some of the threats that you have already identified. Because of the influence of the international security environment it is evident that the higher the rate of active, deliberate security aspect in the strategy the higher the impact positive or negative to the other actors. But the relevance of the security strategy for the international community is given not only by the text itself, political declaration itself, but also by the shape and performance of the security sector that has to implement this strategy. Even if the historical performance of that sector was poor in some nations like Ukraine, it still gives a strategy a better strategy in the international environment than no strategy at all. I stop here with my argument for the first thesis.

Secondly, I said that in historical terms the international security environment is indeed rapidly changing. And those changes are both predictable and unpredictable. And I have mentioned some that even if your strategy is already done in the first draft you might want to consider it further.

Both the end of the Cold War and the War on Terror happened at a decade apart and each one of those historically important events were hardly predicted before they took place.

At the same time almost all officials and experts consider that a new nation type of war in Europe is not likely in the foreseeable future and I give you just the examples of predictability and unpredictability. Let us quickly name some of the general aspects and accepted issues of concern in the international security environment and their relevance for the security strategy of Ukraine. The nature and likely evolution of the transatlantic relations was never questioned here but they maybe regarded uncertain for some and quite stable in the medium terms for others. The nation that once has built its security on partnerships and alliances may tend to favor one shore of the Atlantic over (against) the other if she believes that the transatlantic relations are conflicting.

And if the school of thoughts that she relies on in her assessment is classical “real politics” or modern thought, all this contains in minds of public in the last year’s, in the years of Bush administration, for example, may be seen as a clear indication that the Transatlantic relations are conflicting. If the school of thought is postmodern, it may reveal that all differences are (I’m using here a specific term) ‘micronarrative’ – that means ‘of local importance’, not of overall importance. And on the broader issues there still is a consensus between the two pillars of the Western World. In this case the preference is for either the US and NATO (of which the US is a part) should not exclude the preference for the EU at a larger scale. And as the Minister of Foreign Affairs of Ukraine stated clearly that you look alike in those issues. There are some uncertainties for the place and roles for the international security organization to occupy and play in the next 5-10 years, and you might have in mind the United Nations, OSCE, NATO. Are these organizations able adapt and serve the globalization trends and to the new security environments? Are they able to cope with asymmetric threats, that are not yet predictable? I do not have answers to those questions. But I know someone who has such answers – the nations that compose those organizations. If they are knowledgeable enough to find the right solutions and capable enough to implement them, they may have positive answers to those questions. As a nation on the UN and OSCE and aspirant to NATO Ukraine should express its national security strategy with the willingness to be an active contributor to the adaptive processes of those organizations.

The Russian Federation presented the international community with a fair amount of security and uncertainties and challenges. A long certainty is that the Russian Federation seems to understand as the United States and Europe understood for themselves that she may not play a global role by herself and had to enter the concert of nations and organizations that want to shape the global security environment. As long as the Russians have a vision of even their own close vicinity as also a part of the global map, it is expected that their approach to the security issues in some of those regions are facing will be at least discussed with other international actors and their concern and proposed solutions will be listened. On other issues perceived by the Russian Federation as threats to her own security and especially on issues relating to her own interests and aspirations the uncertainty still persists. The only way of diminishing those uncertainties is to have a sincere and direct dialogue with Moscow even if solutions are not likely to emerge immediately and by extension of these observations to any of her neighbors.

Global terrorism, proliferation of highly destructive weapons, illegal trafficking of goods and persons, organized crime and ecological concerns are also to be mentioned on this list: some may be of not immediate concerns for Ukraine, and some are even approachable by Ukraine alone. The way of dealing with those threats depends very much on the level of international integration Ukraine wants to achieve. Depending on this level, those threats of no direct impact to Ukraine may find Ukrainian solutions in a common action. Where other threats of direct concern for Ukraine may be approached with lesser effort from her part. The same of the relation may be made for regional and local frozen or latent conflicts such as the Transnistrian one. It’s unlikely that Ukraine may be able to be the sole depositary of the

sources, willingness and determination to tackle with those conflicts by itself, even if they are of great concern for her security.

The perceptions of rapid changes and emerging threats on the international security environment and their reflections in the national security strategies are subjected by nation, as I stated before. And they said that the fair way of giving them an objective scenarios to aggregate collective knowledge of nation about what the values and interest of nations it wants to protect and promote on the regional and global scale. And here I have to make another observation. In terms of making use of powers your government as most of the governments emerged lately from the Soviet space and the larger Communist world are not skillful and have no training in using powers they have. And that's a statement, it's obvious. And it is a tendency to say that the best power at hand is the military power. Why? Because you can command them. You can just call a general and say: do that and that. But again, those governments and your government are not skillful in that either. Because there are very few governments in Europe are able to start a war or to send troops abroad for missions, or the others are following, are copying what they see in other governments, in other chancellors. So, what you can do in this respect is:

- aggregating knowledge of national level. But this is not an easy task. It requires a significant amount of transparency on issues of higher sensitivity, encouragement of independent studies and research on subjects traditionally reserved to government decision makers.

- Acceptance of alternative strategies, sometimes opposing the official points of view. And it requires a national scientific effort that are usually costly and their outcomes are not always relevant. Unless you are doing that it is difficult to aggregate knowledge to know exactly what the nation wants and what do other do, and giving here the Romanian example. As you know Romanian aspiration to join NATO by that time was very much supported by the people, but not because Romanian was facing a fear or a threat, but they wanted more protection from NATO. It was because of Romanian common intelligence, common knowledge. They felt that the government cannot provide or cannot give a better-off life to Romanian people. And they wanted the integration to have others coming from outside and put order in our own house. And the fact that Romania is thriving now through joining the European Union also is of relevance in this respect, because European Union came with a package to tell the Romanian government how they should perform – in detail, law by law, aspect by aspect, domain by domain. Without that Romania couldn't be where she is now.

You may have other reasons for joining NATO than the Romanian were. But regardless the reasons for joining NATO, I think that your strategy should be very clearly explained to the entire world, to your own people why you want to join NATO. Is that you feel you are better-off in NATO membership? Do you want to play a free rider role sometimes in that respect or want to apply to the help of the international community to be presented here by NATO to faster keep the progress to welfare?

Coming back to my script, I have to mention that on security issues in general, and on defense issues in particular the eventual international assistance is not available on the same scale as on economic, social, political or ecological issues.

As the international community represented both by governments and non-governmental organizations show more resistant in advising in domain of pure nation concern. If you remember the address of the Secretary General that said that even your evaluation of the international security environment should be Ukrainian copyright, and that means that none is going to tell you directly what to do with your own security. You may receive some advice but this they're doing to have your own mind.

And another way of objectivizing the perception is to acknowledge the perception of others, especially those of security organizations to which your nation belongs or is trying to

belong. As I said earlier, many of the acknowledged threats and risks to the international security require international approach. In the same time, belonging to the international organization requires participation to a common effort to solve problems that are of concern for others of the same community and not necessarily the only your nation.

So, I would go firstly if I started drafting my own strategy by looking what are the threats and problems. NATO is declaring its strategic concept, Europe has its own security strategy and only afterwards I would add that list my own concerns.

Okay, ladies and gentlemen, I would stop here with my three points, that I stated at the beginning. If there is a need of explanation or other further elaborations of these points I would be more willing to do so during the discussion period.

Thank you very much for your attention!

RUDZTTE Kristine

Lessons learned from introducing effective implementation mechanisms of reform plans

Dear colleagues and partners!

It is a great honor for me to participate in this conference. I am pleased to make some remarks concerning Latvian experience implementing reforms.

The national security services in Latvia are relatively new. After the regaining of national independence in 1991, Latvia had to form its national security services from the very beginning. It was a serious challenge for our new country. In this context it is understandable that since 1991 Latvia has implemented several reconstructions and reforms of the national security services. The aim of these reforms has been to find the most effective way to implement the key tasks of the services. Another important factor for the development of the services was the need to be flexible for today's constantly changeable environment.

Constitution Protection Bureau of the Republic of Latvia (CPB) is one of the three state security establishments in Latvia. The main tasks of the Bureau include intelligence and counterintelligence. CPB is a National Security Authority which deals with the protection of the Secret of State as well as protection of classified information of the European Union and NATO. The CPB is collecting information and forwarding it to the executive officials for making decisions best serving the interests of the State. The CPB is supervised by the National Security Authority, and parliamentary control over it is exercised by the National Security Commission.

Latvia had to adopt reforms regarding the status of NSA. Establishment of the National Security Authority is a security requirement of both NATO and the European Union. The overall responsibility of the NSA is the protection and control of NATO and EU classified information in the country. It supervises the circulation of NATO and EU classified information, consults and grants personnel security clearances and facility security clearances to individuals and enterprises which due to their official functions require access to NATO or EU classified information. The NSA ensures that the security requirements of electronic classified information are observed and determines the cryptographic equipment to be used for the protection of classified information.

Our experience is that the system works better if the basic NATO standards are included in the national legislation. There were 2 models how to organize the work with classified information. One model was so called post box model where NSA receives information from other institutions and then take a decision. Latvia chose other model where NSA test the operative information and takes decisions.

Reforming the counterintelligence is very important to keep and not to lose operative agency because agents for security service might be compared as blood in the body.

Meanwhile the reforms never end. The problem for national security services is that they are quite conservative by their nature. In order to change the situation, reform of national security institutions is taking place in many countries. The mission of the reforms in the national security services is to face the threats and challenges more effectively and to react quickly to maintain international peace and security.

On the other hand reforms should not be objective for themselves. Here it makes sense to remember one old Chinese saying. It is not important what color is a cat, it is important that cat catches the mouse, - in other words the mission of reforms is to prove effective not to make formal changes.

Jaap de HOOP SCHEFFER

ADDRESS TO PARTICIPANTS OF INTERNATIONAL CONFERENCE

Good morning, Ukraine! Good morning, Kiev! Good morning, Minister Tarasyuk, dear friends, guys! Good morning, ladies and gentlemen! It's a great pleasure for me to address you this morning from Brussels, so, let me start by thanking the organisers – the National Security and Defense Council of Ukraine, the Joint Working Group on Defense Reform, composed of nations, and the Geneva Center for Democratic Control of Armed Forces.

For defense last year saw a great dynamism in NATO – Ukraine distinctive partnership. We saw an ambitious programme of reforms implemented by Ukraine. We saw intensified dialogue, emerging as what I think is a very effective mechanism for supporting Ukraine's integration aspirations; and more recently – the NATO's foreign ministers in Sophia in the presence, of course, of Minister Boris Tarasyuk – welcomed the free and fair elections in Ukraine. There is, of course, a strong hope and expectations that the new government in Ukraine will remain very strongly on the reform path. As you all know, NATO for its part, as we say, will strongly support that process. We all know that the pace of integration will depend on Ukraine's performance.

And today's conference with its well-chosen topic of security sector reform – I think – is a very important occasion for the overall reform agenda in Ukraine. Because a successful security sector reform will mean more security and more democracy, and as I mentioned the key words like “accountability”, “civil and democratic control”.

Practical issues will be discussed and are discussed in the NATO – Ukraine relationships. May I mention three key activities: more than threat and risk assessment, the draft national security sector review, and, of course, I would say last, but not least – the ongoing implementation of the reform plans.

Our conference will first focus, I should say, on the security interests in the 21st century. And there are crucial principles to consider here. Security assessments will be developed; and owned by Ukraine, Ukraine's ownership is a very important notion, I think.

We should focus on the visibility of security, Ukraine itself as a region as such, Euro-Atlantic elements, global elements and realisation that we live in an unpredictable security environment.

Then, of course, the discussion will focus and should focus on practices: the developing a national security strategy, which is, of course, very helpful for formulating Ukrainian interests.

And the last session will be devoted to the implementation of reforms, the importance of the human factor (always crucial), political leadership and commitment, and I should say again, last but not the least – the appropriate budgetary positions for all that. Discussions

about money and budgets are always the most complicated ones. I do realize that the same is in Ukraine, as in NATO but they should be held, nevertheless, and they should yield the result.

Now NATO and the allies more in general will continue to assist. The joint working group on defense reform has an ambitious programme of cooperation. And in October, 2006, high level NATO – Ukraine consultations will further promote this agenda.

As I said before, dear friends, Ukraine has seen an impressive pace of transformation. And you know, as well as I do know, there is now a need for this determination and Ukraine has shown and is showing to persist. That is, I think, the key success, both for security sector reform and for Ukraine's NATO membership aspirations.

The process is in Ukrainian hands. NATO will support, NATO will to assist wherever it can.

As I said, that I thank you very much for your attention. I may add that I wish you a very successful conference.

I may add that in few days, in few weeks from now we will have the Ukrainian Defense Minister in Brussels for another NATO – Ukraine commission, where certainly the items and issues you are going to discuss in Kiev will be prominently on our political agenda.

You know NATO's commitment to assist Ukraine in its ambitions. You know my personal position on this: I'll do everything I can as NATO Secretary General to guide and assist you in this process.

I say again, I wish you a very successful conference – to all of you. I know it will be another step on Ukraine's road to Euro-Atlantic integration, among specifically – to Ukraine's NATO membership.

Thank you very much, and a very successful conference!

S. SCHLESS

USA NATIONAL EXPERIENCE IN DEVELOPING NATIONAL SECURITY STRATEGY

Mister Chairman, Dear Guests, it a great honor for me to be here in Ukraine, a country in the middle of a great transformation towards becoming a democracy, integrated in Euro-Atlantic institutions. The recent elections the freest and the fairest in Ukraine's history were a great demonstration of the change that is underway in this country. The countries represented at this table belong to unique community in the world. NATO is very special. We are a small community of democracies who share common believes and values. And it is important that at the conferences like this when we talk about the security sector reform we realize that we are talking about the security sector in a democracy, and this is a very significant context. Because in a democracy, of course, a government is accountable to its citizens. And the state itself has very limited authority over the lives of its citizens. The citizens of a democracy deserve basic guarantees of equal treatment under the law and freedom from oppression. And the government is responsible for protecting civil society and individual freedoms, which require the rule of law. And the government in a democracy meets this obligation, fighting for an independent judiciary, a professional legal establishment and honest component law enforcement. Since a very special context in which a country is developing its security sector, now at this session what we are addressing right now is our national security strategies and as we heard from the previous speakers the national security strategy provides the vehicle through which the government of Ukraine can inform its public of its national level policy, priorities and implementation plans. And it is important to reinforce that a national security strategy is not only about military options and capabilities, it should address all elements of

the nation's power, including economic and diplomatic. And a national security strategy should establish a plan for organizing these capabilities to the national objectives. And because a national security strategy should encompass all the elements of the nation's power, it must be the result of the discussion and coordination among various government ministries, parliamentarians, allies and partner nations. And this dialogue that we have heard of has already occurred in the drafting of the strategy amongst different ministries and between executive and legislative branches should become a routine feature of the day-to-day work that is to be the hallmark of democracy. And to be effective a national security strategy, which begins with the realistic assessment of the threat environment and the current security situation needs to be routinely reviewed to insure that it responds to the current threats and challenges that will change over time. Finally, a national security strategy is not self-implementing it provides guidance for organizations and ministries throughout the government. But these ministries and organizations need to develop their own strategies for implementation. Because the success of a national security strategy is not the final release of the report, the success is the result that follows. And I just review briefly in the United States the process that we go through when some of the documents that flow from our process of drafting the national security strategy till its last point. We released a new national security strategy in the United States in March of this year. It is founded on two pillars. The first pillar is promoting freedom, justice and human dignity, and to promote effective democracies, and to expend prosperity through free and fair trade and wise development policies. The second pillar of our national security strategy is to confront the challenges of our time by leading a growing community of democracies. And in our national security strategy there are several key issues that are identified. Strengthening alliances to defeat global terrorism, to work with the United States' allies, we are working with others to defuse regional crises, we want to prevent our enemies from threatening the United States, our allies and our friends with weapons of mass destruction, and we want to transform America's national security institutions so that they can meet the threats and opportunities of the 21st century. As we touched upon in this morning session, our challenge in the current security environment is more complex than it was during the Cold War. The enemies that we face are not nation states, but the dispersed non-state networks and these networks operate on many continents and use indiscriminate violence and insurgency with ever-deadlier force in order to subjugate the Muslim world to a radical theocratic tyranny and to break our will to oppose them. And we, the community of democracies, have an obligation to stay on the offences and to prevent terrorist attacks before they occur. And to do that we need to deny the weapons of mass destruction to outlaw states and the terrorists they sponsor, and we need to work together to prevent any nation from becoming a sanctuary for these terrorist groups. Now victory in the war on terrorism is going to take a long time to accomplish because it is going to occur when extremist ideologies are discredited in the eyes of their host populations and in the eyes of their supporters and when these ideologies become unfashionable. So we will win when the extremist ideologies fall in the trash can of history such as nazism and communism and to do that we have to create a global environment that is inhospitable to terrorism. And that is a big challenge. Now as I have mentioned the United States is committed to work with our allies and partners to improve capabilities to confront these security threats, as well as continuing to bring freedom and democracy to the nations of Afghanistan and Iraq. As we said in our overview after we released our national security strategy all the agencies in the United States government began to work on developing how they are going to implement this global strategic document. And in the Department of Defense we have issued two documents. And the Secretary of defense representing the civilian side of the department issues a national defense strategy, which identifies the ways and means by which the Department of Defense will support these strategic objectives of the national security strategy and on the military side

the Chairman of the Joint Chief of Staff will prepare a national military strategy, which supports these two previous documents, the national defense strategy and the national security strategy. In addition to these strategic documents every two years the Chairman of the Joint Chief of Staff is required to review a unified command plan, which establishes the missions, the geographic responsibilities and the force structures amongst our combatant commanders. And periodically we also conduct global defense review, which is a comprehensive look at the size, location, type and capabilities of our military forces that are deployed abroad. Now our Congress also requires from Department of Defense to deduct a joint general defense review. The most recent one was released in February 2006 and this is a very good exercise, a good requirement from our Congress to make sure that the Department of Defense is looking ahead and planning ahead right programs and capabilities. And the joint general defense review is a joint civilian and military review lead by the Secretary himself but with active involvement of the Joint Chief of Staff and the combatant commanders. And we recognize within the Pentagon that we don't have all the answers. So the joint general defense review is conducted through extensive consultations with our allies, with members of our congress and academic experts. And this year's joint general defense review identified two fundamental imperatives for the Department of Defense. First, continuing to reorient our capabilities and our forces so we are more .... in the war on terrorism and to prepare ourselves for wider asymmetric challenges and to hedge against uncertainty over the next twenty years. And second, to change some of our organizational structures and processes so that we can effectively support the Defense Department strategic direction. Assessing how the department is organized and upgrades is a centerpiece of our joint general defense review and the Secretary and all senior defense leaders recognize that the department must adapt itself, must adapt some model of continuous change and assessment if you are going to defeat adversaries who themselves are highly adaptive. And we see it on the battlefields in Afghanistan and Iraq. So adversaries are adapting to what we are doing and we need to adapt and be willing to change as well.

Just to sum up. An exchange of views on our national security issues is the hallmark of democracy. It shouldn't occur just in the context of the national security strategy. To confront all the security challenges that we face we need to have the support of our parliaments and our publics and we talked about generating support here in Ukraine for NATO membership but it echoes toward any national security issue that is out there and I think everybody in the room here is here because we want to help Ukraine in its efforts to develop both a national security strategy and to reach its goal of NATO membership and today's conference will go along towards helping that. Thank you.

R. SENIUCH

POLAND'S VIEW ON SECURITY PROBLEMS IN UKRAINE IN MODERN SECURITY ENVIRONMENT

Thank you very much! Mr. Chairman, honorable Mr. Kosov\consule??, Mr. Biershkov, Minister Tarasyuk, Mr. Horbulin, distinguished ladies and gentlemen!

It's enormous honor for me making some report about the Polish view on this general issues which is Ukrainian security. The events of September, 11, of 2001 as well as its international consequences had shown a new scale, a new character of the threats for the international security and for the security of states. The so called "new threats" result from both global economic and social processes and are connected with wide poverty zones, unfavorable demographic processes or intensification of the....states phenomenon. Apart

from the necessity of immediate effective counteraction to the terrorist threats and organized delinquency, and the proliferation of the weapons of mass destruction, the global necessity of a long term approach to generally civilization threats has a new sense and importance.

Therefore, in 2003 Poland adopted new national security strategy that showed a new approach to security issues: complexity of the approach to the state security issues at present and expected international situation. All of these state's organs should be engaged into security affairs by integrated and real manners. We attached special importance to regional and overregional institutions of international security and inclusion of all our basic issues of state security policy in this one document.

Nevertheless, after receiving the membership in the European Union, we are facing the necessity to include the implementation of provisions of the European security strategy and projects conducted in the framework of first and second pillars.

These facts and factors impacted the decisions to elaborate new comprehensive Polish national security strategy. Now this document is in process. This tells us how quickly evolve global as well as regional security challenges.

It is a particular satisfaction that Ukraine – a strategic partner of Poland in the process of wide transformation in the political and economic and security spheres – successfully faced the new challenges generated by the modern world.

Ukraine has made remarkable progress in democratic and economic reforms since the Orange Revolution. This country has at least adopted democratic values and should now formally have mechanisms to protect them. I hope that the new government will decide to consolidate achievements and firmly continue the path of reforms.

During the last month, Ukraine has demonstrated a clear commitment to move closer to EU and NATO. The aspiration of Ukraine to become an EU and NATO member must have been neglected. Ukraine expects a clear signal from Euro-Atlantic community. Poland remains an advocate of Ukraine and supports its Euro-Atlantic aspiration in international Forum. Our cooperation with Ukraine is still aiming at further intensification of relations in accordance with the strategic partnership between our countries. The Polish – Ukraine cooperation in international missions is the best practical example of good political and military partnership between our countries. The common experiences from Iraq and Balkans have confirmed that Ukraine remains a reliable and loyal partner.

We must realize the importance of Ukraine in the region and its possible influence of the process of development of regional cooperation and integration and developing efficient controls over borders, illegal immigration, smuggling etc., etc., active democratization across the region including Belarus and other countries of the former Soviet Union, settling the Transdnestrian conflict.

Ukraine's engagement into the regional cooperation must be admitted. This country could have a positive influence on the process of civilization and democratization, first of all, by the efficient transformation of the GUUAM organisation and Ukraine – Georgian initiative to create Community of Democratic Choice.

Ukraine and Russian relations remain an important factor for the security situation in the region. We are concerned about Russia's approach, particularly that of achieving their political goals to the use of economic instruments. The Ukrainian – Russian gas conflict is an example of Russia's policy. We, of course, understand that Ukraine will always have strong links with Russia, but Ukrainian – Russian relations should be on pragmatic and partner relations.

Poland also welcomes Ukrainian efforts aimed at protection a modern national security strategy. Ukraine's ability to develop and implement such a document will be important to better prepare Ukraine's complete security sector to respond to the 21st century challenges. The national security strategy of Ukraine should also play wider roles as it will contribute to

certaining Ukraine's independence by producing Ukraine's own assessment of the security environment.

The gas crisis could have a positive influence to raise the question of energy security of the NATO Forum and elaborate this question in the category of security of the NATO and its members. While it is entirely up to Ukraine to define its own security needs.

I would like to stress that any discussion about Ukraine's security should reflect the nature of regional and global security, which continues to evolve. When developing its 21st century security concept Ukraine may therefore wish to take into account the evolving nature of the security risks which currently represent a combination of military and non-military challenges.

The most topical issue currently on the security agenda, which is energy security, is one of the best examples of how rapidly the security environment can this form. The best advice I can give is, therefore, to be flexible and adaptive in planning. Poland attaches great importance to this respect.

In the context of Euro-Atlantic aspirations of Ukraine, solving the Black Sea Fleet problem and sea border questions will be essential. I believe that Ukraine's security in the 21st century should be addressed in a wider context. Poland considers it important that Ukraine and its security should be regarded as vital to the future of the Euro-Atlantic security community. Poland also believes that Ukraine has the potential to contribute to Euro-Atlantic security. Ukraine's participation in NATO-led operation adds the military capabilities which Ukraine could and has already offered in support of NATO. And its AIF\MLF are perfect examples of such net contribution.

Ladies and gentlemen, I'm convinced that democratic Ukraine firmly anchoring in international security environment and in integration processes is on the best way towards becoming the regional leader in apprehension of new challenges and that Ukraine can properly use new opportunities provided by our modern civilization.

Thank you very much indeed!

J. SHERR

STATUS OF SECURITY SECTOR REFORM IN UKRAINE: ACHIEVEMENTS, PROBLEMS, PERSPECTIVES

Thank you very much, Chairman! Your excellencies, distinguished ladies and gentlemen, colleagues, friends!

As someone with a long personal commitment to Ukraine's membership in NATO I am honored to be speaking in this first panel.

By that time I will have finished speaking some of you might be relieved to know that is ever my remarks to be delivered in a purely personal and an independent capacity.

The past 18 months have been a time of difficult transition for Ukraine. It has also been a time of difficult transition in a wider security environments. These difficulties are not likely to end soon. Our joint capability to manage and ultimately resolve them depends upon our joint ability to build upon what is already been achieved and extend our definition of what needs to be done.

In January 2005, Ukraine demonstrated that it was a real democracy. In March of this year Ukraine demonstrated that it has the capacity to remain a real democracy.

Ukraine began an intensified dialogue with NATO last year and in March of this year took the resolute step of enforcing EU policy in Transnistria. That is to say controlling a border with the EU only monitors. And so far, at least doing so without security guarantees from the EU, from NATO, or from anybody else.

But these courageous steps and other accomplishments risk being overshadowed by the energy crisis that dramatically surfaced in December last year. And once the crisis might have been resolved, it is perfectly obvious that the problem has not been addressed. It is a problem not only for Ukraine but for Europe and – I can say with confidence – for NATO.

I say this with confidence, because NATO has never been afraid to widen its concept of security.

With “Partnership for peace”, which was established in 1994, NATO’s focus still was restricted to reform a national military establishments. By the end of the last century the focus had widened to security sector reform, which alongside defense reform, is now the core business of this joint working group.

Today it is essential that we extend our concept of security and security reform beyond the traditional security sector. If that effort does not include energy security and the energy sector I fear that Europe will find itself with diminished security and that Ukraine could find itself with none.

Let there be no doubt, in this region energy is being used as an instrument of achieving political and economic primacy.

What kind of energy sector does Ukraine need, if it wishes to preserve its democracy, its sovereignty and its national independence? The information that has come to light and that is still coming to light about the January 2006 gas accords have revealed vulnerabilities and problems that we have long discussed: deficiencies in the capacity of official institutions, the power and resourcefulness of unofficial structures and networks; lack of accountability; lack of transparency – that is to say a lack of the ability to know what decisions are taken, where they are taken, by whom they are taken and why.

Ukraine must address these problems for its own sake. But can it do so alone? With a fraction of Ukraine’s vulnerability is not even the United Kingdom can address energy security alone.

And hence, Mr. Chairman, my last point. A membership action plan would be extremely beneficial for Ukraine’s security. As every recent NATO member will tell you, the period between Map and Accession is the period when all the incentives change. It is the period when the soldier, the civil servant, the policeman and the tax inspector finally has a clear picture of the future and asks himself whether he wishes to be part of it.

What might damage Ukraine’s prospect for receiving this essential invitation to draw up and submit a membership action plan? I would suggest that three factors would be very important and have a very negative impact amongst NATO’s members.

First – damage to Ukraine’s system of coordination of defense and security reform. The people and institutions, entrusted with this vital task must have authority and they must be experts and they must have respect of those whose activity they coordinate.

Second – further damage to public confidence and to the image of NATO and Ukraine. It is not NATO’s place to persuade Ukraine to join NATO. If Ukraine’s democratically elected government believes that it is in its own national interests, then it is primarily a Ukrainian responsibility to respond to public ignorance, public skepticism and actively counter system of actions. And the time for beginning this effort is now.

Finally, damage to the capabilities and assets that guarantee Ukraine’s independence. Ukraine’s ownership of its energy transport system is a formidable asset and a fundamental core of the national independence. Seeding ownership of it, openly or covertly, all at once or inch by inch will make this country dependant on a good will of those who have no interest in its Euro-Atlantic integration at all.

We either address these issues jointly or we start to go our separate ways. This institution provides a model for how we might address it jointly. What is needed – perfectly as soon as an invitation to a Map is presented and what is needed inside a Membership Action

Plan is provision for a standing joint working group that will allow experts to discuss these issues on a regular sustained and institutionalized basis.

Again, I stress we are at a point where, I believe, we either address these issues jointly or begin to go separately. The responsibility for making that decision is going to be ours, as much as yours.

Thank you very much for your attention.

Ph. FLURI

WELCOMING ADDRESS AT THE INTERNATIONAL CONFERENCE

Thank you, Sergei Ivanovich! Excellencies, distinguished representatives of Ukraine and the capitals of the North Atlantic Treaty Organisation, ladies and gentlemen, it is a great pleasure to be here with you here today – for my organisation is represented by me at this important meeting. A national security policy document – that is national security policy of the country – is obviously a very important document in history of defence and security sector reform of a country. Though logically it would seem to stand at the beginning of a reform process – it does take a considerable amount of consideration to come up with a national security policy.

One needs to think about risks, challenges, opportunities for a long security policy. One needs to understand them. One needs to understand them from a national point of view. Though the fact that this conference can take place presupposes that Ukraine, our Ukrainian colleagues have gone through a process of nation building, at least important steps of that process of considering risks, threats, opportunities to the national security, of identifying the resources that they have at the national and the international level to address those risks, threats, and challenges, and opportunities.

It is a great pleasure to be here today. Our organisation has been working very closely with Ukraine and international organisations (not only NATO, also the UN structures, the OSCE). We have been working very closely with the National Defense and Security Council and the Rada Committee on Defense and Security in the past. And we will continue with this cooperation. So, we are not only sitting closely together with the representatives of the Ukraine and the international community. We are also working very closely with them.

And this is a great pleasure to be here today. We consider this as the beginning of an important reform process in which we will be happy to make our resources and our cooperation available to Ukraine and the international community.

I would like to hand it back to our chairman. Thank you for your attention!

Ph. FLURI

CONCLUDING REMARKS AT THE INTERNATIONAL CONFERENCE

Thank you, Sergey Ivanovich! Ladies and gentlemen, dear colleagues and friends! Some of you gathered here may have been reminded of previous events that took place in the similar framework for some five years ago. Sergey Ivanovich and myself representing the National Institute For International Security and the Geneva Center For The Democratic Control Over The Armed Forces started with this kind of platforms, usually dedicated to one topic, originally in the field of democratic oversight over the armed forces, then more and more on security sector reform. And I believed these platforms, which served both the need for information on international practices and information on national policies or policy plans – these platforms have assumed an important role in the history of the security reforms in Ukraine. It is therefore highly appropriate that NATO has become by now the main promoter

of defense and security sector reforms in Ukraine together with us. And we might even consider for the future to invite other international actors to this peace course as well as both the United Nations' development program and the European Commission to promote good practice in certain realms in the security sector in Ukraine the European Union Commission especially in the field of border management; the United Nations' development program – in the field of government of security sector reform. Though, it certainly refers to recommendations to continue what is now a tradition of platforms, serving free exchange of information and opinions to continue this “platform tradition” and, secondly, possibly to at least considering inviting other international organizations to this course.

Now some of us may have hope to be able to discuss today the Ukraine's national security concept, at least at an advanced draft stage. This is not to be the case, however, I believe, we do have a very comprehensive view now on the different reform plans in the different areas in the security sector.

Why is it important to talk about the security policy concept of Ukraine? Security sector reform, ladies and gentlemen, is not only about making security providing services more effective and efficient. Security sector reform is also about giving them a legal framework as Ambassador Irshan Ertuan has been pointing out and others of our speakers.

It is also about making them more democratic both on the national and international level. So, why is it important to have a national security concept? Security sector reform takes place at more than one level. It is not only about the interoperability with NATO. It is not only about joining NATO missions abroad. It is about reconstructing the security sector, accepting the challenges of democratic governments. And therefore I am looking forward and I am sure (as many of my colleagues here as well) that this document, which will identify not only risks and challenges to the national security but also the values, on which Ukraine wants to live and regulate its security sector.

Security sector reform, ladies and gentlemen, always takes place in the dialectical environment. All evolution is dialectical. One should not be a Marxist to accept that but to look around. The dialectics in Ukraine as in other countries is always between the old and the new, democracy or freedom versus security, revisionists versus reformists. One should take that into account when we assess the pace of the reform in Ukraine. Reform is cumulative: when we look back (those colleagues of us today who have been looking back) on the reform in their own countries, so, when you look back, it may look like a linear development. It is never linear, it is always cumulative, because it always has to fit into the fabric of the culture, it is always a realization of what is possible and not always what is desirable.

So, what I believe we need to invest (and this is a further recommendation) into the future is not only to making the services more efficient and effective, but also in giving them a legal framework, that is free of contradictions, giving them a policy framework that is understood and accepted in the culture, explaining why the Western value makes sense for Ukraine as well.

And here (and this is, maybe, my last recommendation) I am always challenged at press-conferences, as I was again today, many of the questions offered by our journalist colleagues would seem show lack of understanding or at least a limitation of understanding of what the security sector reform is about. It is not about secure politics or not at the first instance about secure politics, and it's not about money. Reforms will come about when there is a political will to implement reform. Now it would be to argue in the 2 minutes that we usually have to answer journalists' questions why the price of no reform is higher than the price of the reform. All I believe will need to invest in this empowerment of journalists, also of civil society in security sector reform question. So, this will be reflected in questions asked by our colleagues in the future.

There is, I believe, a tremendous need to explain security sector reform to the Ukrainian public. And it is not only a question of making printed information available. It is a question of explaining mechanisms, of explaining values, of explaining culture to the public. Our friends from the media can help us with that.

What I believe is that we need to invest in them. This is my further recommendation.

Now the last part before I hand over. Not only it is important now to make the concept (that we have been talking about) available both on the national and international levels, it is also important to look into the other aspect, say the other level of the security sector architecture. If we agree that the legal framing is of importance then we need to look into the legal situation, into how the security sector governance is framed legally. And I greatly welcome the opportunity of the fact that the entire existing legislation in the security sector has already been published by the Rada Committee on Security and Defense and the Geneva Center for Democratic Control in Ukrainian and Russian. And I greatly welcome the opportunity now to have the entire legislation on the security sector governance in Ukraine translated into English, so that the defense review process can look not only into the policies of the individual services but also into the legal framing of them. This has become possible for us thanks to Mr. John Callson, to which fact I would like to thank him very much personally. And as it is for me, I am sure that we will continue with this type of conferences. If only it depends on me and my center I would hope that NATO is interested in further cooperating with us on such issues. We are, certainly, ready to do so. And I know that Sergey Ivanovich is as well.

So, bye! And I hand over to Sergey Ivanovich.

СПИСОК АВТОРІВ

Апаршин

Іван - Міністерство оборони України Директор департаменту

Бєлов

Олександр - Служба безпеки України; Радник Голови

ГРІБОВСКИ

Джеймс - Радник міністра національної оборони Литви

Горбулін

Володимир - Секретаріат Президента України; Радник Президента

Гуцал

Анатолій - Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України;
Перший заступник директора

Зінітіс

Улгіс - заступник директора бюро конституційного захисту Латвії

Ісхан

Ердоган - Посол Туреччини в Україні

КАРЛСБЕРГС

Яніс - Міністерство оборони Латвії; Заступник державного секретаря

Колстон

Джон - помічник Генерального секретаря НАТО з питань оборонної політики та планування

Коул

Іден - ДЦКО, DCAF

Крутов

Василь - РНБО України; Перший заступник секретаря

Леонов

Валентин - Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України;
Державний експерт

Леонов

Борис – старший юрисконсульт управління правового забезпечення Служби безпеки України

Марку

Гарі - координатор центру досліджень НАТО

Марченко

Григорій - Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи

Морозов

Павло - заступник Голови Служби зовнішньої розвідки

Пирожков

Сергій - заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України з питань безпеки у зовнішньополітичній сфері

Петроченко

Юрій - РНБО України Заступник Секретаря

Рудзтге

Крістін - Міністерство оборони Латвії; Голова відділу міжнародного співробітництва

СЕНЬЮХ

Рафаїл - Міністерство оборони Польщі; Заступник директора департаменту оборонної політики

Схеффер

Яап де Хооп - Генеральний секретар НАТО

Свистович

Степан - Міністерство внутрішніх справ України; Перший заступник начальника штабу-начальник управління

Тарасюк

БОРИС - Міністерство закордонних справ України; Міністр

Тимошенко

Володимир - Служба безпеки України; Перший заступник керівника Служби

Токар

Любомир - Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України; Вчений секретар

Флурі

Філіпп - заступник директора Женевського центру демократичного контролю над Збройними силами (DCAF)

ШЕРР

Джеймс - Науковий співробітник Національної академії оборони Великобританії

Шишолін

Павло - Державна прикордонна служба України; Перший заступник голови

ШЛЕСС

Скотт - Міністерство оборони США; Директор департаменту з питань Євразії